

המוסד לביטוח לאומי

האגף לפיתוח שירותים

מינהל המחקר והתכנון

המושבים – משַׁבֵּר תעסוקתי לפרנסה

מאת

ד"ר שוקי הנדלס

ירושלים, סיון התשס"ו, יוני 2006

פתח דבר

אנו שמחים להגיש לעיונכם מחקר הערכה המסכם את פיתוח התוכנית הניסיונית "משָׁבֵר תעסוקתי לפרנסה".

התוכנית קיבלה סיוע מהמוסד לביטוח לאומי באמצעות הקרן למפעלים מיוחדים בין השנים 2003-2005. הקרן החליטה לסייע לתוכנית משום שהיא גישה קהילתית בתחום של תעסוקה לאוכלוסייה הכפרית מהראייה המערכתית וגישה חדשנית לחיבור בין מחפשי עבודה למעסיקים.

במוקד התוכנית עמד הרצון להתמודד עם השינויים והחמרת המצב התעסוקתי והכלכלי במגזר הכפרי, ששירותי המדינה אינם נגישים בו לחלק מהאוכלוסייה. הרעיון של פיתוח מודל לפתרונות תעסוקה בדגש קהילתי מקומי נראה כדרך האופטימלית להתמודד עם מצוקותיה של אוכלוסייה זו.

ברצוננו להביע את הערכתנו הרבה למרכז "מעברים" שפיתח את התוכנית ולכל צוות העובדים שהפעילו אותה – לעודד פלוט, לדתיה בר ששת, לקרן גוז-לוי, לאמיר ידלין ולעינת מדמון ולכל הרפנטים במושבים שעשו במלאכה.

יבואו על הברכה גם חברי ועדת ההיגוי שנשאו בעול ותרמו רבות להקמת התוכנית וקידומה – מלי רייף מהגוינט, ברוך שוגרמן ממשד הרווחה, אבנר ורד מתנועת המושבים, מרווה מייזלס מהמועצה האזורית שער הנגב, טובה הרפנס מהמועצה האזורית יואב ועירית ענבר מהמועצה האזורית בני שמעון. תודה גם לגב' טניה ליף, שליוותה וקידמה את התוכנית מטעם המוסד לביטוח לאומי, ותודה מיוחדת לד"ר שוקי הנדלס שביצע בצורה מקצועית את ההערכה המחקרית והיה קשוב לצרכים המשתנים שעלו מן השטח.

מודל "מעברים" שפותח בתהליך מקצועי וממושך במגזר החקלאי מהווה היום תפיסה קהילתית ופריצת דרך למגזרים ומקומות נוספים בארץ, ואנו מקווים להטמיעו ולפתחו לטובת אוכלוסיות נוספות.

שרית בייץ-מוראי
מנהלת תחום מפעלים מיוחדים

חברי ועדת ההיגוי

- ❖ גב' מלי רייף – יו"ר ועדת ההיגוי מעברים – ג'וינט ישראל
- ❖ מר ברוך שוגרמן – מנהל השירות לעבודה קהילתית, משרד הרווחה
- ❖ ד"ר שוקי הנדלס – מעריך הפרויקט
- ❖ גב' מרווה מייזלס – מנהלת רווחה, מ.א. שער הנגב
- ❖ מר עודד פלוט – מנהל מח' אסטרטגית במ.א. שער הנגב ויו"ר פעיל ב"מעברים"
- ❖ גב' דתיה ברששת – מנהלת "מעברים" – מרכז תעסוקה למגזר הכפרי
- ❖ גב' קרן גוז-לויין – עובדת קהילתית, "מעברים"
- ❖ גב' טובה הרפנוסט – מנהלת רווחה, מ.א. יואב
- ❖ מר אבנר ורד – נציג תנועת המושבים
- ❖ גב' עירית ענבר – מנהלת רווחה, מ.א. בני שמשון עד 2005
- ❖ מר אמיר ידלין – עובד קהילתי עד 2004, "מעברים"
- ❖ גב' טניה ליף – מרכזת פרויקטים בקרן למפעלים מיוחדים – המוסד לביטוח לאומי

עובדות שטח של תוכנית "מעברים"

- ❖ גב' כרמית אלבו – רפרנטית בסגולה, נחלה, וורדון
- ❖ גב' רחל יערי – רפרנטית בכפר הריס
- ❖ גב' זיוה דוד – רפרנטית בנבטים
- ❖ גב' ענת גבאי – רפרנטית במושבי יחדיו
- ❖ גב' עינת מדמון – מדור הפרט במעברים

תמצית

המושבים בישראל עברו בעשורים האחרונים שינויים מרחיקי לכת – לכליים, תעסוקתיים וחברתיים – ששינו את כל מערך החיים בהם. התהליך קשור בעיקרו לקריסת החקלאות במושבים. כיום, רק 21% מתושבי המושבים עוסקים בחקלאות ורק 11% מתפרנסים רק מחקלאות זאת לעומת שנות ה-60 ו-70 שבהן רוב האוכלוסייה במושבים התפרנסה מחקלאות. הקשיים המצטברים במגזר הכפרי, הן במושבים והן בקיבוצים, בתחומי הפרנסה, התעסוקה, העזיבה של צעירים והתערערות הקהילה, הביאו את המועצות האזוריות בדרום – שער הנגב, בני שמעון ויואב, לחפש תשובות לבעיות אלה שלא קיבלו עד כה מענה הולם במישור הממלכתי. לצורך זה הוקם מרכז "מעברים" האמור לטפל בבעיות התעסוקה של התושבים ולעזור בחיזוק הקהילות.

תוכנית מעברים במושבים החלה כפיילוט בשנת 2001 והיא התבססה על מודל ייחודי שניתן להגדירו כ"הבאת שירות התעסוקה הביתה אל המושב". הרעיון הוא להקים שירות תומך תעסוקה בכל מושב המתבסס מצד אחד על רפרנט סמי מקצועי תושב המקום המכיר את המושב, יכול לאתר את התושבים הזקוקים לסיוע תעסוקתי ויכול לזכות בשיתוף הפעולה שלהם, ומצד שני, על עובדים קהילתיים – תעסוקתיים שיהיו אחראים על הטיפול המקצועי בפונים למעברים ויעזרו בהכשרה ובהנחיה של העובדים הסמי מקצועיים במושבים. לאחר שהתוכנית, שהייתה מבוססת בשלביה הראשונים על עבודה התנדבותית של הרפרנטים במושבים, הוכיחה את עצמה כבעלת פוטנציאל, נרתמו לנושא המחלקה למפעלים מיוחדים בביטוח הלאומי, הגיוינט, משרד התמ"ת, משרד הרווחה וגורמים נוספים, התוכנית מוסדה והוגדרה כתוכנית ניסויית לתקופה של שלוש שנים.

בתוכנית נכללו תשעה ישובים: המושבים יכני, ברוש, תדהר, תאשור, נבטים, כפר הריף, נחלה וסגולה, והישוב הקהילתי ורדון. למעשה נכללו בתוכנית כל המושבים בשלוש המועצות האזוריות שבהן פועלת מעברים – שער הנגב, יואב ובני שמעון. מושבים אלה מקיפים כ-2,700 תושבים.

לתוכנית מעברים במושבים – "משבר תעסוקתי לפרנסה" שני מאפיינים ייחודיים. המאפיין הראשון קשור למיקום הגיאוגרפי של האוכלוסייה, תושבי מושבים בדרום הארץ המהווים פריפריה בתוך פריפריה. מדובר בישובים שהמרכזים העירוניים שלהם הם עיירות הפיתוח בדרום. המאפיין השני קשור לאוכלוסיית היעד של התוכנית – כלל האוכלוסייה הנזקקת לסיוע בתחומי התעסוקה, הן מובטלים, הן אנשים שאינם בכוח העבודה והן מועסקים בעבודות חלקיות, זמניות או בלתי מתאימות המחפשים עבודה אלטרנטיבית. מאפיין זה מייחד את התוכנית מתוכניות תעסוקתיות אחרות בישראל שרובן מיועדות לאוכלוסיית מקבלי הבטחת הכנסה. העיקרון של "הבאת שירות התעסוקה הביתה למושב" מאפשר לתוכנית להגיע ולטפל בקבוצות אוכלוסייה חלשות שהמערכות הקיימות מתקשות לתת להן מענה.

תוכנית מעברים היא תוכנית כוללת האמורה לטפל לאורך זמן ברוב התושבים במושבים במגוון תחומים הקשורים לתעסוקה: השמה בעבודה של מובטלים, שידרוג עבודה למועסקים, הכשרה מקצועית, יזמות, ייעוץ בחיפוש עבודה, בחירת מקצוע או ייעוץ ללימודים. בדיעבד, נמצא כי היקף המשאבים המוגבל לא איפשר לבצע את כל המטרות ולעמוד בכל המטרות שהתוכנית הציבה לעצמה. כך לדוגמה, נושא היזמות טופל בתוכנית באופן חלקי ובהצלחה חלקית בלבד והיקף ההכשרה המקצועית והייעוץ המקצועי בתוכנית היו קטנים ולא ענו על הצרכים. לאור זאת, יש צורך בקביעת סדרי עדיפויות בעבודת מעברים ובעבודת הרפרנטים והעובדים הקהילתיים – תעסוקתיים, כולל עדכון מטרות התוכנית. במסגרת הנוכחית לא ניתן לטפל בכל המטרות שמעברים לקחה על עצמה וסדרי העדיפויות נקבעים חלקית על ידי העובדים בשטח.

בין נובמבר 2002 ועד אפריל 2005 נרשמו במעברים 330 תושבים. הפונים למעברים היוו 18% מכלל התושבים הבוגרים במושבים ו-68% מכלל האוכלוסייה הרלוונטית – מובטלים, תושבים שאינם בכוח העבודה ומועסקים העובדים בעבודה חלקית או זמנית. ניתן ללמוד מכך שמעברים טיפלה ברוב האוכלוסייה הרלוונטית העשויה להזדקק לסיוע תעסוקתי ומרבית מחפשי העבודה שנרשמו למעברים – 84%, קיבלו הפניות לעבודה. במהלך התקופה שבין נובמבר 2002 ועד אפריל 2005 נרשמו 146 השמות בעבודה של תושבים שנרשמו למעברים, 5 השמות בממוצע חודשי לתקופה. השמות אלה כוללות הן השמות ישירות באמצעות משרות שהפונים קיבלו ממעברים והן השמות עצמיות של הפונים. מכלל ההשמות, כשליש היו השמות שהתבצעו באמצעות משרות שהועברו לפונים באמצעות מעברים וכשני שלישי היו משרות שהפונים למעברים השיגו בעצמם. ממצאים אלה מחזקים את ההתרשמות שהיצע המשרות הפנויות שמעברים מציעה לפונים אליה, שרובן משרות שהועברו ע"י שירות התעסוקה, אינו מספק.

במחצית הראשונה לקיום התוכנית הרישום והמעקב התבצעו בעיקרם בצורה ידנית. במהלך השנה השנייה להפעלת התוכנית המערכת מוחשבה, אך עדיין סניפי השטח במושבים אינם מחוברים למחשב, עובדה המקשה על המעקב והפיקוח אחר העבודה המתבצעת בשטח.

בדיקה בקרב האוכלוסייה המועסקת במושבים שלא נעזרה במעברים מצביעה על כך ששני שלישי מהתושבים מכירים את הרפרנט המושבי, 43% מכירים את הפעילות של מעברים במושבים ו-57% מעריכים שמעברים הצליחה לשפר את מצב התעסוקה במושבים. ממצאים אלה היו נכונים גם לגבי חברי הוועדים במושבים שלא כולם הכירו את הפעילות של מעברים ורק מחציתם העריכו שמעברים הצליחה לשפר את מצב התעסוקה במושבים.

תוכנית מעברים במושבים עברה שינויים במהלך שלוש שנות הפעלתה שהבולט בהם היה המעבר מעבודה עם רפרנט בכל מושב לעבודה באשכולות של מושבים. עבודת השטח בשיטת האשכולות מבוססת על רפרנט, המתגורר באחד המושבים באשכול המקיף 3 עד 4 מושבים, ומבצע את העבודה הנדרשת בכל המושבים באשכול. הרפרנט אחראי לא רק על העבודה

המינהלית, אלא גם על העבודה המקצועית יותר הכוללת: ביצוע "אינטק" עם מועמדים – ראיון מעמיק עם מועמדים לצורך אבחון צרכים וקביעת תוכנית עבודה עם הפונה, הדרכה בכתבת תולדות חיים, קביעת התאמה בין משרות למועמדים, טיפול ראשוני ביזמים בפוטנציה ומטלות ייעוץ נוספות כמו מיון המועמדים לקורסים להכשרה מקצועית או לקורסים ליזמות. הרפרנט נעזר בעבודתו בעובד קהילתי-תעסוקתי מקצועי המשמש בעיקר כחונך לרפרנט ועוזר לו בעת הצורך בביצוע פרויקטים מורכבים.

ניתן להניח כי מודל העבודה הנוכחי הוא מודל זמני וכי תהליך העיצוב של מודל העבודה עדיין לא הסתיים. חשוב לפיכך לבחור בהקדם בין שני מודלים אפשריים. המודל הראשון הוא המודל המקורי של התוכנית לפני השינויים שהוכנסו בו, מודל המבוסס על רפרנט סמי מקצועי תושב המקום בכל מושב, ועובד קהילתי – תעסוקתי האחראי על הטיפול המקצועי. המודל השני הוא מודל המבוסס על עבודה באמצעות עובדים חיצוניים מקצועיים תוך ויתור על הרפרנט המושבי. מבין שתי האלטרנטיבות יש עדיפות למודל הראשון של רפרנט בכל מושב, אך גם המודל השני עדיף על המצב הנוכחי של עבודה עם רפרנטים סמי מקצועיים, שאינם בהכרח תושבי המושב.

בנוסף להסדרת הנושאים הקשורים למודל העבודה ולתפקידיהם של הרפרנטים והעובדים הקהילתיים – תעסוקתיים, יש מקום לבדיקת סדרי העבודה, בעיקר את נושא המחשוב של שלוחות השטח, איתור מקורות נוספים להשגת משרות פנויות ובדיקת האפקטיביות של המקורות הקיימים, "מכירה" טובה יותר של תוכנית מעברים לכלל התושבים במעברים ומיסוד הקשר עם ועדי העובדים במושבים.

לאור המוטיבציה של חברי צוות מעברים והנכונות הגבוהה הקיימת להמשיך ולשפר את מודל העבודה, ההנחה היא שניתן לבצע את השינויים המבקשים בתוכנית לקראת המשך הפעלתה של התוכנית והרחבתה לאיזורים גיאוגרפיים נוספים.

תוכן העניינים

עמוד

1	מבוא
1	הרקע לתוכנית
4	מאפייני התוכנית ומטרותיה
7	התפתחויות בהפעלת התוכנית
9	השיטה
9	נתוני מיפוי התושבים במושבים
10	נתוני הנרשמים למעברים
11	נתוני סקרים
15	הממצאים
15	מאפייני האוכלוסייה – הערכת צרכים תעסוקתיים
17	היקף אוכלוסיית הנרשמים
17	מאפייני הרקע של הנרשמים
20	סיבות ההרשמה למעברים
21	הסטאטוס בעת ההרשמה
22	שינויים בסטאטוס תעסוקתי
23	השמות בעבודה
25	היקף המשרה
26	ההתמדה בעבודה
28	הפניות לעבודה
28	שביעות רצון מפעילות מעברים
32	ידע על פעילות מעברים
33	הערכת המצב התעסוקתי, הכלכלי והחברתי במושבים
36	הכשרה מקצועית
39	מאפייני הרפרנטים שהועסקו בתוכנית
40	דיון וסיכום

תוכן העניינים (המשך)

49

רשימת מקורות

53

נספחים

מיפוי מושב

שאלון בסיסי לנרשמים למעברים

שאלון לתושבים מועסקים שלא נרשמו במעברים

שאלון לבלתי מועסקים ולעובדים חלקיים שלא נרשמו במעברים

שאלון למטופלי מעברים שהושמו בעבודה

שאלון מעקב קורס יזמות

שאלון לרפרנטים

שאלון לאנשי ועדים

מבוא

הרקע לתוכנית

המושבים בישראל עברו בעשורים האחרונים שינויים מרחיקי לכת, כלכליים, תעסוקתיים וחברתיים, ששינו את כל מערך החיים במושבים, תהליך הקשור בעיקרו לקריסה של החקלאות במושבים. כיום, רק 21% מתושבי המושבים עוסקים בחקלאות ורק 11% מתפרנסים רק מחקלאות, זאת לעומת שנות ה-60 ו-70 שבהן רוב האוכלוסייה במושבים התפרנסה מחקלאות (קמחי ואחרים, 2004). ההנחה היא שבעתיד יימשך תהליך הצמצום במספר העוסקים בחקלאות במושבים, כחלק מתהליך כללי בישראל, והרכב התעסוקה במושבים ישקף את הרכבה בסביבה הגיאוגרפית שבה הם ממוקמים (Weitz, 1995). מאחר ומרבית המושבים ממוקמים בפריפריה, המעבר מעבודה בחקלאות לעיסוקים אחרים מגביר את חוסר השוויון בהזדמנויות התעסוקתיות המאפיין ממילא איזורי פריפריה לעומת איזורים מרכזיים יותר (Frenkel, 2001). ברמה הארצית ניתן להגדיר את מיקומם של מרבית המושבים, בעיקר בדרום הארץ, כ"פריפריה בתוך פריפריה", כאשר המרכזים העירוניים של רוב המושבים הם ערי הפיתוח.

תהליך זה אינו ייחודי לישראל והוא מאפיין מדינות רבות בעולם, הן בעולם המערבי והן במדינות המתפתחות. כך לדוגמה, בארצות הברית תוך 40 שנה הצטמצם מספר המשקים החקלאיים מ-5.8 מיליון ל-2.1 מיליון בלבד, ירידה של קרוב ל-200%, ומרבית האוכלוסייה המתגוררת באיזורים הכפריים אינה מתקיימת מחקלאות (ERS, 1997).

מבנה התעסוקה בפריפריה שונה במידה ניכרת מזה של מרכז הארץ. מרבית תעשיית ההייטק מרוכזת במרכז, כמו גם ענפים אחרים המעסיקים כח אדם ברמה גבוהה. נוצר למעשה מעגל קסמים שבו מצד אחד האזורים הכפריים, בעולם ובישראל, אינם מושכים תעשייה מתוככמת עקב העדרו של כח אדם מתאים, ומצד שני, האוכלוסייה המשכילה עוזבת את האזורים הכפריים ועוברת למרכזים העירוניים בחיפושיה אחרי תעסוקה הולמת. כתוצאה מתהליכים אלה, מרבית העיסוקים באזורים הכפריים הם עיסוקים המתבססים על שירותים (סופר, 2002). כתוצאה מהשינויים והמעבר מחקלאות לעיסוקים אחרים, וכתוצאה ממבנה התעסוקה, מאופיינים מרבית האזורים הכפריים בעולם המערבי ברמה גבוהה של אבטלה (ERS, 2003).

התהליכים שעברו על האזורים הכפריים במקומות שונים בעולם הביאו מדינות בעולם המערבי, כמו גם מדינות מתפתחות כמו הודו, לפתח עבור האוכלוסייה החקלאית תוכניות תעסוקתיות ותוכניות הכשרה המלוות בחקיקה (National Rural Employment Guarantee Act, 2004), (ILO, 2005). חלק גדול מהתוכניות טיפלו בנושאים של הכשרה מקצועית ופיתוח כח האדם המקומי במטרה להתאימו למבנה התעסוקות החדש שנוצר באזורים הכפריים

(Rural Economy and Employment, 2005). תוכניות אחרות התרכזו בפיתוח היזמות. ההנחה הייתה שאחת הדרכים המרכזיות להתמודד עם המצב הכלכלי הקשה והמגבלות התעסוקתיות היא באמצעות עידוד התושבים לפתח יזמויות חדשות, לא בהכרח חקלאיות (Miller, 1995). גם בישראל פותחו תוכניות לפיתוח יזמויות במגזר הכפרי כמו תוכנית "כפר 2000" לפיתוח התיירות במגזר הכפרי, אך ככלל, נושא התעסוקה במושבים כמעט ולא טופל עד כה בישראל.

לאוכלוסייה המתגוררת במושבים מספר מאפיינים ייחודיים העשויים להיות בעלי השפעה על התעסוקה והאבטלה. אחת הבעיות קשורה לזכאות לדמי אבטלה. על פי החוקים הנוכחיים של הביטוח הלאומי, מרבית מחפשי העבודה אינם זכאים לקבלת דמי אבטלה מהביטוח הלאומי ואינם זכאים להשתתף בתוכניות השונות שמפעיל משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה עבור אוכלוסיות בלתי מועסקות, כולל השתתפות בהכשרות מקצועיות של המשרד. בשנים האחרונות המצב עוד החמיר כאשר מרבית התוכניות התעסוקתיות, כולל מערכות ההכשרה המקצועית, מתמקדות, מאז שינויים בחקיקה בשנת 2002, בפלח האוכלוסייה של מובטלים מקבלי הבטחת הכנסה. הסיבה לחוסר הזכאות נובעת בחלקה מריבוי התושבים במושבים שעבדו כעצמאים והחוק אינו מכיר בזכאותם לדמי אבטלה. בנוסף, במושבים מתגוררים רק מעט תושבים השייכים לקבוצות המאופיינות בשיעור גבוה של מקבלי הבטחת הכנסה כמו משפחות חד הוריות או עולים חדשים.

בעיה נוספת קשורה לריחוק ממקורות תעסוקה. היצע מקורות הפרנסה בתוך המושבים עצמם הוא מצומצם יחסית. במרבית המושבים בדרום לא התפתחו מספיק עסקים אלטרנטיביים שהיו יכולים להחליף את המשקים החקלאיים שנסגרו. הצעות העבודה המוצעות לתושבי המושבים כרוכות לעיתים קרובות בנסיעות לאזורים מרוחקים, נסיעות הדורשות שימוש ברכב פרטי שלא תמיד נמצא בהישג יד כלכלי. יש לקחת בחשבון שמערך התחבורה הציבורית בישראל באזורים הכפריים אינו מאפשר במקרים רבים גישה למקומות עבודה אלטרנטיביים מחוץ למושב. בנוסף, חלק גדול מהמושבים, בעיקר באזורי הדרום והנגב, ממוקמים באזורים המאופיינים בשיעורים גבוהים של אבטלה. לפיכך, תושבי המושבים נמצאים בתחרות קשה על ההיצע המוגבל של מקומות עבודה עם תושבים אחרים באזור, בעיקר עם תושבי עיירות הפיתוח.

בנוסף, היצע העבודה באזור הדרום בכלל ובמושבים בפרט, כמו בכלל המשק בישראל, מאופיין בתהליך מתחזק של שימוש בכוח אדם ארעי ושוק העבודה מתאפיין בתחלופה ניכרת של עובדים. מגמה זו באה לידי ביטוי בממצאי סקר המעסיקים של מינהל תכנון מחקר וכלכלה במשרד התעשייה המסחר והתעסוקה¹ שבו נשאלים מעסיקים לגבי משך הזמן שעובדים שנפלטו מעבודתם עבדו באותו מקום עבודה. הממצאים מצביעים על כך שלא פחות מ-67% מהעובדים שנפלטו מסיבות שונות מעבודתם עבדו באותו מקום עבודה שנה או פחות (סקר המעסיקים

¹. סקר המעסיקים מקיף 2,500 עסקים המהווים מדגם מייצג של המגזר העסקי. המעסיקים נשאלים אחת לרבעון על מימדים שונים הקשורים לביקוש עובדים ותעסוקה.

השוטף, 2004). חלק ניכר מעובדים אלה הם מחפשי עבודה בפועל המתחילים לחפש עבודה כבר במהלך עבודתם הקודמת. על פי נתוני סקר שנערך במינהל תכנון מחקר וכלכלה במשרד התעשייה המסחר והתעסוקה, 15% מכלל המועסקים מחפשים עבודה באופן פעיל במהלך עבודתם (פייר, טרם פורסם).

קשיים נוספים קשורים להתערערות הבסיס השיתופי במושבים. בעבר, כאשר מרבית תושבי המושבים עסקו בחקלאות, פעולות השיווק והמכירה נעשו בחלקן הגדול באמצעות ארגונים משותפים והייתה תחושה של אחריות הדדית. המושבים הבודדים יכלו להיעזר בגופים הארציים של המושבים ולעמוד במשותף מול גופים ממשלתיים ומול המועצות האזוריות. גם בתחום הקהילתי הייתה תחושה של שיתוף. המשבר והתמוטטות המערכות הביאו לפגיעה בבסיס השיתופי. כוחם של ועדי המושבים נחלש והמושב הפסיק להוות כתובת לתושבים ולמוסדות החיצוניים. נושאי כלכלה ותעסוקה הפכו לעניינו הפרטי של האדם בדומה לקהילות העירוניות. מצב זה מקשה גם על פיתוח מקורות תעסוקה חדשים במושבים הדורשים, במקרים לא מעטים, שיתוף פעולה בין תושבים, בעיקר לצורך שיווק משותף ופעולות פרסום.

במושבים הממוקמים במרכז הארץ בקרבת ריכוזי אוכלוסייה גדולים פתרו חלק מהתושבים את בעיית הפרנסה והתעסוקה באמצעות הקמת יזמויות והשכרת שטחים לפעולות מסחר ופנאי, זאת במקביל לבניית שכונות חדשות בהרחבות שמשכו למושבים אוכלוסייה חזקה שתרמה לחיזוק המושבים (רזין, 1996; אפלבוים וקידר, 1992; הספר הירוק, 1991). תהליכים אלה התרחשו בעיקר בגלל הקרבה של אותם מושבים למרכזי האוכלוסייה והתעסוקה ולפיכך, הם באו לידי ביטוי מועט בלבד במושבי הדרום.

המעניין הוא שלמרות הקשיים שהוזכרו, הנתונים הסטטיסטיים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה אינם מצביעים על שיעורי אבטלה גבוהים בקרב תושבי המושבים. שיעור האבטלה בקרב השייכים לכוח העבודה עמד בשנת 2004 במחוז הדרום על 7.9%. שיעור שהורכב מאבטלה של 14% בערי הפיתוח בדרום ומאבטלה של 2.4% בלבד במגזר הכפרי. אמנם שיעור זה נמדד בכל האוכלוסייה הכפרית במושבים, בקיבוצים וביושבים הקהילתיים, אך מאחר ותושבי המושבים במחוז הדרום מהווים כ-60% מכלל התושבים במגזר הכפרי, ניתן לקבוע כי שיעורי האבטלה במושבי הדרום נמוכים בהשוואה למוצא הארצי.

הממצא בדבר שיעור האבטלה הנמוך יחסית במושבי הדרום, כמו גם במושבים האחרים בישראל, המתקיים לצד מצב כלכלי קשה וקשיי תעסוקה המאפיינים רבים מתושבי המושבים, הוא מעניין ודורש הסבר. נראה שמספר סיבות חברו לכך.

הסיבה הראשונה קשורה, כפי שצוין, בשיעור הנמוך של הזכאים להבטחת הכנסה ודמי אבטלה במושבים. עובדה זו מחייבת את התושבים להתפשר ולקבל כל עבודה, כולל עבודות הדורשות נסיעות ארוכות מחוץ למושב. סיבה זו מתקשרת לשיעור הגבוה יחסית של עצמאים במושבים,

הן בחקלאות והן בענפים אחרים. למרות, כפי שצוין, שמספר הנחלות החקלאיות הפעילות במושבים נמצא בירידה מתמדת, עדיין שיעור גבוה יחסית מתושבי המושבים הם עצמאים. על פי נתוני סקר כח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 2004, בכלל האוכלוסייה המועסקת כ - 11% היו עצמאים, זאת לעומת 16% במגזר הכפרי בדרום ללא הקבוצים. ניתן להניח כי במושבים, ללא הישובים הקהילתיים, שיעור העצמאים גבוה עוד יותר. אוכלוסיית העצמאים, שמצבם הכלכלי של חלקם גרוע והם שקועים בחובות, אינו בא לידי ביטוי בשיעור האבטלה מאחר ורובם אינו מחפש עבודה. סיבה נוספת, ואולי החשובה ביותר, קשורה לעזיבה של תושבים, בעיקר צעירים ומשכילים, העוברים למרכז הארץ לצורך חיפוש עבודה. במקביל, מגיעה להתגורר במושבים אוכלוסייה חדשה, בעיקר להרחבות, שבמרבית המקרים יש לה תעסוקה והיא איננה נכנסת למעגל האבטלה. רבים לדוגמה מעובדי מפעל אינטל בקרית גת מתגוררים במושבים הסמוכים למקום עבודתם ולא בקרית גת (קרקובר, 2004). התייחסות לנושא האבטלה במגזר הכפרי צריכה לפיכך להתחשב לא רק במספר המובטלים, אלא גם במספרם של התושבים שעוזבים את המושבים, זאת מאחר וחיזוק הישובים במגזר הכפרי הוגדר כמטרה לאומית (קמחי ואחרים, 2004).

הקשיים המצטברים של כלל הישובים הכפריים, הן קיבוצים והן מושבים, בתחומי הפרנסה, התעסוקה, העזיבה של צעירים והתערערות הקהילה, הביאו את המועצות האזוריות בדרום – שער הנגב, בני שמעון ויואב, לחפש תשובות לבעיות אלה שלא קיבלו מענה במישור הממלכתי. לצורך זה הוקם מרכז "מעברים" האמור לטפל בבעיות התעסוקה של התושבים ולעזור בחיזוק הקהילות. ההנחה הייתה שהרחבת התעסוקה במושבים תתרום לקידום קהילתי כולל של המושבים הנכללים בתוכנית.

מאפייני התוכנית ומטרותיה

תוכנית מעברים במושבים החלה לפעול בשנת 2001 כפיילוט ניסויי והיא התבססה על מודל ייחודי שניתן להגדירו כ"הבאת שירות התעסוקה הביתה אל המושב". הרעיון שעמד בבסיסה היה להקים שירות תומך תעסוקה בכל מושב שיתבסס מצד אחד על רפרנט סמי מקצועי תושב המקום המכיר את המושב, יכול לאתר את התושבים הזקוקים לסיוע תעסוקתי ויכול לזכות בשיתוף הפעולה שלהם, ומצד שני, על עובדים קהילתיים – תעסוקתיים שיהיו אחראים על הטיפול המקצועי בנרשמים למעברים ועזרו בהכשרה ובהנחיה של הרפרנטים במושבים. לאחר שהתוכנית, שהייתה מבוססת בשלביה הראשונים על עבודה התנדבותית של הרפרנטים במושבים, הוכיחה את עצמה כבעלת פוטנציאל, נרתמו לפיתוח הנושא גורמים נוספים: הביטוח הלאומי, הגוינט, משרד התמי"ת, משרד הרווחה ועוד, גורמים שמיסדו את התוכנית והגדירו אותה כתוכנית ניסויית לתקופה של שלוש שנים.

בתוכנית נכללו כל המושבים בשלוש המועצות האזוריות שבהן פועלת מעברים – שער הנגב, יואב ובני שמעון. הישובים היו: יכיני, ברוש, תדהר, תאשור, נבטים, כפר הריף, נחלה וסגולה, והישוב הקהילתי ורדון. מושבים אלה מקיפים כ- 2,700 תושבים.

צוות מעברים המפעיל את התוכנית במושבים הקיף בתחילת התוכנית שמונה רפרנטים בהיקף כולל של כשתי משרות מלאות, שלושה עובדים קהילתיים – תעסוקתיים בהיקף כולל של משרה מלאה אחת וחמישה עובדים נוספים – מנהל פרויקט, רכזת השמה, רכזת הכשרות, יועץ תעסוקתי ומזכירה בהיקף כולל של פחות ממשרה מלאה אחת.

המושבים המשתתפים בתוכנית נתנו את הסכמתם להשתתפות המושב במימון עלויות השכר של הרפרנטים. ההשתתפות שנדרשה ממרבית המושבים הייתה בסך של 6,000 ₪ לשנה. בנוסף, התחייבו המושבים לספק לרפרנטים משרד ממנו הם יוכלו לעבוד ולממן את העלויות השוטפות של הטלפון והחשמל. לקראת סוף שנת 2004 נשר מושב יכיני מהתוכנית. הסיבה לנשירה הייתה סירובו של ועד המושב להמשיך ולהשתתף במימון העלות של הרפרנטים וסירבו לשתף פעולה עם מעברים. בעקבות זאת, וועדת ההיגוי של התוכנית החליטה להפסיק את פעילות התוכנית במושב זה.

תוכנית מעברים "המושבים – משבר תעסוקתי לפרנסה", באה לענות על המטרות הבאות:

1. שילוב מובטלים בשוק העבודה – זיהוי ומיפוי המובטלים במושבים והנעתם להיכנס למסלול חיפוש עבודה. הגדרת המושג מובטלים בתוכנית היא רחבה וכוללת גם נשים שאינן עובדות ואינן מחפשות עבודה ולפיכך אינן מוגדרות כמובטלות, וגם מועסקים המחפשים עבודה אלטרנטיבית. מחפשי העבודה, על פי התוכנית, יופנו ויחשפו לערוצים שונים של הכוון, שידרוג והסבה בדרך למציאת עבודה.
2. שידרוג וביסוס מקור הפרנסה – המטרה היא להביא להגדלת ההכנסה המשפחתית באמצעות כלים של הכשרות משלימות, סדנאות העצמה וליווי פרטני.
3. פיתוח יזמויות חדשות והרחבת יזמויות קיימות – זיהוי ומיפוי של יזמים פוטנציאליים ומתן הכשרות מרוכזות וליווי פרטני בדרך להקמת עסק או שידרוג.
4. הכשרה מקצועית לאוכלוסייה חסרת השכלה – מיפוי אנשים חסרי השכלה ועידודם לרכוש מקצוע על בסיס צרכי המעסיקים באזור, זאת באמצעות תוכניות מיוחדות המותאמות לאוכלוסייה המשתתפת. משתתפי הקורסים ילוו ע"י מערכת עוקבת ותומכת.
5. שידרוג בעלי מקצוע – יאותרו אנשים שניתן לעשות להם "אפ-גרייד" ולשפר את סיכויי השתלבותם בשוק התעסוקה, זאת באמצעות הפנייה להכשרות מתאימות או לחילופין הפעלה של הכשרות ייחודיות.

תוכנית העבודה, כפי שהוגדרה ע"י מנכחי התוכנית, כללה את המרכיבים הבאים:

א. פעולות הכנה והקמת תשתית הנתונים

1. איתור הנהגות ואנשי מפתח במושבים ליצירת בסיס תמיכה לבחירת הרפרנטים ויצירת אקלים חיובי לעבודתם. נציגי המושב הם שותפים בבניית תהליך אסטרטגי כולל במושב.
2. בחירת הרפרנטים המתאימים בכל המושבים, הכשרתם לתפקיד באמצעות "מרכז הדרכה ולמידה", הפיכתם לקבוצת עמיתים למטרות פיתוח מקצועי, איתור צרכים ותמיכה הדדית וליווי מקצועי שוטף של עבודתם בכל מהלך התוכנית.
3. הקמת מאגר נתונים מעמיק ומפורט על התעסוקה וההון האנושי בכל המושבים.
4. הקמת מאגר נתונים למיפוי מעסיקים באזור וניתוח צרכים.

ב. יזמות עסקית

1. הפעלת סדנאות ליזמים;
2. הפנייה של מועמדים לקבלת ייעוץ יזמי במ.ט.י.²
3. ייעוץ וליווי של עסקים שיוקמו או ישודרגו.

ג. הכשרת והעשרה

1. הפעלת קורסים מיוחדים להכשרה והסבה מקצועית ועידוד מובטלים להשתתף בקורסים של משרד העבודה;
2. הסבה מקצועית למועסקים במטרה לשפר את הכנסתם;
3. הפעלת סדנאות לראיונות עבודה ולחיפוש עבודה;
4. הפעלת סדנאות העצמה לתושבים ליצירה ועידוד של מוטיבציה תעסוקתית;
5. הפניית מועמדים לייעוץ והכוון מקצועי;
6. ייעוץ מקצועי ע"י אנשי המקצוע של התוכנית.

ד. השמה בעבודה

1. השמה בעבודה של מובטלים ושל אנשים שאינם שייכים לכוח העבודה;
2. השמה בעבודה חדשה של מועסקים שעברו הסבה מקצועית.

---

² הרשות לעסקים קטנים ובינוניים הקשורה למשרד התמיכה עוסקת בהקמה וסיוע לתפעול של מרכזי טיפוח יזמות (מט"י) שבהם ניתנים שירותים של ייעוץ מקצועי, הדרכה, הפניות למקורות מימון ומידע והכוונה.

ה. מעסיקים

1. הגברת העסקת תושבי המושבים ע"י מעסיקים מקומיים ;
2. הגדלת היצע המשרות באמצעות עידוד היזמות.

ו. שיפור כולל של המצב הכלכלי - חברתי

1. הגדלת התעסוקה והקטנת האבטלה ;
2. העלאת ההכנסה הממוצעת של חברי המושבים ;
3. העלאת שביעות הרצון מהתעסוקה של חברי המושבים.

הגדרת מטרות זו מתווה את תוכנית מעברים – "המושבים – משבר תעסוקתי לפרנסה", כתוכנית כוללת הן בהיבט של אוכלוסיות היעד שהתוכנית אמורה לטפל בהן – התוכנית מכוונת לרוב התושבים במושבים, הן בהיבט של היקף הטיפול – גם ברמה הפרטנית וגם ברמה הקהילתית, והן בהיבט של מגוון תחומי הפעילות המוצעים – השמה בעבודה של מובטלים, שידרוג עבודה למועסקים, הכשרה מקצועית, טיפול ביזמים, ייעוץ בחיפוש עבודה, בחירת מקצוע או ייעוץ ללימודים.

התפתחויות בהפעלת התוכנית

בניגוד לתוכניות אחרות שבהן נשמרה פחות או יותר המסגרת המתוכננת, תוכנית מעברים עברה שינויים מהותיים לאורך זמן.

השינוי המהותי הראשון התבטא במעבר מעבודה עם רפרנט תושב המקום בכל מושב, לעבודה ב"אשכולות" של מושבים סמוכים, כאשר הרפרנט הוא תושב אחד המושבים באשכול. המעבר לעבודה באשכולות של מושבים, מחוץ למושבים מבודדים שלא ניתן לצרפם לאשכול, מהווה שינוי מהותי בקונספציה של התוכנית. שוב לא מדובר באדם המכיר את המושב ואת התושבים הגרים בו, אלא באדם שמכיר את ההווה המושבית, אך לא בהכרח את תושבי המושבים שעליהם הוא מופקד. שינוי זה נבע בעיקר מתחלופה גבוהה של רפרנטים – בתוך תקופה קצרה יחסית הודיעו ארבעה מהרפרנטים על פרישתם מהתוכנית. גם רפרנטים נוספים שעמדו לפני סיום לימודיהם הודיעו שכנראה לא ימשיכו לעבוד בתוכנית בהיקף המשרה הקיים. הרצון של הרפרנטים לפרוש מהתוכנית נבע בעיקר, לצד סיבות נוספות, מהרצון לעבור לעבודה במשרה מלאה.

השינוי המהותי השני התבטא בשינוי הגדרת התפקיד של הרפרנטים שתפקידם בפועל הורחב. הרפרנטים קיבלו על עצמם תפקידים, שספק אם הם נכללו בהגדרת התפקיד המקורית, כמו ביצוע "אינטק" עם מועמדים – ראיון מעמיק עם מועמדים לצורך אבחון צרכים וקביעת תוכנית עבודה עם הפונה, הדרכה בכתיבת תולדות חיים, קביעת התאמה בין משרות למועמדים,

טיפול ראשוני ביזמים בפוטנציה ומטלות ייעוץ נוספות כמו מיון מועמדים לקורסים להכשרה מקצועית או לקורסים ליזמות. הרחבה זו של תפקיד הרפרנט לתהליכים הקשורים לאבחון וייעוץ מקצועיים אינה מתאימה בהכרח לכישוריהם של כל הרפרנטים שהועסקו בתוכנית.

השיטה

מחקר ההערכה של התוכנית "משבר תעסוקתי לפרנסה" במושבים תוכנן כחלק מהמדיניות של הקרן למפעלים מיוחדים בביטוח הלאומי להעריך את כל התוכניות שהקרן משתתפת במימון. מורכבות התוכנית, פריסתה לאורך שלוש שנים וההנחה המוקדמת שמודל העבודה של התוכנית עדיין אינו מגובש, חייבו לנסח תוכנית הערכה משולבת הכוללת הן בחינה של תהליכי העבודה והן בחינת התוצאות של עבודה זו. תוכנית ההערכה התבססה על מודל של "מחקר פעולה", כלומר, תוצאות ההערכה אינן מנותקות מהפרוייקט אלא מלוות אותו ואף משנות אותו בהתאם לצורך. הבחינה השוטפת של התוכנית התבססה על דוחות רבעונים שבהם ניתן היזון חוזר לפעילות השוטפת של מעברים בתחומים השונים.

נתוני מחקר ההערכה של התוכנית מתבססים על מספר מקורות, חלקם נתונים ממקורות מינהליים שנאספו על ידי הרפרנטים במושבים וחלקם נתוני סקרים.

נתוני מיפוי התושבים במושבים

מיפוי אוכלוסיית תושבי המושבים מהווה את אחד הכלים החשובים בעבודת מעברים. המטרה של המיפוי היא לעזור בהגדרת הצרכים של המושב בתחומי התעסוקה, לצורך היערכות למתן מענה לצרכים המיוחדים של קבוצות האוכלוסייה השונות במושבים, זאת באמצעות איתור תושבים שעשויים להזדקק לעזרת מעברים במציאת עבודה, בשידרוג עבודה, בפתיחת עסק, בהכשרה או ביעוץ תעסוקתי אחר, ובאיתור אוכלוסיות ספציפיות, כמו בעלי משקים, יזמים, מחפשי עבודה מבוגרים או נשים שאינן בכח בעבודה, על מנת לרכז משאבים לטיפול באוכלוסיות אלה.

המיפוי הבסיסי של התושבים נערך על ידי הרפרנטים במושבים במהלך המחצית השנייה של שנת 2003. במיפוי נאספו נתונים בסיסיים של תושבים כגון: שם, כתובת, טלפון, מגדר, גיל וסטאטוס תעסוקתי. עקב העדרו של מערך מחשוב, נתוני המיפוי הועברו לצוות ההערכה של התוכנית, חלקם בכתב יד, והנתונים קודדו, סומלו והוקלדו למחשב לצורך יצירת קובץ עבודה.

המיפוי שנערך סבל משלושה ליקויים:

- א. כיסוי לא מלא של האוכלוסייה (לא כל התושבים נכללו במיפוי).
- ב. איסוף חלקי של נתונים על האוכלוסייה שנכללה במיפוי (בחלק מהמקרים היו חסרים נתוני תעסוקה).
- ג. אי דיוקים בנתונים שנאספו שהתגלו באמצעות השוואה בין נתוני המיפוי, בין נתוני תושבים שנרשמו למעברים ובין נתונים שנאספו בסקרים.

עקב כך, ולאור השינויים התכופים בהרכב האוכלוסייה במושבים ובמצב התעסוקה, נערך במהלך המחצית השנייה של שנת 2004 מיפוי חוזר על פי מתכונת חדשה שנבנתה בשיתוף עם צוות ההערכה. טופס המיפוי החדש מופיע בנספח.

יש לציין שגם המיפוי החוזר לא ענה על הציפיות וסבל אף הוא מנתונים חסרים ואי דיוקים שנבעו מכך שלא תמיד העדכון התבצע ישירות מול התושבים. בחלק מהמקרים המיפוי התבסס על ידע אישי של הרפרנטים שנעזרו באנשי מפתח במושבים.

מספר התושבים הבוגרים במושבים, על פי נתוני המיפוי בחלוקה לפי מושבים, כולל תושבים שעזבו במהלך התוכנית, היה:

217	סגולה
199	נחלה
109	ורדון
380	כפר הריף
156	ברוש
130	תדהר
167	תאשור
463	נבטים
266	יכיני
2,087	סה"כ

נתוני הנרשמים למעברים

כל התושבים הפונים למעברים נרשמים ע"י הרפרנטים. לכל נרשם נפתח, או אמור להיפתח, תיק שבו נרשמים פרטיו האישיים, הסטאטוס המקצועי שלו והסיבה לרישום למעברים – חיפוש עבודה, השתלמות מקצועית, ייעוץ בנושאי יזמות או ייעוץ אחר. מאחר ולרוב הרפרנטים לא היו מחשבים במהלך השנה הראשונה לפתיחת התוכנית ולא תוכנה לקליטת נתונים, הרישום ברוב המושבים התבצע בכתב יד והורכב בחלקו מתיאורים מילוליים.

על מנת לאפשר את ניתוח הנתונים, הוכן בתחילת שנת 2003 טופס טיפול בנרשמים והרפרנטים התבקשו להעביר את הנתונים על גבי הטופס לצוות ההערכה. הנתונים שהועברו, חלקם הגדול בכתב יד, הוקלדו לתוכנת אכסל ועברו קידוד וסימול. ברוב המקרים הנתונים הועברו לצוות ההערכה על ידי הרפרנטים על בסיס חודשי והקובץ התעדכן באופן שוטף. לאחר שהנתונים שהועברו בשנת 2003 לא ענו על הדרישות, בעיקר בנושאים הקשורים למקור ההשמה, תיאור ההשמה ושינויים בסטאטוס התעסוקתי, נבנה בשנת 2004 טופס חדש. יש לציין שלא כל הדיווחים של הרפרנטים היו מדויקים ומלאים מאחר וטפסי הטיפול בנרשמים לא מולאו בדרך כלל באופן שוטף, אלא רק לקראת הדיווח לצוות ההערכה. בנוסף, נתוני הטלפונים של הנרשמים

היו חלקיים מאחר ומעברים דרשה לקבל את הסכמת הנרשמים להעברת מספרי הטלפון שלהם לצוות ההערכה לצורך ראיון. תהליך זה עיכב במידה רבה את העברת הנתונים. טופס הטיפול בנרשמים מופיע בנספח.

נתונים מסודרים על הנרשמים התקבלו עד מרץ 2005. בתאריך זה החלה מעברים תהליך של הקלדת הנתונים הבסיסיים של הנרשמים למחשב במרכז מעברים. בעקבות העומס על הרפרנטים הופסק תהליך העברת הנתונים הישירה מהרפרנטים לצוות ההערכה.

מספר התושבים שנרשמו במעברים עד מרץ 2005, בחלוקה לפי מושבים, היה :

53	סגולה
55	נחלה
27	ורדון
22	כפר הריף
36	ברוש
15	תדהר
27	תאשור
55	נבטים
43	יכיני
228	סה"כ

ניתוח נתוני מאגר הנרשמים למעברים התבצע באופן שוטף במהלך התקופה שבין פברואר 2003 למרץ 2005. במהלך תקופה זו הוגשו לוועדת ההיגוי שלושה דוחות שבהם נותחו הנתונים והוגשו המלצות שונות המתייחסות לתהליכי העבודה.

נתוני סקרים

במסגרת מחקר ההערכה של התוכנית נערכו מספר סקרים שהועברו הן לאוכלוסייה שנרשמה למעברים והן לאוכלוסיות נוספות המתגוררות במושבים. לנרשמים למעברים הועברו שלושה סוגי שאלונים: שאלון בסיסי לכלל הפונים, שאלון לתושבים שנרשמו למעברים ומצאו עבודה במהלך התוכנית ושאלון למשתתפים בהכשרה מקצועית. כל השאלונים התבצעו באמצעות ראיונות טלפוניים.

בסה"כ רואיינו באמצעות ראיונות טלפוניים 513 נשאלים על פי הפירוט הבא :

75	ראיון בסיסי לנרשמים
96	ראיון נרשמים שהושמו בעבודה
31	ראיון משתתפי הכשרה מקצועית
70	ראיון תושבים בלתי מועסקים
155	ראיון תושבים מועסקים
73	ראיון חברי ועדים
13	ראיון רפרנטים
513	סה"כ

סקר בסיסי לנרשמים

המטרה העיקרית של הסקר הבסיסי הייתה להשלים ולעדכן את נתוני הנרשמים למעברים ולהרחיב את בסיס המידע מעבר לנתונים שנאספו בעת תהליך הרישום. הכוונה הייתה לראיין את כל הנרשמים למעברים בסמוך להרשמתם. מרבית השאלות בשאלון התייחסו לנתונים אינפורמטיביים המתייחסים לנתוני רקע ותעסוקה ולנתונים המתייחסים להיקף הטיפול שקיבלו במעברים. שאלות נוספות התייחסו להערכת הטיפול ולשביעות הרצון ממעברים.

השאלון הועבר לנרשמים במהלך התקופה שבין נובמבר 2002 ועד לאפריל 2003. במהלך תקופה זו רואיינו 75 נרשמים מתוך כ-200 תושבים שנרשמו במעברים עד אפריל 2003.

השיעור הנמוך יחסית של הפונים שרואיינו – 38%, נבע בעיקר מהצורך לקבל הסכמה בכתב של הנרשמים להעברת הפרטים שלהם לצוות ההערכה. בפועל, הרפרנטים הצליחו להשיג את הסכמתם של 120 נרשמים בלבד. בנוסף, לא כל הנרשמים הסכימו לשתף פעולה וחלקם לא אותר מסיבות שונות. מאחר והנתונים שנאספו היו חלקיים בלבד, הוחלט לא להמשיך לראיין בשאלון הבסיסי נרשמים חדשים, אלא לבנות, כפי שצוין, טופס טיפול חדש בנרשמים הכולל חלק מהנתונים שנאספו במסגרת השאלון הבסיסי.

סקרי השמות

השאלון המרכזי הופנה לנרשמים שדווח שהושמו בעבודה. השאלון בדק את הסטאטוס התעסוקתי של אותם נרשמים, את דרך השגת העבודה, את מאפייני העבודה של המועסקים ואת טיב הטיפול ושביעות הרצון מהקשר עם מעברים.

שאלון ההשמות הועבר בשני מועדים: בפברואר 2004 ובמאי 2005 ובסה"כ רואיינו 96 נרשמים מתוך 150 שנרשמה להם השמה בעבודה במהלך תקופה זו.

סקרי משתתפים בהכשרה מקצועית

במהלך שנת 2003 נפתחו במעברים ששה קורסים שבהם השתתפו תושבים מהמושבים, קורסים שהסתיימו ברובם לקראת סוף שנת 2003. בוגרי חמישה מהקורסים הללו רואיינו כחודשיים עד שלושה לאחר סיום הקורס. הקורסים שנבדקו היו: מטפלות לגיל הרך, מטפלות סוג 2, אנגלית מדוברת, יסודות החקלאות האורגנית ויזמות עסקית. מתוך 41 המשתתפים בקורסים אלה רואיינו 31 משתתפים.

המשתתפים נבדקו באמצעות שני שאלונים – שאלון שהופנה למשתתפי הקורסים להכשרה מקצועית – מטפלות, אנגלית וחקלאות אורגנית, ושאלון שהופנה לבוגרי הקורס ליזמות עסקית. כל השאלונים הועברו במהלך הרבעון הראשון של שנת 2004.

סקר בלתי מועסקים או מועסקים חלקית שלא טופלו במעברים

ברשימות המיפוי אותרו 269 תושבים שלא נרשמו במעברים כמחפשי עבודה והסטאטוס התעסוקתי שלהם הוגדר כמובטלים, כתושבים בגילאי העבודה שאינם שייכים לכח העבודה ואינם נכים, או כמועסקים העובדים בעבודות חלקיות או זמניות. לתושבים אלה הופנה במאי 2005 שאלון ייעודי שבדק את הסטאטוס התעסוקתי שלהם, את מאפייני העבודה של המועסקים שביניהם, את מאפייני חיפוש עבודה ואת היחס והקשר למעברים.

מכלל הרשימה, 94 הוגדרו כלא שייכים לאוכלוסייה הרלוונטית – זבו את המושב, היו פנסיונרים או נכים או לא אותרו הטלפונים שלהם. מכלל התושבים האחרים – 175 תושבים, רואיינו 70 תושבים באמצעות ראיונות טלפונים. שאר התושבים סירבו להתראיין או לא היו זמינים.

סקר תושבים מועסקים

המטרה העיקרית של הסקר, שהתבצע בחודשים יולי-אוגוסט 2005, הייתה לבחון את היחס כלפי תוכנית מעברים במושבים של ה"אוכלוסייה החזקה" במושבים שלא נזקקה עד כה לשירותי מעברים. בנוסף, הסקר בדק גם את הערכת התושבים לגבי המצב התעסוקתי, הכלכלי והחברתי במושב.

במדגם נכללו רק תושבים המועסקים במשרה מלאה, תושב אחד בכל משק בית, ורק תושבים שאף אחד ממשק הבית שלהם לא נעזר בשירותי מעברים לצורך חיפוש עבודה. במדגם נכללו גם חברי ועדים במושבים ובתנאי שהם עומדים בכללים שנקבעו – מועסקים שלא טופלו במעברים. המדגם נבנה כמדגם שכבות של שמונת המושבים המשתתפים בתוכנית (ללא מושב יחיני שנשר) כאשר גודל המדגם נע בין 25 במושבים הקטנים ל-35 במושבים הגדולים. בסה"כ רואיינו בסקר 196 תושבים, 41 מהם חברי ועדים.

סקר חברי ועדים

חברי הועדים, כולל יושבי הראש שלהם, רואיינו בשני מועדים, בתחילת התוכנית ולקראת סיומה. הסקר הראשון התבצע בתחילת שנת 2003 ורואיינו במסגרתו 32 אנשי ועדים בשמונה מושבים. במושב הנוסף לא פעל ועד במועד זה.

הסקר השני התבצע בחודשים יולי-אוגוסט 2005 ונבדקו במסגרתו 41 חברי ועדים. חברי הועדים בסקר זה היוו חלק, כפי שצוין, ממדגם גדול יותר של תושבים מועסקים שלא טופלו במעברים.

סקרי רפרנטים

במהלך התוכנית קיים צוות ההערכה קשר רציף עם הרפרנטים. הקשר כלל ראיון טלפוני מובנה שהתקיים בתחילת שנת 2003, ראיון אישי מובנה שנערך במשרדי הרפרנטים, שלוש פגישות קבוצתיות וקשר שוטף באמצעות טלפון או דואר אלקטרוני במהלך התוכנית. המידע השוטף שנאסף מהרפרנטים שימש בעיקר לצורכי התעדכנות אודות התהליכים המתרחשים בשטח בזמן אמת.

הממצאים

מאפייני האוכלוסייה – הערכת צרכים תעסוקתיים

במיפוי המושבים שנערך לקראת סוף שנת 2004 בתשעת המושבים שנכללו בתוכנית אותרו 2,087 תושבים בוגרים. ללא התושבים שעזבו את המושב או אינם מתגוררים בו זמנית, מספר התושבים במושבים, על פי נתוני המיפוי, עמד על כ-1,850 תושבים. על פי הבחנה תעסוקתית, אוכלוסייה זו כללה את הקבוצות הבאות: שכירים, עצמאים, מובטלים, פנסיונרים, סטודנטים, נכים ומוגבלים, ותושבים נוספים בגיל העבודה שאינם שייכים לכח העבודה (ראה לוח 1).

לוח 1 - התושבים במושבים לפי סטאטוס תעסוקתי

סטאטוס תעסוקתי	מספרים	אחוזים
עובדים במשק שלהם	114	6.2
עובדים במשק + עיסוק נוסף	75	4.0
עצמאים אחרים	187	10.1
שכירים	922	49.8
מובטלים	83	4.5
בגיל העבודה – לא בכח העבודה	196	10.6
פנסיונרים ונכים	276	14.9
סה"כ	1,853	100.0

כפי שצוין, תוכנית מעברים במושבים אינה מיועדת רק למובטלים. מדובר בתוכנית כוללת שמטרתה לשפר את מצבם התעסוקתי של כלל האוכלוסייה הרלוונטית במושבים. הגדרת האוכלוסייה הרלוונטית כללה שלוש קבוצות עיקריות של תושבים.

הקבוצה הראשונה הם המובטלים מחפשי העבודה, הן תושבים המחפשים עבודה כשכירים והן תושבים בלתי מועסקים המעוניינים להקים עסק עצמאי. יש לציין שחיפוש עבודה כשכירים וניסיון להקים עסק עצמאי אינן בהכרח אלטרנטיבות המוציאות זו את זו. כ-60% מהנרשמים למעברים בנושאים הקשורים ליזמות חיפשו גם עבודה כשכירים. שיעור המובטלים מכלל התושבים עמד על 4.5% ושיעורם בכוח העבודה (מועסקים ומובטלים) עמד על 6.5%. שיעור זה נמוך בהשוואה לשיעור האבטלה של כלל האוכלוסייה בישראל שעמד בתקופה זו על כ-9%.

הקבוצה השנייה כוללת תושבים שאינם בכח העבודה. הכוונה היא לתושבים בגילאי העבודה שמסיבות שונות אינם עובדים ואינם מחפשים עבודה. אחת המטרות של התוכנית, כפי שצוין, היא לעודד את אותם תושבים להיכנס לכוח העבודה ולהתחיל לחפש עבודה. בקבוצה זו יכולים להיכלל גם תושבים מעבר לגיל הפרישה מהעבודה המעוניינים, מסיבות כלכליות או אחרות,

להיכנס לשוק העבודה. יש לקחת בחשבון שחלק גדול מהאוכלוסייה מעבר לגיל הפרישה לא צברו זכויות פנסיה מאחר ומרביתם עבדו בעבר כעצמאים. שיעור התושבים בגיל העבודה שאינם בכח העבודה עמד במושבים הנכללים בתוכנית על כ-11% מכלל האוכלוסייה במושבים. זהו שיעור נמוך מאד בהשוואה לכלל האוכלוסייה הבוגרת בישראל שבה שיעור הלא שייכים לכח העבודה בגילאי העבודה (20 עד 65) עמד על כ-27%, על פי נתוני סקר כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 2004. הנתון בכלל המגזר הכפרי היה דומה. 29% מכלל האוכלוסייה הבוגרת בגילאי העבודה במגזר הכפרי לא היו שייכים, על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לכוח העבודה בשנת 2004.

הקבוצה השלישית כוללת חלק מהמועסקים. אלה הם מועסקים העובדים בעבודות חלקיות או זמניות שלא מתוך בחירה, עובדים המועסקים בעבודות שאינן תואמות את כישוריהם או עובדים אחרים המעוניינים מסיבות אחרות להחליף את מקום עבודתם.

את היקף שתי הקבוצות הראשונות, המובטלים והתושבים שאינם בכוח העבודה, ניתן להגדיר בקלות יחסית. קשה יותר להגדיר את מימדיה של קבוצת המועסקים הרלוונטית מאחר ויש בידינו רק מידע חלקי לגבי מועסקים המעוניינים להחליף עבודה, בעיקר לגבי אותם מועסקים שנרשמו במעברים לצורך זה. בסקר שנערך על ידי מינהל תכנון מחקר וכלכלה במשרד התעשייה המסחר והתעסוקה (פייר, טרם פורסם) נמצא כי כ-15% מהמועסקים דיווחו שהם מחפשים עבודה אלטרנטיבית במהלך עבודתם הנוכחית. בהנחה שמספר המועסקים מחפשי העבודה דומה גם בקרב המועסקים במושבים, ניתן להעריך שכ-15% מכלל התושבים במושבים הם מועסקים מחפשי עבודה. בסה"כ, ההערכה היא ש-486 תושבים, המהווים כ-26% מכלל התושבים במושבים נכללים באוכלוסייה הרלוונטית הישירה של מעברים. קבוצה זו כוללת גם פנסיונרים והנכים שפנו למעברים לצורך חיפוש עבודה (ראה לוח 2).

לוח 2 - האוכלוסייה הרלוונטית לטיפול במעברים לפי סטאטוס תעסוקתי

סטאטוס תעסוקתי	מספרים	אחוזים
מובטלים	83	4.5
בגיל העבודה – לא בכח העבודה	196	10.6
מועסקים מחפשי עבודה	195	10.5
פנסיונרים מחפשי עבודה	12	0.7
סה"כ אוכלוסייה רלוונטית	486	26.3

יש להדגיש כי אומדן האוכלוסייה הרלוונטית מתייחס לזמן הבדיקה בסוף שנת 2004. לאורך זמן, שיעורה של האוכלוסייה הרלוונטית מכלל התושבים גבוה בהרבה. הסיבה לכך נעוצה בתחלופה הרבה הקיימת בשוק העבודה. על פי נתוני סקר כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 2004, כ-10% מכלל האוכלוסייה מעל גיל 15 דיווחה שעבדה במהלך השנה האחרונה בין חודש לתשעה חודשים. קבוצה זו הייתה ברובה מובטלת. אם נוסיף לקבוצה זו גם

את המועסקים מחפשי העבודה האלטרנטיבית שהחליפו עבודה בלי לצאת מכוח העבודה, סביר להניח כי לאורך זמן של מספר שנים, אחוז גבוה מהמועסקים במושבים הנכללים בתוכנית יחליפו את עבודתם ועשויים להיות לקוחות פוטנציאליים של מעברים.

היקף אוכלוסיית הנרשמים

מספר התושבים שנרשמו במעברים בין התאריכים נובמבר 2002 ועד אפריל 2005 עמד על כ- 330, כולל נרשמים במושב יכיני שנשר מהתוכנית לקראת סוף שנת 2004. בחלוקה על פי זמן ההרשמה לתוכנית ללא מושב יכיני (בסה"כ 280 נרשמים), נמצא כי כשני שלישים נרשמו במהלך 14 החודשים הראשונים לתוכנית בין החודשים נובמבר 2002 ועד דצמבר 2003, מרביתם – 50% מכלל הנרשמים, במהלך 8 החודשים הראשונים. שליש מהנרשמים נרשמו במהלך 16 החודשים שנבדקו בשנים 2004-2005 (ראה לוח 3). במונחים חודשיים, במהלך 8 החודשים הראשונים נרשמו לתוכנית 18 פונים חדשים בממוצע חודשי. הממוצע ירד ל-8 במחצית השנייה של 2003, ירד שוב ל-6 במחצית השנייה של 2004 והתייצב סביב 7 נרשמים חדשים בתקופה שבין יולי 2004 לאפריל 2005. בסה"כ לאורך התקופה עמד מספר הנרשמים החדשים בממוצע חודשי על 9 תושבים. השיעור הגבוה של נרשמים בתחילת התוכנית היה צפוי, זאת מאחר ובחלק מהמושבים מעברים פעלה באמצעות רפרנטים מתנדבים בתקופה שלפני הפעלת התוכנית הניסויית.

לוח 3 - התפלגות הנרשמים לפי זמן הרשמה (N=330)

מועד הרשמה	מספרים	אחוזים	ממוצע נרשמים חדשים לחודש
נובמבר 2002 עד יוני 2003	165	50	18
יולי 2003 עד דצמבר 2003	52.8	16	8
ינואר 2004 עד יוני 2004	36.3	11	6
יולי 2004 עד אפריל 2005	75.9	23	7
סה"כ	330	100	9

שיעור הנרשמים מכלל האוכלוסייה במושבים עמד על 18%. מכלל האוכלוסייה הרלוונטית, שהוערכה בעת המיפוי של התושבים על קרוב ל-500, שיעור הנרשמים הגיע ללא פחות מ-68%.

מאפייני הרקע של הנרשמים

בקובץ הנרשמים למעברים נאספו נתונים על ארבעה ממאפייני הרקע של אוכלוסייה זו: מגדר, גיל, השכלה ומקצוע.

מגדר

60% מהנרשמים למעברים היו נשים. שיעור זה גבוה, בהשוואה לכלל האוכלוסייה הבוגרת במושבים הנכללים בתוכנית מעברים, שההתפלגות המגדרית בה הייתה סימטרית. בהבחנה

לאורך זמן נמצאו הבדלים בייצוג הנרשמים במעברים בהבחנה על פי מגדר. בשמונת החודשים הראשונים של התוכנית עמד ייצוג הנשים על 63%. ייצוג זה ירד מעט ל-60% במחצית השנייה של שנת 2003, ירד חדות עד ל-44% במחצית הראשונה של שנת 2004 ועלה שוב חדות עד ל-62% ב-10 החודשים שבין יולי 2004 ועד אפריל 2005 (ראה לוח 4). הייצוג הגבוה של נשים בתחילת התוכנית נבע בחלקו מריבוי הנשים שהתעניינו בהכשרה מקצועית. לאחר צמצום הפעילות של מעברים בתחום ההכשרה המקצועית ואי פתיחתם של קורסים נוספים, נרשמה ירידה בייצוגן של הנשים בקרב הנרשמים למעברים. בשנה האחרונה נרשמה שוב מגמת עלייה בנטייה של נשים להירשם למעברים, הפעם בעיקר למטרות הקשורות בחיפוש עבודה. בסה"כ, למעט במהלך המחצית הראשונה של שנת 2004, מרבית הנרשמים למעברים היו נשים.

לוח 4 - מועד הרשמה למעברים לפי מגדר (אחוזים)

מועד הרשמה	נשים	גברים	סה"כ
נובמבר 2002 עד יוני 2003	62.7	37.3	100.0
יולי 2003 עד דצמבר 2003	60.9	39.1	100.0
ינואר 2004 עד יוני 2004	43.8	56.3	100.0
יולי 2004 עד אפריל 2005	61.6	38.4	100.0
סה"כ	60.2	39.8	100.0

גיל

16% מהנרשמים למעברים היו צעירים בגילים 18 עד 24 ו-14% היו מבוגרים מעל גיל 50 (ראה לוח 5). השאר התפלגו בין 21% בגילים 25 עד 29, 28% בגילים 30 עד 39 ו-22% בגילים 40 עד 49. בהשוואה לכלל התושבים, נמצאה נטייה של צעירים להירשם למעברים. שיעור הצעירים מתחת גיל 30 בקרב הנרשמים הגיע ל-37% בהשוואה ל-25% בקרב כלל התושבים.

לוח 5 - התפלגות הגיל לפי נרשמים ולפי כלל האוכלוסייה במושב (אחוזים)

הגיל	נרשמים	כלל התושבים
18 - 24	15.8	12.8
25 - 29	20.7	12.0
30 - 39	28.0	25.0
40 - 49	22.0	24.0
50 - 65	13.5	26.2
סה"כ	100.0	100.0
ממוצע	35.6	40.0

בבדיקת עיתוי ההרשמה למעברים לפי גיל נמצאו הבדלים בין נרשמים צעירים עד גיל 29 לבין נרשמים אחרים מעל גיל 30 (ראה לוח 6). מכלל הצעירים עד גיל 29, 35% נרשמו למעברים עד יוני 2003, זאת בהשוואה ל-55% מהנרשמים מעל גיל 30 שנרשמו למעברים בתקופה זו. במקביל, 31% מהצעירים נרשמו למעברים אחרי יוני 2004 בהשוואה ל-19% מהנרשמים מעל גיל 30. ניתן ללמוד מכך על נטייה גוברת לאורך זמן של תושבים צעירים להירשם למעברים.

לוח 6 - מועד הרשמה למעברים לפי שתי קבוצות גיל (אחוזים)

מועד הרשמה	עד 29	+30
נובמבר 2002 עד יוני 2003	35.4	55.0
יולי 2003 עד דצמבר 2003	22.6	14.5
ינואר 2004 עד יוני 2004	11.3	11.2
יולי 2004 עד אפריל 2005	30.6	19.4
סה"כ	100.0	100.0

בכלל הנרשמים למעברים לא נמצא קשר בין מגדר וגיל. התפלגות הגיל של הנשים שנרשמו למעברים היה דומה לזו של הגברים. קשר כזה נמצא בתקופה שבין יולי 2004 ואפריל 2005. בתקופה זו, 52% מהנשים הנרשמות היו צעירות מתחת לגיל 30, זאת בהשוואה ל-34% בלבד מהגברים. כלומר, השנה האחרונה להפעלת התוכנית התאפיינה בריבוי של נשים צעירות שנרשמו אליה.

השכלה

הנרשמים למעברים התאפיינו באחוז גבוה מאד – 77% של אנשים שסיימו 12 שנות לימוד, מתוכם 32% מדווחים על 12 שנות לימוד ללא בגרות ו-45% על קבלת תעודת בגרות (ראה לוח 7). רק 2% דיווחו על השכלה נמוכה של פחות מ-12 שנות לימוד ורק 21% על לימודים על תיכוניים, מהם 10% על לימודים אקדמיים. על פי נתוני סקר כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 2004, בקרב כלל המובטלים, לא פחות מ-35% דיווחו על השכלה על תיכונית, מהם 21% על השכלה אקדמית, ולא פחות מ-27% דיווחו על פחות מ-12 שנות לימוד. כלומר, כלל אוכלוסיית המובטלים בישראל מאופיינת, בהשוואה לנרשמים למעברים, ע"י שיעור גבוה בהרבה של בעלי השכלה על תיכונית ושיעור גבוה בהרבה של בעלי השכלה עממית או תיכונית חלקית. ההשכלה התיכונית, המאפיינת את רוב הנרשמים למעברים, יכולה להקשות על כניסה לשוק העבודה. מצד אחד, מרבית הנרשמים חסרים השכלה גבוהה או השכלה טכנולוגית והם מתקשים להשיג משרות שנדרשת בהן השכלה על תיכונית. מצד שני, ההשכלה התיכונית שרכשו יכולה ליצור ציפיות לעבוד בעבודות שאינן מוגדרות כ"פשוטות", עבודות שאינן דורשות השכלה כלל ולהגביל את היצע העבודות הרלוונטיות של מחפשי עבודה אלה (ראה: כהנא ואחרים, 1982).

לוח 7 - השכלה לפי נרשמים למעברים ולפי כלל המובטלים בישראל (אחוזים)

ההשכלה	מטופלי מעברים	כלל המובטלים*
עממית או עממית חלקית	1.6	27.4
12 שנות לימוד ללא בגרות	31.8	9.1
בגרות	45.4	28.4
על תיכונית	11.2	14.2
אקדמית	10.0	20.8
סה"כ	100.0	100.0

* נתוני סקר כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 2004.

בקרב הנרשמים למעברים נמצא קשר הפוך בין השכלה לבין גיל. ההשכלה של המבוגרים שנרשמו למעברים הייתה נמוכה מזו של הצעירים. בקרב הצעירים מתחת לגיל 40, 75% דיווחו שקיבלו תעודת בגרות, מהם 21% דיווחו על השכלה על תיכונית כלשהי. בקרב הפונים שגילם 40 ויותר, רק 45% דיווחו על קבלת תעודת בגרות, מהם רק 16% דיווחו על לימודים על תיכוניים. התפלגות זו שונה מההתפלגות בקרב כלל המובטלים בישראל. על פי נתוני סקר כח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 2004, 32% מהמובטלים מתחת לגיל 40 למדו בבית ספר על תיכוני כלשהו, זאת בהשוואה ל-39% בקרב המובטלים בני 40 ויותר. הקשר השלילי שנמצא בין השכלה לגיל בקרב הנרשמים למעברים, שאינו מאפיין את כלל אוכלוסיית המובטלים, מדגיש את הקשיים שבהם נתקלת האוכלוסייה המבוגרת במושבים הצריכה להתגבר גם על מחסומי גיל וגם על מחסומי השכלה.

מקצוע

36% מהנרשמים למעברים לא ציינו מקצוע או ניסיון בעבודה מקצועית כלשהי בעת ההרשמה למעברים. מאחר ובנתוני מאגר הנתונים של מעברים חסרים לא מעט נתונים, קשה להעריך את שיעורם של חסרי המקצוע בקרב הנרשמים יחסית לכלל האוכלוסייה. יש לקחת בחשבון שגם בקרב הנרשמים המדווחים על מקצוע, יש כנראה לא מעט שרכשו את מקצועם תוך כדי עבודה ואין להם בהכרח תעודה מקצועית. בסה"כ, ניתן להעריך כי לחלק גדול מהנרשמים למעברים אין מקצוע.

המקצועות העיקריים עליהם דיווחו הנרשמים היו: מזכירות ופקידות – 24%, מקצועות טכניים – בעיקר אחזקה, חשמל ומסגרות – 11%, מכירות – 10%, הדרכה – 9%, הנהלת חשבונות – 6%, נהגים – 6% ומנהלים – 6%. רק 5% הגדירו את עצמם כחקלאים, רק 5% הם הנדסאים או טכנאים ורק 5% דיווחו על מקצוע אקדמאי או הוראה.

סיבות ההרשמה למעברים

כפי שצוין, המטרה העיקרית של תוכנית מעברים היא לעזור בכניסה של תושבים לשוק העבודה או לעזור בשידרוג מעמדם התעסוקתי. לפיכך, אין זה מפתיע שרוב הנרשמים למעברים מגיעים אליה מסיבות הקשורות לחיפוש עבודה. שלושה רבעים מהנרשמים – 74%, נרשמו למעברים לצורך חיפוש עבודה, 9% נרשמו במטרה לעבור הכשרה כלשהי, 4% נרשמו לקבלת ייעוץ בנושאים הקשורים ליזמות ו-13% נרשמו ליותר מאשר מטרה אחת, ברוב המקרים שילוב של חיפוש עבודה והכשרה (ראה לוח 8).

לוח 8 - סיבות לרישום למעברים לפי זמן הרשמה (אחוזים)

מועד הרשמה	חיפוש עבודה	יזמות	הכשרה	יותר מסיבה אחת	סה"כ
נובמבר 2002 עד יוני 2003	64.9	4.5	12.3	18.2	100.0
יולי 2003 עד דצמבר 2003	79.1	4.7	7.0	9.3	100.0
ינואר 2004 עד יוני 2004	81.8	6.1	3.0	9.1	100.0
יולי 2004 עד אפריל 2005	86.1	2.8	4.2	6.9	100.0
סה"כ	73.8	4.3	8.6	13.2	100.0

לאורך זמן נמצאו הבדלים בסיבות הרישום למעברים, הבדלים הנובעים משינויים בהדגשי העבודה של מעברים, בעיקר מצמצום הפעילות בתחום ההכשרה המקצועית. בעוד שבשמונת החודשים הראשונים להפעלת התוכנית רק כ-65% מהנרשמים הגיעו למעברים לצורך חיפוש עבודה בלבד, הרי בתקופה שהחלה במחצית השנייה של שנת 2004 שיעורם גדל והגיע ל-86%. במקביל חלה ירידה בשיעור הנרשמים מסיבות הקשורות להכשרה, ליזמות או ליותר מסיבה אחת. ממצאים אלה מצביעים על תהליך של מרכזו הפעילות של מעברים סביב נושא חיפוש עבודה על חשבון פעילויות אחרות בתחומי ההכשרה, היזמות והייעוץ.

בהבחנה על פי מגדר, נמצא כי גברים נטו יותר להירשם למעברים מסיבות הקשורות לחיפוש עבודה וליזמות ונשים נטו יותר להירשם מסיבות הקשורות להכשרה מקצועית. בהבחנה על פי גיל, נמצא כי מחפשי העבודה נטו להיות צעירים יותר מהפונים שנרשמו למעברים מסיבות הקשורות ליזמות או להכשרה מקצועית.

הסטטוס בעת ההרשמה

כפי שצוין, תוכנית מעברים במושבים אמורה לתת שירותים לכלל התושבים – למובטלים, לתושבים מחוץ לכח העבודה ולמועסקים, והשירותים בתוכנית כוללים גם הכשרה וייעוץ בנושאים שאינם קשורים לחיפוש עבודה. רוב הנרשמים למעברים – 72%, היו מובטלים שהגיעו למעברים לצורך חיפוש עבודה ו-19% נוספים היו מועסקים שחיפשו עבודה אלטרנטיבית (ראה לוח 9). ניתן ללמוד מכך שרוב הטיפול של מעברים הוא בתושבים שאינם מועסקים. נמצאו הבדלים לפי מגדר בסטטוס התעסוקתי בעת ההרשמה. שיעור גבוה יותר מהנשים – 83%, לא היו מועסקות בעת ההרשמה למעברים, זאת לעומת הגברים שרק 69% מהם לא היו מועסקים בעת ההרשמה.

לוח 9 - סטטוס תעסוקתי בעת הרשמה לפי מגדר (אחוזים)

סטטוס תעסוקתי	גברים	נשים	כלל הפונים
לא עובד ומחפש	64.0	77.3	72.3
לא עובד ולא מחפש	4.5	6.1	5.5
עובד ומחפש	27.9	13.8	19.2
עובד ולא מחפש	3.6	2.8	3.1
סה"כ	100.0	100.0	100.0

ממצאים אלה מצביעים על כך שעיקר הפעילות של מעברים מתנקזת לטיפול באוכלוסיית המובטלים ובאוכלוסייה שאינה מועסקת. המטרה שהוגדרה לשדרוג עבודתם של מועסקים מתמלאת באופן חלקי בלבד.

שינויים בסטאטוס תעסוקתי

מכלל הנרשמים למעברים, 73% שינו את הסטאטוס התעסוקתי שלהם במהלך התוכנית. השינויים העיקריים היו:

16.7%	עזבו את המושב או שוהים בחו"ל לתקופה ממושכת
48.1%	התחילו לעבוד
18.0%	הפכו למובטלים או יצאו מכוח העבודה
5.0%	התחילו ללמוד ואינם מועסקים
12.1%	עובדים ומחפשים עבודה אחרת

השינוי העיקרי בסטאטוס התבטא בכניסה לשוק העבודה. קרוב למחצית מהשינויים – 48%, התבטאו במעבר של מובטלים, או אנשים מחוץ לכוח העבודה, לכוח העבודה. השאר התפלגו בין 17% שעזבו את המושב או שוהים תקופה ארוכה בחו"ל, 18% שהיו מועסקים והפכו למובטלים או יצאו מכוח העבודה, 5% שהתחילו ללמוד ועוד 12% שעובדים, אך החלו לחפש עבודה אלטרנטיבית. בסה"כ, 48% נכנסו לשוק העבודה, 40% עזבו את שוק העבודה מסיבות שונות ועוד 12% הם מחפשי עבודה מועסקים. לנתונים המתייחסים לשינויים בסטאטוס התעסוקתי.

בהבחנה לפי זמן הרישום למעברים, נמצאה ירידה רציפה בשיעור הנרשמים שהתחילו לעבוד ואינם מחפשים עבודה אחרת, מתוך כלל הנרשמים שעברו שינוי בסטאטוס התעסוקתי. בשמונה החודשים הראשונים עד יוני 2003 עמד שיעור הנכנסים לשוק העבודה, מכלל השינויים, על 53%, שיעור שירד עד ל-38% ב-10 החודשים שבין יולי 2004 לאפריל 2005 (ראה לוח 10). ממצא זה אינו מפתיע והוא מאפיין גם תוכניות תעסוקתיות אחרות. בשלבים הראשונים של התוכנית הושמו בעבודה בעיקר מחפשי עבודה בעלי מוטיבציה או מקצועות מבוקשים שקל יחסית לאיישם. לאורך זמן, נשארים בטיפול יותר נרשמים שהשמתם קשה יחסית (הנדלס, 2005).

לוח 10 - שינוי בסטאטוס התעסוקתי לפי זמן הרשמה (אחוזים)

מועד הרישום	התחילו לעבוד	עברו לחוסר תעסוקה, כולל מועסקים מחפשי עבודה	סה"כ
נובמבר 2002 עד יוני 2003	53.0	47.0	100.0
יולי 2003 עד דצמבר 2003	44.7	55.3	100.0
ינואר 2004 עד יוני 2004	40.0	60.0	100.0
יולי 2004 עד אפריל 2005	37.8	62.2	100.0
סה"כ	48.1	52.9	100.0

השמות בעבודה

המשרות הפנויות שמעברים מציעה מגיעות בדרך כלל מארבעה מקורות. המקור הראשון הם מעסיקי מעברים. מרכז מעברים נמצא בקשר ישיר עם מספר לא קטן של מעסיקים, חלקם הגדול מעסיקים הפועלים במועצות האזוריות הנכללות בתוכנית – שער הנגב, יואב ובני שמעון. הבקשה ממעסיקים אלה היא לתת עדיפות בקבלה לעבודה של תושבי המועצות האזוריות ולהפנות למעברים את המשרות הפנויות שהם רוצים לאייש. המקור השני הוא שירות התעסוקה. מידי שבוע מעביר נציג שירות התעסוקה למעברים רשימה של משרות פנויות שהיפנו מעסיקים ללשכות הרלוונטיות של שירות התעסוקה באזורים הגיאוגרפיים שבהם פועלת התוכנית. המקור השלישי הם נאמני תעסוקה. במרבית המושבים אותרו תושבים שהתנדבו לעזור לרפרנטים לחפש משרות פנויות, והמקור הרביעי הם הרפרנטים במושבים המאתרים משרות פנויות עבור הנרשמים לתוכנית באמצעות מודעות דרושים בעיתונות או באמצעות קשרים אישיים.

במהלך התקופה שבין נובמבר 2002 ועד אפריל 2005 נרשמו במעברים 146 תושבים שנקלטו בעבודה, 5 תושבים בממוצע חודשי לתקופה. קבוצה זו כוללת הן תושבים שנקלטו בעבודה באמצעות משרות שהתקבלו ממעברים והן השמות עצמיות.

ניתוח ההשמות התבסס על שני מקורות. המקור הראשון הוא מאגר הנרשמים שנבנה על פי הדיווחים של הרפרנטים והועבר לצוות מחקר ההערכה. המקור השני הוא סקר טלפוני שהופנה לנרשמים שהושמו לעבודה שהתבצע בחודש יוני 2005.

על פי נתוני מאגר הנרשמים למעברים, התפלגות מקורות ההשמה הייתה:

5.5%	משרות ממאגר המעסיקים של מעברים
4.8%	משרות שירות התעסוקה
2.7%	משרות נאמני תעסוקה
15.8%	משרות רפרנטים
45.2%	השמות פרטיות של נרשמים
26.2%	מקור לא ידוע

על פי נתונים אלה, 29% מההשמות התבצעו באמצעות הפניות ישירות לעבודה של מעברים. מרבית ההשמות הישירות של מעברים – 16%, היו באמצעות משרות פנויות שהושגו ישירות ע"י הרפרנטים באמצעות קשרים אישיים או מודעות דרושים בעיתונות. 13% נוספים הושמו באמצעות משרות שהופנו ע"י מעסיקי מעברים, שירות התעסוקה ונאמני תעסוקה. שאר המשרות התפלגו בין 45% שהושגו ישירות ע"י הנרשמים ו-26% שבהן מקור ההשמה אינו ידוע,

בעיקר השמות שהתבצעו במהלך המחצית הראשונה להפעלת התוכנית שבה הנתונים על מקור ההשמה היו חלקיים.

בסקר שנערך ביוני 2005 על 75 נרשמים שהושמו בעבודה במהלך התוכנית, דיווחו 72% מהמרוויינים שמצאו את העבודה בעצמם ורק 28% דיווחו שמצאו עבודה באמצעות הפנייה שקיבלו ממעברים. ממצא זה אין בו כדי להפתיע. נתונים שנאספו במחקרים שונים בעולם מצביעים על כך שחלק גדול מהמובטלים הנכנסים לשוק העבודה מוצאים את העבודה באמצעות חברים או קרובים (Silliker, 1993). תרומתן של לשכות תעסוקה, ציבוריות ופרטיות, היא נמוכה יחסית.

בדיקת ההשמות לאורך זמן מצביעה על כך שכמחצית מההשמות – 52%, התבצעו במהלך 8 החודשים הראשונים לתוכנית כאשר מספר ההשמות בתקופה זאת עמד על 9 השמות בממוצע חודשי (ראה לוח 11). בהמשך ירד מספר ההשמות ל-4 במחצית השנייה של שנת 2003 ול-3 בשנים 2004-2005. מספר ההשמות הגבוה בחודשים הראשונים להפעלת התוכנית נובע מריבוי הנרשמים בתקופה זו. כפי שצוין, 50% מההרשמות למעברים היו במהלך תקופה זו. ממצא זה אינו מפתיע מאחר והאוכלוסייה הנזקקת, בעיקר המובטלים, נטו להצטרף לתוכנית במהלך השנה הראשונה לפעילותה. כמו כן, כפי שצוין, בחודשים הראשונים להפעלת התוכנית נרשמו אליה יותר תושבים שהשמתם קלה יחסית.

לוח 11 - השמות בעבודה לפי זמן הרשמה (N=146)

מועד הרשמה	אחוזים	מספרים	ממוצע השמות לחודש
נובמבר 2002 עד יוני 2003	51.8	75	9
יולי 2003 עד דצמבר 2003	14.9	22	4
ינואר 2004 עד יוני 2004	12.8	19	3
יולי 2004 עד אפריל 2005	20.6	30	3
סה"כ	100%	146	5

הבדלים בהיקפי ההשמה נמצאו גם בהבחנה בין מושבים שבהם מתגוררים רפרנטים ובהם נשמרה המסגרת המקורית של התוכנית שהתבססה על רפרנטים תושבי המושב, לבין המושבים האחרים המטופלים ע"י רפרנטים שאינם מתגוררים במקום. בבדיקה שנערכה בקרב הנרשמים שמצאו עבודה בתקופת הפעלת מודל האשכולות, מתחילת שנת 2004 ועד אפריל 2005, נמצא כי לא היו הבדלים במספר הנרשמים שמצאו עבודה אך נמצאו הבדלים במקור המשרות הפנויות. במושבים שבהם מתגוררים הרפרנטים נמצא כי מרבית ההשמות התבצעו באמצעות משרות מעברים, זאת בשונה מהמושבים האחרים (ראה לוח 12).

לוח 12 - השמות בעבודה לפי מקור השמה ולפי סוג מושב (אחוזים)

מקור ההשמות	מושבים שבהם מתגוררים רפרנטים	מושבים שלא מתגוררים בהם רפרנטים	סה"כ
השמות – משרות מעברים	42.0	57.6	100.0
השמות – משרות אחרות	80.0	20.0	100.0
כל ההשמות	51.2	48.8	100.0

מכלל הנרשמים שמצאו עבודה במהלך התוכנית, 45% היו גברים ו-55% נשים (ראה לוח 13). שיעור הנשים שמצאו עבודה מכלל ההשמות היה קרוב לשיעור בקרב כלל הנרשמים. כפי שצוין, 60% מהנרשמים היו נשים. נמצאו הבדלים בחלוקה על פי מגדר לפי מקור המשרות. מכלל המשרות שאוישו שמקורן הוא במעברים, 77% אוישו על ידי נשים ורק 23% על ידי גברים. הממצא מצביע על הצלחה יחסית של מעברים בהשמה של נשים בעבודה. הצלחה זו בולטת לאור העובדה ששיעור האבטלה בקרב נשים גבוה במידה ניכרת מזו של גברים והן מתקשות יותר להשיג עבודות מתאימות ולהיכנס לשוק העבודה (רדאי, 1995). תוכנית המבוססת על הבאה של שירות התעסוקה אל המושב חיונית כנראה יותר לאוכלוסייה זו.

לוח 13 - השמות לפי מקור השמה ולפי מגדר (אחוזים)

המגדר	כלל הנשאלים	משרות מעברים	משרות אחרות
גברים	44.7	23.1	52.9
נשים	55.3	76.9	47.1
סה"כ	100.0	100.0	100.0

לא נמצאו כמעט הבדלים בהבחנה על פי גיל בין נרשמים שמצאו עבודה בעצמם לבין נרשמים שהשיגו את העבודה באמצעות מעברים.

היקף המשרה

על פי נתוני מאגר הנרשמים למעברים, קרוב לשני שלישי – 64%, מכלל אלה שמצאו עבודה במהלך התוכנית התחילו לעבוד במשרה מלאה, 14% בעבודה חלקית ו-23% בעבודות זמניות. אין נתונים במאגר לגבי עובדים במשרה מלאה שעבודתם זמנית. שיעור העובדים בעבודה חלקית על פי דיווח הרפרנטים הוא נמוך יחסית. על פי נתוני סקר כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 2004, 31% מהמועסקים עבדו בעבודה חלקית, שיעור גבוה בהרבה מזה שנרשם בקרב התושבים שהתחילו לעבוד במסגרת תוכנית מעברים.

נתונים נוספים על היקף המשרה וקביעותה נאספו בסקר שנערך ביוני 2005 על הנקלטים בעבודה במהלך התוכנית. הנתונים שנאספו בסקר זה היו מעט שונים מהנתונים שנרשמו במאגר של מעברים. על פי נתוני הסקר, רק 37% מהתושבים התחילו לעבוד במשרה מלאה וקבועה, 26% עבדו במשרה מלאה זמנית, 20% עבדו במשרה חלקית וקבועה ו-17% במשרה חלקית זמנית (ראה לוח 14). בסה"כ, 37% עבדו במשרות חלקיות ו-44% במשרות זמניות.

לוח 14 - היקף המשרה וקביעותה – נקלטים בעבודה לפי מגדר (אחוזים) (N=93)

מאפייני המשרה	כלל הנשאלים	גברים	נשים
מלאה וקבועה	37.0	45.0	30.8
מלאה וזמנית	26.1	35.0	19.2
חלקית וקבועה	19.6	5.0	30.8
חלקית וזמנית	17.4	15.0	19.2
סה"כ	100.0	100.0	100.0

כצפוי, שיעור הנשים שעבדו בעבודה חלקית היה גבוה בהשוואה לגברים. מחצית מהנשים עבדו במשרות חלקיות בהשוואה ל-20% בלבד מהגברים. הממצא היה שונה לגבי משרות זמניות. מחצית מהגברים עבדו במשרות זמניות לעומת 38% מהנשים. מעבר לאילוצים הקשורים בשוק העבודה, ניתן ללמוד מהממצאים גם על ההעדפות של נשים מחפשות עבודה הנוטות יותר מגברים לחפש עבודות חלקיות ועבודות קבועות.

השוואה בין נרשמים מועסקים שמצאו עבודה באמצעות משרות מעברים לבין נרשמים שמצאו עבודה בעצמם מצביעה על שיעור גבוה יותר של משרות מלאות שהשיגו הנרשמים שמצאו את העבודה בעצמם (ראה לוח 15). 72% מאלה שמצאו עבודה בעצמם עבדו במשרות מלאות – קבועות או זמניות, לעומת 39% בלבד מהנרשמים שמצאו עבודה באמצעות משרות מעברים. לא נמצאו הבדלים דומים בהבחנה בין משרות קבועות וזמניות. הסיבה לכך נובעת מהעובדה שמרבית המושמים בעבודה באמצעות משרות מעברים היו נשים שחלקן חיפש עבודה במשרות חלקיות. חיזוק להנחה זו נמצא בבדיקת שביעות הרצון מהעבודה הנוכחית. בעוד ש-77% מהנשים שמצאו עבודה דיווחו על שביעות רצון מהעבודה, רק 55% מהגברים דיווחו על שביעות רצון דומה.

לוח 15 - היקף המשרה וקביעותה – נקלטים בעבודה לפי מקור המשרה (אחוזים)

מאפייני המשרה	כלל הנשאלים	משרות מעברים	משרות אחרות
מלאה וקבועה	37.0	23.1	42.4
מלאה וזמנית	26.1	15.4	30.3
חלקית וקבועה	19.6	30.8	15.2
חלקית וזמנית	17.4	30.8	12.1
סה"כ	100.0	100.0	100.0

ההתמדה בעבודה

ההשמה בעבודה אינה בהכרח סוף תהליך הטיפול במובטלים. מעקב אחר המושמים בעבודה ובדיקת ההתמדה היא שלב חיוני בתהליך לאור העובדה שחלק גדול מהנכנסים לשוק העבודה נפלטים ממנו לאחר תקופה קצרה וחוזרים למעגל האבטלה או יוצאים מכוח העבודה.

בסקר המעסיקים השוטף של מינהל תכנון מחקר וכלכלה במשרד התמ"ת שכבר הוזכר, נשאלים מעסיקים לגבי משך הזמן שעובדים שנפלטו מעבודתם עבדו באותו מקום עבודה. הממצאים מצביעים על כך שלא פחות מ-67% מהעובדים שנפלטו מסיבות שונות מעבודתם עבדו באותו מקום עבודה שנה או פחות (סקרי מעסיקים, 2004). לא כל אותם עובדים חוזרים בהכרח למעגל האבטלה וחלקם מוצא עבודה אחרת עוד לפני שעבודתם באותו מקום עבודה נפסקה, אך ניתן ללמוד מהממצאים שקיימת ניידות רבה של יציאה וכניסה לשוק העבודה וההשמה בעבודה, לפיכך, היא רק שלב בתהליך ארוך של מציאת עבודה קבועה לאורך זמן.

בסקר שנערך במאי 2005 על נרשמים למעברים שמצאו עבודה במהלך התוכנית, נמצא כי רק 63% מהם היו עדיין מועסקים בעת הראיון. השאר, 37%, לא היו מועסקים והם התחלקו בין 23% שחיפשו עבודה לבין 15% שיצאו מכוח העבודה מסיבות שונות, חלקן סיבות הקשורות ללימודים. לא נמצאו הבדלים בשיעור המועסקים בעת הראיון על פי זמן הרישום למעברים. הנרשמים למעברים בין נובמבר 2002 ועד סוף 2003 התחלקו באופן דומה בין מועסקים ובלתי מועסקים בדומה לאלה שנרשמו למעברים בשנת 2004 ואילך.

מימד נוסף קשור לחיפוש עבודה חדשה למי שכבר עובד. כפי שכבר צוין, מרבית הנרשמים למעברים, שמצאו עבודה בזמן הפעלת התוכנית, עובדים בעבודות חלקיות או זמניות. לפיכך, אין זה מפתיע שמחצית מהנשאלים שהיו מועסקים בעת הראיון דיווחו שהם מחפשים עבודה אחרת או עבודה משלימה, או שהם מתכוונים להתחיל לחפש בקרוב.

נמצאו הבדלים בהבחנה על פי מגדר בנטייה של מועסקים לחפש עבודה אלטרנטיבית. גברים נטו, יותר מנשים, לחפש עבודה אחרת כבר בעת התעסוקה הנוכחית (ראה לוח 16). ממצא זה קשור לכך שיותר גברים מנשים דיווחו שהם עובדים בעבודות זמניות.

לוח 16 - חיפוש עבודה אלטרנטיבית – מועסקים שנקלטו בעבודה לפי מגדר (אחוזים)

המגדר	מחפשים עבודה אחרת	לא מחפשים	סה"כ
גברים	60.0	40.0	100.0
נשים	42.0	57.7	100.0
כל הנשאלים	50.0	50.0	100.0

כמו כן, נמצאו הבדלים בהתפלגות על פי גיל. בקרב הצעירים עד גיל 30, 65% חיפשו עבודה אחרת במהלך עבודתם הנוכחית, זאת בהשוואה ל-40% בקרב האוכלוסייה מעל גיל 30. ממצא זה אינו מפתיע והוא משקף את הקשר שבין גיל לבין ניידות תעסוקתית. צעירים נוטים יותר ממבוגרים לקחת סיכונים ולנסות להחליף עבודה שאינה מספקת אותם.

הפניות לעבודה

למספר ולאיכות ההפניות שנרשמים מקבלים ממעברים חשיבות בהגברת הסיכויים של אותם מחפשי עבודה למצוא עבודה מתאימה. ניתן לצפות לקשר בין מספר ההפניות המוצעות לנרשמים לבין מספר ההשמות המתבצעות באמצעות משרות של מעברים.

על פי הדיווח של הרפנטים, לא פחות מ-84% מכלל הנרשמים למעברים, שסיבת הרשמתם הייתה חיפוש עבודה, קיבלו הפניות עבודה ממעברים. שיעור זה גבוה במידה ניכרת מהשיעור שנמצא בסקר השמות העבודה ממאי 2005. על פי נתוני הסקר, רק 57% מהמושגים בעבודה דיווחו שקיבלו הפניות עבודה ממעברים. הפער בין דיווח הרפנטים ודיווח הנרשמים נובע כנראה מאי הבהירות של המושג "הפנייה לעבודה", בעיקר כאשר מדובר במשרות שמקורן בשירות התעסוקה. כאשר הרפנט מעביר למטופל משרות של שירות התעסוקה, הוא אינו יכול לדעת, ללא מעקב, האם הפונה עשה בהן שימוש, כלומר, התקשר למעסיק או שלח קורות חיים. פונים שלא עשו שימוש בהצעות ולא פנו למעסיקים נוטים לדווח שלא קיבלו הפניות ממעברים.

שביעות רצון מפעילות מעברים

הסקר הראשון שבדק את שביעות הרצון של הנרשמים מהטיפול שקיבלו ממעברים נערך במהלך החודשים ינואר 2003 ועד נובמבר 2003. 60% מהנרשמים למעברים בתקופה זו דיווחו שהם מרוצים, מחציתם מרוצים מאד ומחציתם די מרוצים. השאר התחלקו בין 18% שצינו "ככה - ככה" לבין 22% ששביעות רצונם הייתה נמוכה, מהם 17% שלא היו מרוצים בכלל (ראה לוח 17). בקרב הנשאלים שהיו מועסקים בעת הראיון, שביעות הרצון הייתה גבוהה יותר. 71% מהמועסקים היו מרוצים מהטיפול של מעברים בהשוואה ל-53% שהיו מרוצים מתוך אלה שלא היו מועסקים. הממצא מחזק ממצאים קודמים שהצביעו על כך שהנרשמים למעברים מגיעים אליה בעיקר לצורך חיפוש עבודה וההצלחה של מעברים נמדדת במידה רבה באמצעות ההצלחה במציאת עבודה, גם אם הנרשמים מצאו את עבודתם בעצמם.

לוח 17 - שביעות רצון מטיפול מעברים – הנרשמים למעברים לפי מועסקים ובלתי מועסקים (נובמבר 2003) (אחוזים)

שביעות רצון ממעברים	בלתי מועסקים	מועסקים	כלל הנשאלים
מרוצים מאד	30.0	31.7	30.7
די מרוצים	23.3	39.0	29.7
ככה - ככה	23.3	9.8	17.8
לא כל כך מרוצים	6.7	14.6	9.9
בכלל לא מרוצים	16.7	4.9	11.9
סה"כ	100.0	100.0	100.0

הממצאים היו דומים גם בסקר שנערך במאי 2005 בקרב נרשמים שמצאו עבודה במהלך התוכנית. 36% היו מרוצים מאד מהטיפול של מעברים, 29% היו די מרוצים והשאר – 35%, לא היו מרוצים מהטיפול ברמה זו או אחרת, מהם 20% לא היו מרוצים בכלל (ראה לוח 18). שביעות הרצון מהטיפול במעברים של נרשמים שהיו מועסקים בעת הראיון הייתה גבוהה מזו

של אלה שלא הצליחו להתמיד בעבודתם ונשרו מהעבודה. בקרב המועסקים, 70% היו מרוצים מהטיפול של מעברים בהשוואה ל-54% בקרב הבלתי מועסקים.

לוח 18 - שביעות רצון מטיפול מעברים – נרשמים שהושמו בעבודה לפי מתמידים בעבודה ונושרים (אחוזים)

שביעות רצון ממעברים	מועסקים	בלתי מועסקים	כלל הנשאלים
מרוצים מאד	45.7	17.9	35.6
די מרוצים	23.9	35.7	28.8
ככה - ככה	6.5	21.4	12.3
לא כל כך מרוצים	4.3	7.1	4.1
בכלל לא מרוצים	19.6	17.9	19.2
סה"כ	100.0	100.0	100.0

שביעות הרצון מהתרומה של מעברים למושב נבדקה גם בקרב תושבי מושבים שלא נעזרו במעברים לצורך חיפוש עבודה, הן תושבים שהוגדרו כאוכלוסייה חלשה מבחינה תעסוקתית – מובטלים, מי שאינם נמנים על כח העבודה ומועסקים בעבודות חלקיות, והן תושבים מועסקים שהוגדרו כאוכלוסייה חזקה מהבחינה התעסוקתית, כולל חברי ועדים.

לאוכלוסייה הראשונה – מובטלים, מי שאינם בכח העבודה ומועסקים בעבודות חלקיות, שלא נעזרו במעברים לצורך חיפוש עבודה, הופנו שלוש שאלות שבהן הם התבקשו להסכים או להתנגד לשלושה משפטים המתייחסים לתרומה של מעברים למושב (ראה לוח 19).

לוח 19 - הערכת תרומת מעברים למושב – מובטלים, לא בכח העבודה ומועסקים חלקית שלא נרשמו למעברים (אחוזים) (N=70)

תרומת מעברים למושב	מסכים בהחלט	די מסכים	לא כל כך מסכים	בכלל לא מסכים	סה"כ
תורמת לתעסוקה	0.0	34.2	39.5	26.3	100.0
תורמת לשיתוף פעולה בין תושבים	2.6	30.8	43.6	23.1	100.0
תורמת בסה"כ	18.4	15.8	36.8	28.9	100.0

כשליש מהמראיינים, שדיווחו שהם מכירים את הפעילות של מעברים, הסכימו שמעברים תורמת לשלושת התחומים שהוצגו בפניהם: למושב באופן כללי, לשיתוף פעולה ולשיפור המצב החברתי בין תושבים, ולתעסוקה במושב. עם זאת, המסכימים, רובם ככולם, נטו לסייג את הסכמתם במשפטים שהתייחסו לתרומת מעברים לתעסוקה ולתרומתה להגברת שיתוף הפעולה בין תושבים. רק בהתייחסות למשפט הבודק את התרומה הכוללת למושב נטו רוב מקרב המסכימים להסכים "בהחלט" עם המשפט. בסה"כ, רוב התושבים שהוגדרו כ"אוכלוסייה חלשה", שלא נעזרו במעברים, נטו להסתייג מחשיבות פעילותה של מעברים במושב. ממצא זה אינו בהכרח מפתיע מאחר ומדובר באוכלוסייה שהחליטה לא להירשם למעברים למרות שמרבית הנכללים בה היו כנראה זקוקים לשירותים שמעברים מציעה.

לאוכלוסייה שהוגדרה כחזקה, מועסקים שלא נעזרו במעברים, הופנו חמש שאלות שבדקו את הערכת התרומה של מעברים בתחומים שונים.

כמחצית מהנשאלים התקשו לענות על השאלות שהופנו אליהם (ראה לוח 20). חלקם מסיבות הקשורות לאי הכרה מספקת של פעילות מעברים (ראה להלן) וחלקם עקב קושי לקשור בין הפעילות לבין התרומה למימדים השונים שנבדקו.

בדיקת הערכת התוכנית על ידי הנשאלים שענו על השאלות, הן חברי ועדים והן מועסקים אחרים שלא נזקקו לעזרת מעברים, מצביעה על כך שרמת ההערכה לפעילות מעברים במושבים היא בינונית (ראה לוח 20). הדבר נכון בעיקר לגבי מידת ההצלחה של מעברים במציאת עבודה למובטלים ובעזרה ליזמים ועצמאים. רק כשליש מהנשאלים העריכו את תרומת מעברים בנושאי התעסוקה כמשמעותית. פעילות מעברים זכתה להערכה גבוהה יותר כאשר מדובר בהגדלת הידע, היכולת והמוטיבציה של מובטלים ובהגברת שיתוף הפעולה בין תושבים. בשאלה שבדקה את השיפור במצב הכולל במושב, כ-40% העריכו את התרומה כגבוהה, כ-30% כבינונית וכ-30% הגדירו את התרומה כמעטה או כלא קיימת.

**לוח 20 - הערכת תרומת פעילות מעברים – מועסקים שלא נרשמו למעברים (אחוזים)
(N=196)**

הערכת התרומה	במידה רבה	במידה די רבה	במידה בינונית	במידה מעטה	בכלל לא	סה"כ	לא יודעים
למצוא עבודות למובטלים	29.4	4.4	22.1	25.0	19.1	100.0	50.4
להגדיל את הידע, היכולת והמוטיבציה של מובטלים	30.0	11.4	32.9	12.9	12.9	100.0	48.9
להגביר את שיתוף הפעולה בין תושבים	36.8	11.8	35.5	7.4	8.8	100.0	49.6
לעזור ליזמים ועצמאים	20.7	12.1	25.9	17.2	24.1	100.0	43.0
לשפר את המצב הכללי במושב	38.8	1.4	31.0	12.7	21.1	100.0	57.0

השוואה בין שתי הקבוצות שנבדקו, חברי ועדים ותושבים מועסקים אחרים, העלתה שההערכה של חברי הועדים למעברים הייתה נמוכה מזו של המועסקים האחרים (ראה לוח 21). ההבדלים באו לידי ביטוי בעיקר בשאלות שבדקו את העזרה ליזמים ועצמאים – 22% מחברי הועדים העריכו את התרומה כרבה לעומת 40% מהמועסקים האחרים, והתרומה למציאת עבודה למובטלים – 17% מחברי הועדים העריכו את התרומה כגבוהה לעומת 43% מהמועסקים האחרים. גם בהערכה הכוללת של התרומה, הערכתם של חברי הועדים הייתה נמוכה מזו של המועסקים האחרים. הממצא נובע כנראה מרמת הציפיות הגבוהה יותר ממעברים של אנשי הועדים, בעיקר לאור ההשתתפות של המושבים במימון שכר הרפרנטים.

לוח 21 - הערכת תרומת פעילות מעברים – מועסקים שלא נרשמו למעברים (אחוזים)

תושבים מועסקים			חברי ועדים			הערכת התרומה
מעטה	בינונית	רבה	מעטה	בינונית	רבה	
40.9	15.9	43.2	50.0	33.3	16.7	למצוא עבודות למובטלים
27.9	32.6	39.5	22.2	33.3	44.4	להגדיל את הידע, היכולת והמוטיבציה של מובטלים
19.5	26.8	53.7	11.1	48.1	40.7	להגביר את שיתוף הפעולה בין תושבים
31.4	28.6	40.0	56.5	21.7	21.7	לעזור ליזמים ועצמאים
28.9	33.3	37.8	42.3	26.9	30.8	לשפר את המצב הכללי במושב

נמצאו הבדלים, אף כי לא גדולים, בהערכת הפעילות של מעברים בין מושבים שרפרנטים מתגוררים בהם לבין מושבים אחרים. תושבים במושבים שרפרנטים מתגוררים בהם נטו מעט יותר להעריך את פעילות מעברים כתורמת יותר בכל המדדים שנבדקו – מציאת עבודה למובטלים, הגדלת הידע, היכולת והמוטיבציה של מובטלים, הגברת שיתוף הפעולה בין מובטלים, עזרה ליזמים ושיפור המצב הכללי במושב, אך כפי שצוין, ההבדלים היו קטנים.

לאוכלוסייה המועסקת במושבים, שלא הסתייעה במעברים לצורך חיפוש עבודה, הופנתה שאלה נוספת שבדקה באיזו מידה חשוב לדעתם שמעברים תמשיך לפעול במושב. נמצא כי 36% סברו שחשוב מאד שמעברים תמשיך את פעילותה, 22% חשבו שהפעילות חשובה, אך לא חשובה מאד, ו-5% בלבד סברו שהפעילות של מעברים אינה חשובה. השאר, 37% לא יכלו לענות על השאלה מאחר והם לא הכירו את פעילות מעברים והתקשו להעריך את חשיבותה. ניתן ללמוד מהממצאים כי התושבים שמכירים את מעברים, נוטים לתמוך בהמשך פעילותה ולתפוס אותה כחשובה.

לא נמצאו כמעט הבדלים בתפיסת החשיבות של מעברים בהבחנה בין חברי ועדים לתושבים מועסקים אחרים, אך נמצאו הבדלים בהערכה בין יושבי ראש הועדים לבין חברי ועדים מהשורה. רק שליש מיושבי ראש הועדים סברו שחשוב להמשיך את פעילות מעברים, זאת בהשוואה ל-73% מקרב חברי הועדים האחרים. ניתן להניח שההבדלים בין יושבי ראש הועדים לבין חברי ועדים מהשורה נובעים מרמה שונה של ציפיות. ליושבי הראש של הועדים שאחראים על ההשתתפות הכספית בתוכנית, יש רמת ציפיות גבוהה שמקטינה כנראה את שביעות רצונם מהפעילות של מעברים.

ידע על פעילות מעברים

תוכנית מעברים במושבים, כתוכנית כוללת האמורה לתת שירותים לאורך זמן למרבית התושבים, חייבת להפיץ מידע על פעולותיה לכלל התושבים ולא רק לנרשמים אליה או לאוכלוסייה הרלוונטית העשויה להזדקק לשירותיה בטווח הקצר. לצורך זה, הרפרנטים מקדישים לא מעט זמן לעידכון ושימור לוחות מודעות, לדיוור ישיר, להפצת ברושורים ולהעברת אינפורמציה בערוצים שונים, כולל ניסיון לגייס נאמני תעסוקה ולשמור על קשר עם נציגי הועדים. בדיקת מקור הידע על מעברים של הנרשמים למעברים נבדק במהלך החודשים ינואר-נובמבר 2003. 60% מהנרשמים בתקופה זו דיווחו ששמעו על מעברים ישירות מהרפרנטים, 13% שמעו מחברים ושכנים, 14% ממזכירות המושב או מהעובדות הסוציאליות ו-12% מלוחות מודעות או ברושורים שהופצו בתיבות הדואר. בסה"כ, מרבית הידע הועבר לנרשמים באמצעות תקשורת ישירה עם הרפרנטים.

נושא הידע על פעילות מעברים במושבים נבדק בקרב האוכלוסייה שלא נרשמה למעברים. האוכלוסייה כלה הן חברי ועדים והן תושבים מועסקים שלא הסתייעו במעברים. בנוסף נעשתה הבחנה בין מושבים שרפרנטים מתגוררים בהם – סגולה, ברוש, כפר הריף ונבטים, לבין מושבים סמוכים המטופלים על ידי אותם רפרנטים – תאשור, ברוש, נחלה וורדון. הידע על מעברים נבדק בשני מימדים: הכרה של הרפרנט המקומי והכרת הפעילות של מעברים במושב.

הכרת הרפרנט

קרוב לשני שלישי מכלל הנשאלים – 64%, מדווחים שהם מכירים את הרפרנט במושב. שיעור המכירים את הרפרנט היה גבוה יותר בקרב חברי הועדים ש-80% מהם מדווחים שהם מכירים את הרפרנט, זאת בהשוואה ל-60% מהמועסקים האחרים (ראה לוח 22).

לוח 22 - הכרת הרפרנט במושב – מועסקים שלא נרשמו למעברים לפי מושבים שגרים בהם רפרנטים ומושבים אחרים (אחוזים)

כלל המושבים		מושבים שבהם לא גרים רפרנטים		מושבים שבהם גרים רפרנטים		סוג האוכלוסייה
לא מכירים את הרפרנט	מכירים את הרפרנט	לא מכירים את הרפרנט	מכירים את הרפרנט	לא מכירים את הרפרנט	מכירים את הרפרנט	
20.5	79.5	27.8	72.2	14.3	85.7	חברי ועדים
40.5	59.5	59.6	40.4	29.1	70.9	מועסקים אחרים
35.8	64.2	40.5	59.5	20.5	79.5	כל הנשאלים

הבדלים נמצאו גם בהבחנה על פי סוג המושב – מושבים שבהם מתגוררים רפרנטים בהשוואה למושבים אחרים. 80% מהנשאלים במושבים בהם מתגוררים רפרנטים (בקרב חברי הועדים – 86%), מדווחים שהם מכירים את הרפרנט במושב, זאת לעומת 60% במושבים האחרים שרפרנטים אינם מתגוררים בהם (בקרב חברי הועדים – 72%).

הכרת הפעילות

מרבית המועסקים במושבים שלא נעזרו במעברים – 57%, מדווחים שהם אינם מכירים את הפעילות של מעברים או שהם מכירים במידה מעטה בלבד. בקרב חברי הועדים, ההכרה של פעילות מעברים הייתה רחבה יותר ורק 28% מדווחים שהם לא מכירים את הפעילות, זאת בהשוואה ל-67% מבין המועסקים האחרים (ראה לוח 23).

לוח 23 - הכרת פעילות מעברים – מועסקים שלא נרשמו למעברים לפי חברי ועדים ומועסקים אחרים ולפי מושבים שגרים בהם רפרנטים ומושבים אחרים (אחוזים)

הכרת הפעילות	חברי ועדים	מועסקים אחרים	כלל הנשאלים
כל המושבים			
במידה רבה	43.2	12.7	20.0
במידה בינונית	29.7	20.3	22.6
במידה מעטה	8.1	22.9	19.4
בכלל לא	18.9	44.1	38.1
סה"כ	100.0	100.0	100.0
מושבים שגרים בהם רפרנטים			
במידה רבה	40.0	17.8	22.6
במידה בינונית	35.0	26.0	28.0
במידה מעטה	5.0	16.4	14.0
בכלל לא	20.0	39.7	35.5
סה"כ	100.0	100.0	100.0
מושבים שלא גרים בהם רפרנטים			
במידה רבה	47.1	4.4	16.1
במידה בינונית	23.5	11.1	14.5
במידה מעטה	11.8	33.3	27.4
בכלל לא	17.6	51.1	41.9
סה"כ	100.0	100.0	100.0

הבדלים נמצאו גם בהבחנה על פי סוג המושב – מושבים שבהם מתגוררים רפרנטים בהשוואה למושבים אחרים. 49% מכלל התושבים שנבדקו במושבים שבהם מתגוררים רפרנטים מדווחים שהם לא מכירים את פעילות מעברים (בקרב חברי הועדים – 25%), זאת לעומת 69% במושבים האחרים (בקרב חברי הועדים – 29%).

הערכת המצב התעסוקתי, הכלכלי והחברתי במושבים

את הצלחת הפעילות של מעברים במושבים ואת ההתייחסות לתוכנית של הקבוצות השונות באוכלוסייה לא ניתן לנתק מהערכת המצב הכלכלי והתעסוקתי במושב. כאשר מצב התעסוקה במושב נתפס כסביר, פעילות המיועדת לשפר אותו תיתפס כחיונית פחות ולהיפך, כאשר מצב התעסוקה במושב נתפס כגרוע, ניתן לצפות שפעילות בתחום תיתפס כחיונית יותר.

הערכת המצב במושבים נבדקה בשלוש אוכלוסיות – הנרשמים למעברים, האוכלוסייה החלשה מהבחינה התעסוקתית – מובטלים, לא שייכים לכח העבודה ומועסקים חלקית שלא נעזרו במעברים לצורך חיפוש עבודה, והאוכלוסייה החזקה – חברי ועדים ומועסקים אחרים.

הנרשמים למעברים

אוכלוסיית הנרשמים למעברים נבדקה בסקר שנערך בחודשים ינואר - נובמבר 2003. הנרשמים התבקשו להעריך את מצב התעסוקה במושב, את המצב הכלכלי ואת מצב הרוח הכללי במושב (ראה לוח 24).

לוח 24 - מצב התעסוקה, המצב הכלכלי ומצב הרוח במושב – הנרשמים למעברים (אחוזים)

הערכת מצב המושב	טוב	בינוני	גרוע	סה"כ
מצב התעסוקה במושב	29.3	39.6	31.1	100.0
המצב הכלכלי של חברי המושב	33.8	50.0	16.2	100.0
מצב הרוח הכללי	44.7	43.3	12.0	100.0

הקבוצה הגדולה בקרב הנרשמים למעברים – 40%, העריכה את מצב התעסוקה כבינוני, 29% העריכו אותו כטוב ו-31% העריכו אותו כגרוע. בשאלה שבדקה את המצב הכלכלי הנטייה הייתה להעריך את המצב של חברי המושב כבינוני – 50%, ורק 16% העריכו את המצב כגרוע. בשאלה שבדקה את מצב הרוח הכללי, רק מיעוט – 12% – תפסו את המצב כגרוע ו-45% העריכו שמצב הרוח הכללי טוב. בסה"כ, מצב התעסוקה והמצב הכלכלי נתפסו על ידי מרבית הנרשמים למעברים כסבירים.

בלתי מועסקים ומועסקים חלקית שלא נעזרו במעברים

בסקר שנערך במאי 2005 הופנו לקבוצה זו שלוש שאלות. השאלה הראשונה בדקה את המצב הכלכלי של המושב בהשוואה לעבר, השנייה את הדאגה ההדדית של התושבים איש לרעהו והשלישית את הנכונות לשיתוף פעולה כלכלי.

יותר משתתפים נטו להעריך כי חל שיפור במצב הכלכלי של המושב בהשוואה לתקופה שלפני חמש שנים (ראה לוח 25). 28% הסכימו בהחלט עם האמירה, 35% נטו להסכים ורק 38% התנגדו. הממצא משקף כנראה את ההתאוששות הכלכלית המסוימת בישראל, כולל שיפור מסוים בתעסוקה. בתחום היזמי, נכונות לשיתוף פעולה כלכלי בין תושבים, נמצא כי קרוב למחצית הנשאלים סבורים שבהחלט יש נכונות לשיתוף פעולה כלכלי ורק 17% התנגדו לאמירה זו. בסה"כ המצב הכלכלי במושבים נתפס על ידי מרביתה של אוכלוסייה זו כסביר.

לוח 25 - הערכת המצב הכלכלי והחברתי במושבים – מובטלים ומועסקים חלקית שלא נעזרו במעברים (אחוזים)

הערכת מצב המושב	מסכים בהחלט	די מסכים	לא מסכים
המצב הכלכלי במושב השתפר בהשוואה לעבר	27.6	34.5	38.0
התושבים דואגים אחד לשני	25.8	47.0	27.2
יש נכונות לשיתוף פעולה כלכלי	47.0	36.4	16.7

מועסקים שלא נעזרו במעברים

המצב במושבים נבדק בקרב אוכלוסייה זאת באמצעות שמונה פריטים הקשורים לתחומי הפעילות של מעברים.

שני התחומים שבהם רוב המרואיינים הסכימו שהמצב בהם הוא טוב היו היחסים בין התושבים והנטייה של תושבים לא לעזוב את המושב (ראה לוח 26). רק 17% מהתושבים המועסקים שלא נעזרו במעברים סברו שהיחסים החברתיים במושב לא טובים ורק 35% התנגדו למשפט שאין כמעט תושבים שרוצים לעזוב את המושב. בשתי שאלות שהתייחסו למצב התעסוקה, הן כהערכה כללית והן ביחס למושבים אחרים, ובשאלה שבדקה את הנכונות של תושבים לעזור לתושבים אחרים במושב, התושבים התפלגו פחות או יותר דומה בין הסבורים שהמצב במושבים טוב לבין הסבורים שהמצב אינו טוב.

בשלושה מהתחומים שנבדקו, מרבית הנשאלים סברו שהמצב במושבם אינו שפיר. רוב התושבים המועסקים חשבו שלא חל שינוי לטובה במצב הכלכלי והחברתי של המושב בהשוואה לתקופה שלפני חמש שנים, רובם לא הסכימו שחלה ירידה לאורך זמן במספר המובטלים ורובם הסכימו שלא נפתחים במושב מספיק עסקים חדשים.

לוח 26 - הערכת המצב התעסוקתי, הכלכלי והחברתי במושבים – מועסקים שלא נרשמו למעברים (אחוזים)

הערכת מצב המושב	נכון מאד	די נכון	לא כל כך נכון	בכלל לא נכון
היחסים בין רוב התושבים במושב הם טובים	50.5	32.6	9.2	7.6
אין כמעט תושבים שרוצים לעזוב את המושב	52.4	13.1	15.5	19.0
מצב התעסוקה של רוב התושבים במושב הוא טוב	24.1	33.5	24.2	18.0
מצב התעסוקה במושב טוב מזה של מושבים אחרים	23.6	29.3	15.4	31.7
קיימת נכונות של תושבים רבים לעזור לתושבים אחרים	28.2	21.2	23.7	26.9
המצב הכלכלי והחברתי של המושב טוב מזה שהיה לפני חמש שנים	25.0	16.1	20.0	38.7
יש היום פחות מובטלים במושב מאשר היו לפני חמש שנים	18.9	18.9	19.7	42.6
יש לא מעט תושבים הנמצאים בתהליך של פתיחת עסק חדש	10.8	18.0	18.9	52.3

הממצאים בסה"כ מצביעים על הבדלים בהערכת המצב התעסוקתי והכלכלי בין האוכלוסייה ה"חלשה" במושבים מהבחינה התעסוקתית לבין האוכלוסייה ה"חזקה". הנרשמים למעברים והתושבים האחרים שאינם מועסקים או מועסקים חלקית, נטו יותר מהאחרים לתפוס את המצב התעסוקתי והכלכלי במושב כסביר. הממצא נובע כנראה מכך שהם תפסו את השאלה כמתייחסת אליהם אישית ולא נטו להציג את עצמם כ"מסכנים".

בהבחנה בין שתי הקבוצות שנבדקו, חברי ועדים ותושבים מועסקים אחרים, לא נמצאו כמעט הבדלים בהערכת המצב התעסוקתי, הכלכלי והחברתי. לא נמצאו גם הבדלים בהבחנה בין מושבים שרפרנטים מתגוררים בהם לבין מושבים אחרים, ולא נמצאו הבדלים בהבחנה על פי מגדר.

לעומת זאת, נמצאו הבדלים על פי קבוצות גיל. המבוגרים מעל גיל 60 היו הקבוצה שהעריכה את המצב במושב כגרוע ביותר, הן במימד התעסוקתי – כלכלי, הן במימד החברתי והן בשאלה שבודקת פתיחת עסקים חדשים. (ראה לוח 27). הממצא מבטא כנראה את הקשיים של קבוצה זו שעברה את המשבר של התמוטטות החקלאות במושבים ואולצה בחלקה הגדול לחפש לעצמה מקורות מחייה חדשים בגיל מבוגר יחסית. קבוצת הגיל שבין 40 ל-50 הייתה הקבוצה שנטתה להעריך כטוב יחסית את המצב התעסוקתי והכלכלי.

לוח 27 - אחוז המעריכים כטוב את המצב התעסוקתי, הכלכלי והחברתי במושבים – מועסקים שלא נרשמו למעברים לפי גיל (אחוזים)

הערכת מצב המושב	39-26	49-40	59-50	+60	סה"כ
מימד תעסוקתי-כלכלי³					
מצב התעסוקה של רוב התושבים במושב הוא טוב	50.0	70.8	53.3	20.0	57.6
מצב התעסוקה במושב טוב מזה של מושבים אחרים	63.6	59.3	46.7	35.7	52.9
יש היום פחות מובטלים במושב מאשר היו לפני חמש שנים	35.3	46.2	35.1	25.0	37.8
המצב הכלכלי והחברתי של המושב טוב מזה שהיה לפני חמש שנים	45.8	46.2	38.6	29.4	41.1
מימד חברתי					
היחסים בין רוב התושבים במושב הם טובים	79.3	85.0	86.8	70.6	83.1
קיימת נכונות של תושבים רבים לעזור לתושבים אחרים	63.0	53.6	41.0	31.3	49.4
מימדים אחרים					
אין כמעט תושבים שרוצים לעזוב את המושב	59.3	65.8	69.6	64.3	65.5
יש לא מעט תושבים הנמצאים בתהליך של פתיחת עסק חדש	21.4	27.3	41.2	13.3	28.8

הכשרה מקצועית

במהלך התקופה שבין נובמבר 2002 ועד סוף 2004, השתתפו 55 מתושבי המושבים הנכללים בתוכנית מעברים בקורסים שונים במסגרת מעברים. מרבית המשתתפים נטלו חלק בקורסים ליישומי מחשב, בקורס ליזמות עסקית, בקורס לאנגלית מדוברת ובקורסים למטפלות לגיל הרך. מרבית הקורסים הסתיימו במהלך שנת 2003. יש לציין כי מעברים פתחו קורסים נוספים

³ החלוקה מתבססת על ניתוח גורמים. ארבעה פריטים נכללו במימד התעסוקתי-כלכלי, שני מימדים נכללו במימד החברתי ושני מימדים נוספים- פתיחת עסקים חדשים ועזיבה של המושב, לא נכללו באף אחד משני הפקטורים שצוינו.

לתושבי המושבים במהלך השנים 2001 ו-2002 שבהן התוכנית הופעלה במתכונת ניסיונית שהתבססה על רפרנטים מתנדבים.

במסגרת מחקר ההערכה רואיינו באמצעות הטלפון 31 משתתפים מהקורסים ליזמות עסקית, למטפלות לגיל הרך, לאנגלית מדוברת ולחקלאות אורגנית. יש להדגיש שיש להתייחס בזהירות לנתונים המוצגים באחוזים עקב המספר הקטן של המשתתפים בקורסים השונים.

הקורס ליזמות עסקית

15 תושבים מהמושבים המשתתפים בתוכנית מעברים נטלו חלק בקורס ליזמות עסקית שהסתיים בתחילת שנת 2004. במסגרת המעקב נבדקו 12 מהמשתתפים.

בהבחנה על פי מגדר נמצא כי 60% מהמשתתפים היו נשים ו-40% גברים. בהתפלגות הגיל נמצא כי 42% היו צעירים עד גיל 26 ו-50% מעל גיל 45. רק משתתף אחד היה בשנות ה-30 לחייו. התפלגות זו נמצאת בהתאמה עם ממצאים רבים בארץ ובעולם המצביעים על כך שחלק מהמתעניינים ביזמות בוחרים בה כבחירה הראשונה בתהליך ההשתלבות בעולם העבודה וחלק פונים ליזמות בגילים מבוגרים יחסית עקב מחסור באלטרנטיבות תעסוקה אחרות בשוק העבודה.

בהבחנה על פי סטאטוס תעסוקתי, רוב המשתתפים היו שכירים – 60%, ורק 25% היו עצמאים, מהם אחד בעל משק חקלאי פעיל בחלקו. מתוכם, לשנים מהמשתתפים היו עסקים שנפתחו זה מקרוב והקורס בא לחזק את הידע שלהם בניהול העסק. רק 15% מהמשתתפים לא עבדו בזמן הלימודים בקורס.

בבדיקה שנערכה כשלושה חודשים ממועד סיום הקורס, לא נמצא שבעקבות הקורס נפתחו עסקים חדשים ע"י המשתתפים בקורס, אך למחצית מהמשתתפים היו תוכניות לעשות זאת בעתיד. כל המתכננים לפתוח עסקים חדשים נמצאו עדיין בשלבי ההתלבטות הראשוניים לגבי טיב העסק שאותו הם רוצים לפתוח ואף אחד לא הגיע לשלב מתקדם. נמצאה אופטימיות ניכרת בקרב המשתתפים לגבי האפשרות להקים עסק עצמאי ולגבי הסיכויים שלהם להצליח בכך: 40% מהמשתתפים אמרו שהסיכויים טובים, 40% שהסיכויים בינוניים ו-20% אינם מעוניינים לפתוח עסק. נראה שבקורס השתתפו לא מעט תושבים, בעיקר שכירים המועסקים בעבודות קבועות, שהסיכוי מלכתחילה שיפתחו עסקים היה קטן.

מרבית המשתתפים בקורס – 80%, היו מרוצים ממנו, מהם 30% "מרוצים מאוד" ו-50% די מרוצים. הנותרים, 20%, לא היו מרוצים מהקורס. שיעור דומה העריך כי הקורס הגביר את סיכוייהם להצליח כעצמאים. כמעט כל המשתתפים – 90%, היו ממליצים לחברים המתעניינים ביזמות להשתתף בקורס.

קורסים למטפלות לגיל הרך

11 מתושבות המושבים השתתפו בשני קורסים למטפלות לגיל הרך, מתוכם 8 משתתפות רואיינו באמצעות שאלונים טלפוניים לאחר סיום הקורס. גיל המשתתפות בקורסים למטפלות לגיל הרך נע בין 25 ל-46. 25% מהשתתפות היו בגילאי ה-20, 25% בגילאי ה-30, ו-50% בגילאי ה-40. לכל המשתתפות שנבדקו אין מקצוע אחר שאותו למדו במסגרת כלשהי. כלומר, כל המשתתפות הן נשים ללא מקצוע מוגדר שהגיעו לקורס במטרה ללמוד מקצוע.

מרבית המשתתפות בקורסים – 75%, עבדו במקביל ללימודים בקורס במשרה מלאה או חלקית, כולן בטיפול בילדים וכולן כשכירות. כלומר, הקורסים הועברו במרבית המקרים לנשים שעבדו כבר במקצוע כמטפלות בלתי מקצועיות והן הוכשרו במהלך עבודתן. השתים הנותרות לא עבדו בעת הלימודים, אך אחת מהן הייתה בתהליך של חיפוש עבודה. מתוך המשתתפות שהיו מועסקות, שני שליש עבדו במקום עבודתן הנוכחי כבר 4 שנים ויותר והשאר החלו לעבוד במהלך הקורס ונעזרו במעברים לצורך מציאת עבודה. כל המשתתפות המועסקות היו שבעות רצון מעבודתן וכולן מעוניינות לעבוד במקצוע שרכשו.

נמצאה שביעות רצון גבוהה מהקורס. 75% מהמשתתפות דיווחו על שביעות רצון גבוהה מאד מהקורס וגם הנותרות היו די מרוצות. כולן לא מתחרטות על החלטתן ללמוד בקורס והיו מקבלות שוב את אותה החלטה, ורובן ככולן סבורות שהקורס יעזור להן במציאת עבודה או במציאת עבודה טובה יותר.

הקורס לאנגלית

בקורס לאנגלית שהתקיים במושב נבטים נטלו חלק 9 משתתפים, כולן נשים. 7 מהן רואיינו לאחר סיום הקורס. הגיל של המשתתפות בקורס היה גבוה. מחצית מהמשתתפות היו מעל גיל 50 ורק אחת הייתה בגילאי ה-30.

הקורס נתפס ע"י כל המשתתפות כקורס העשרה שאינו קשור ישירות לעבודתן. הן גם העריכו כי הקורס לא יגדיל את הסיכויים שלהן למצוא עבודה או להתקדם בעבודתן הנוכחית.

שביעות הרצון מהקורס הייתה נמוכה. כ-60% דיווחו שלא היו מרוצות מהקורס, ורובן ככולן לא היו נרשמות לקורס במידה והיו יודעות מראש על דרך התנהלותו. חוסר שביעות הרצון נבע מהקיצור של הקורס. המשתתפות, בתשובותיהן לשאלה פתוחה, העריכו כי הקורס קוצר עקב המספר המצומצם של המשתתפות והמארגנים לא עמדו לטענתן בהתחייבות לגבי מספר השעות המובטח.

הקורס לחקלאות אורגנית

רק שלושה מתושבי המושבים השתתפו בקורס לחקלאות אורגנית, שנים מהם היו מובטלים בעת הלימודים ואחד עבד כשכיר. כל המשתתפים היו מבוגרים יחסית בסביבות גיל 50.

המשתתפים היו מרוצים מהלימודים בקורס, אך לא היו משתתפים בקורס במידה והייתה להם אפשרות להתחיל את הקורס מחדש מאחר והם העריכו כי הסיכויים שלהם להשתלב במקצוע הקשור לחקלאות אורגנית אינם גדולים.

מאפייני הרפרנטים שהועסקו בתוכנית

במהלך שלוש השנים להפעלת התוכנית הניסויית עבדו בה תשעה רפרנטים, שמונה נשים וגבר אחד. חלק מהרפרנטים עבדו בתוכנית עוד לפני התחלת התוכנית הניסויית כמתנדבים. במהלך הפעלת התוכנית עזבו אותה חמישה רפרנטים, אחד כתוצאה מאילוץ עקב הפסקת הפעילות במושב יכיני, והצטרפה רפרנטית חדשה שהחליפה את אחת מהרפרנטיות שפרשה. לקראת סיום התוכנית הניסויית עבדו בה ארבע רפרנטיות, שתיים באשכולות שהורכבו משלושה מושבים בכל אשכול ושתיים במושבים בודדים. מכלל הרפרנטים שעבדו בתוכנית, 5 עבדו בנוסף לעבודתם במעברים בעבודה נוספת ו-4 עבדו רק במעברים.

בפברואר 2003 רואיינו כל הרפרנטים בראיון טלפוני. נמצאה שביעות רצון גבוהה של הרפרנטים מההדרכה הקבוצתית במרכז מעברים, מההדרכה האישית שקיבלו מהעובד הקהילתי - תעסוקתי ומהתקדמות התוכנית. הבעיה היחידה שאותרה בראיונות התייחסה לקשר עם מזכירות המושב. שנים מהרפרנטים דיווחו שהם אינם נעזרים כלל במזכירות המושב, ארבעה נוספים דיווחו על קשר חלקי עם המזכירות ורק שנים דיווחו שיש להם קשר טוב עם מזכירות המושב.

הקשר החלקי עם מזכירות המושב מבטא את מכלול היחסים עם הועדים במושב. בשיחות שנערכו עם הרפרנטים לאורך התוכנית ובמפגשים הקבוצתיים עלה נושא הקשר עם הועדים שנתפס כבעייתי בחלק גדול מהמושבים.

בשיחות ניתנה הדגשה רבה לנושא המחשוב. העדרם של מחשבים והעדרה של מערכת ממוחשבת תרמו לעומס העבודה שהוטל על הרפרנטים. לאחר פתיחת התיק האישי לכל נרשם שהתבצע ידנית, הרפרנטים התבקשו לדווח מדי חודש הן לצוות מחקר ההערכה, שנאלץ להקים קובץ נתונים של נרשמים, והן למעברים. בנוסף, נמצא כי חלק מהרפרנטים לא שלטו בתוכנת אכסל והתבקשו להעביר את הנתונים בצורה מסודרת.

דיון וסיכום

סדר עדיפויות

תוכנית מעברים – "המושבים – משבר תעסוקתי לפרנסה", היא תוכנית כוללת, יתכן ויותר מדי כוללת. היא כוללת גם מבחינת האוכלוסייה שהתוכנית אמורה לטפל בה – רוב התושבים במושבים, גם מבחינת רמת הטיפול – גם פרטנית וגם קהילתית, וגם מבחינת סוגי הטיפול – השמה בעבודה של מובטלים, שידרוג עבודה למועסקים, הכשרה מקצועית, יזמות, ייעוץ בחיפוש עבודה, בחירת מקצוע או ייעוץ ללימודים. תקציב תוכנית המושבים, לאור המטרות והמטלות שהתוכנית הגדירה לעצמה, הוא תקציב "לחוץ". בפועל, התוכנית לא הצליחה לבצע את כל המטרות, בעיקר עקב מחסור במשאבים.

בעוד שבשנה הראשונה, חלק ניכר מהמשאבים הוקדשו להכשרה מקצועית וקורסי העשרה, החל מהשנה השנייה חלה ירידה דרסטית בעיסוק בתחום ההכשרה וכמעט ולא נפתחו קורסים חדשים. המטרות שהתייחסו להכשרה התממשו באופן חלקי ביותר ונושאים הקשורים לסדנאות העצמה והכוון ועידוד תושבים חסרי השכלה לרכוש אותה, שנכללו במטרות התוכנית, כמעט ולא באו לידי ביטוי. מעבר לאילוצים תקציביים, גם לאילוצים הקשורים לארגון קורסים לאוכלוסייה המתגוררת במושבים שונים היה חלק בצמצום הפעילות בתחום זה. הרכב המשתתפים בחלק מהקורסים, בעיקר בקורסים ליזמות עסקית, לא היה אופטימאלי והשתתפו בו תושבים שההסתברות שיפתחו יזמות בעתיד הייתה קטנה. בנוסף, ריבוי המטרות הביא לטיפול חלקי בלבד בנושאים כמו מעקב אחר השמות בעבודה או גיוס משרות פנויות לנרשמים. יש לקחת בחשבון שלמצב זה יכולה להיות השפעה גם על ציפיות הלקוחות מהתוכנית - כלל התושבים במושבים, הנרשמים, ועדי המושבים, המועצות האזוריות והמעסיקים. כאשר רמת הציפיות גבוהה ולא ניתן לענות עליה, יכולות להיות לכך השלכות על רמת שביעות הרצון מהתוכנית של הגורמים המעורבים בה. לפיכך, נדרש לקבוע סדר עדיפויות בפעילות מעברים תוך שקילת האפשרות לויתור על חלק מתחומי הפעילות שמעברים עוסקת בהם כיום, והתניית המשך הפעילות בהם בתקצוב נוסף.

מודל העבודה

כפי שצוין, תוכנית מעברים במושבים עברה שינויים לאורך זמן שהבולט בהם היה המעבר מעבודה עם רפרנט בכל מושב לעבודה באשכולות של מושבים. הבחירה במודל של עבודה באשכולות נבעה משילוב של סיבות מקצועיות ומינהליות, אך בעיקר מתחלופה של רפרנטים. ההנחה הייתה שתחלופה גבוהה של רפרנטים שאינם מצליחים לצבור ניסיון תגרוור בעקבותיה בהכרח ירידה ברמת העבודה המתבצעת בשטח. הכשרה של סגל סמי מקצועי באופן שיתפקד בצורה סבירה לוקחת זמן ודורשת הכשרה והשקעה. ניתן להעריך שיש צורך בתקופה ארוכה של

בין חצי שנה לשנה עד שהרפרנט מתחיל לתפקד בצורה אופטימאלית ואז, במקרים רבים, הוא פורש ויש צורך להכשיר לתפקיד עובד אחר. יש להדגיש שוב שהבחירה במודל זה לא נבעה משיקולים מקצועיים שהצביעו על יתרונותיו על פני המודל הקודם. ניתן להניח כי במידה ולא הייתה תחלופה של רפרנטים, נושא השינויים בתוכנית כלל לא היה עומד על הפרק.

הממצאים שהוצגו מצביעים על כך שמספר הנרשמים שמצאו עבודה באמצעות משרות מעברים, במושבים שהתגוררו בהם רפרנטים, היה גבוה מאשר במושבים האחרים. גם הידע על תוכנית מעברים ופעולותיה של כלל התושבים במושבי המגורים של הרפרנטים הייתה גבוהה מזו שנמצאה במושבים האחרים. ממצאים אלה מחייבים לבדוק מחדש את שאלת המבנה הארגוני הרצוי לתוכנית מאחר ויש ספק אם למודל האשכולות יתרון על המודל הקודם של רפרנט בכל מושב. ניתן להניח, על פי ההתפתחות במהלך התוכנית הניסויית של מעברים במושבים, כי המודל הנוכחי של עבודה באשכולות מושבים הוא מודל זמני. נראה שבעתיד יכנסו לעבוד בתוכנית עובדים מקצועיים יותר, לא בהכרח תושבי המושבים באשכול, ולאורך זמן, התוכנית תתבסס על עובדים קהילתיים-תעסוקתיים חיצוניים שייעזרו ברפרנטים מתנדבים תושבי המושבים. הערכה זו מקובלת גם על הצוות הניהולי-מקצועי של התוכנית.

לאור זאת, יש מקום לקבל אחת משתי החלטות אפשריות. האפשרות האחת היא לזרז את התהליך ובמקום רפרנטים שיפרשו בעתיד מהתוכנית לבחור עובדים קהילתיים-תעסוקתיים מקצועיים שאינם מתגוררים בהכרח במושבים. האפשרות השנייה היא לחזור למודל המקורי של רפרנט בכל מושב העוסק בעיקר בעבודה מינהלית כאשר העבודה המקצועית מתבצעת ע"י עובד קהילתי-תעסוקתי חיצוני (ראה להלן). המודל המקורי של רפרנט בכל מושב הוא מודל מורכב וקשה יותר ליישום, אך יש לו יתרונות על פני המודל המבוסס רק על עובדים קהילתיים-תעסוקתיים חיצוניים.

תפקיד הרפרנט

תוכנית מעברים במושבים נבנתה, כפי שצוין, סביב העיקרון של הבאת שירות התעסוקה אל המושב באמצעות שילוב של רפרנט סמי מקצועי, המתגורר במושב ומכיר את התושבים, יחד עם עובד קהילתי-תעסוקתי מחוץ למושב האחראי על הטיפול המקצועי וההנחיה של הרפרנט. אחד התפקידים המרכזיים של הרפרנט הוגדר כאיתור האוכלוסייה הנוקדת, לא בהכרח רק המובטלת, ועידודה להיכנס לכוח העבודה או לשדרג את מעמדה התעסוקתי והכלכלי. תפקיד זה על פי הגדרתו יכול להתבצע בצורה אופטימאלית רק על ידי רפרנט תושב המקום. בהגדרת התפקיד המקורית של הרפרנט לא נדרש ידע ספציפי כלשהו מעבר למגורים במושב. ההנחה הייתה כי במהלך העבודה בתוכנית ירכוש הרפרנט כלים שיסייעו לו במילוי תפקידו. בהתאם לכך, תפקיד הרפרנט הוגדר בעיקרו כתפקיד מינהלי של תיאום, תיווך וריכוז מידע. ההכשרה של הרפרנטים התבססה על ימי לימוד מרוכזים במרכז מעברים ועל הכשרה פרטנית במושב שניתנה על ידי העובדים הקהילתיים-תעסוקתיים. הרצון להפוך את הרפרנטים לעובדים המסוגלים

למלא גם מטלות מקצועיות, באה במידה מסוימת על חשבון הקניית המיומנויות הנדרשות לביצוע העבודה המינהלית – הקמת בסיס נתונים, שליטה בתוכנת אכסל או שיפור הידע באיסוף נתונים.

במהלך השנה השנייה לתוכנית הודיעו ארבעה מהרפרנטים על פרישתם וגם רפרנטים נוספים שעמדו לפני סיום לימודיהם הודיעו שכנראה לא ימשיכו לעבוד בתוכנית בהיקף המשרה הקיים. כפי שצוין, הוחלט עקב כך לשנות את מודל העבודה של מעברים במושבים ולעבור למודל של "אשכולות מושבים", כאשר בכל אשכול מועסק רפרנט אחד תושב אחד המושבים באשכול. במקביל, חל שינוי גם בהרכב העובדים הקהילתיים-תעסוקתיים. אחד העובדים, מתוך השלושה שהיו מועסקים במשרה חלקית, עבר לעבוד במשרה מלאה והחליף את שני העובדים האחרים.

השינויים ה"מינהליים" גררו בעקבותיהם שינויים הן בהגדרת התפקיד של הרפרנטים והן בהגדרת התפקיד של העובד הקהילתי - תעסוקתי. תפקיד הרפרנט הורחב והרפרנטים קיבלו על עצמם תפקידים, שספק אם הם נכללו בהגדרת התפקיד המקורית, כמו ביצוע "אינטק" – ראיון מעמיק עם מועמדים לצורך אבחון צרכים וקביעת תוכנית עבודה עם המטופל, הדרכה בכתובת תולדות חיים, קביעת התאמה בין משרות למועמדים, הדרכה לקראת ראיונות עבודה, טיפול ראשוני ביזמים בפוטנציה ומטלות ייעוץ נוספות, תפקידים שבתוכנית המקורית בוצעו ברובם על ידי העובדים הקהילתיים-תעסוקתיים.

ביצוע תפקידים אלה אינו יכול כנראה להתבצע בצורה אופטימאלית ע"י רפרנטים סמי מקצועיים המקבלים את הכשרתם תוך כדי עבודה. לפיכך, ניתן לצפות, כפי שצוין, שהמשך העבודה על פי המתכונת של אשכולות מושבים יחייב בחירה בעובדים מקצועיים יותר, לא בהכרח תושבי אחד המושבים שבאשכול. עובדים אלה יצטרכו לקבל סיוע ביצירת רשת הכרויות עם התושבים במושבים, יתרון שהיה למקומיים וחסרונו יורגש בקרב עובדים מקצועיים לא מקומיים.

קשר עם ועדים

הקשר של מעברים עם הועדים במושבים הוא מהותי ביותר להצלחת התוכנית. ללא שיתוף פעולה כזה קשה להפעיל את התוכנית. דגש מיוחד הושם לנושא זה בניסוח מטרות התוכנית. הממצאים מצביעים על כך שהמעורבות של רוב הועדים בתהליכים שמעברים מפעילה אינה מספקת ואינה תואמת את המטרות שנוסחו. הדבר בא לידי ביטוי בקשיים בגיוס כספי ההשתתפות של המושבים במימון השכר של הרפרנטים, בקשיים בגיוס משרדים לרפרנטים ובדיווח של רפרנטים על שיתוף פעולה חלקי בלבד בחלק מהמושבים. הבעיה קיבלה ביטוי בולט ברמת שביעות הרצון הנמוכה יחסית של חלק מחברי הועדים, במיוחד חלק מיושבי ראש הועדים מהתוכנית ומהערכתם שספק אם התרומה של מעברים מחייבת את המשך הפעלת התוכנית.

יתכן שיחס חברי הועדים למעברים קשור גם להערכת מצב התעסוקה במושבים. חברי הועדים, הן יושבי הראש של הועדים והן החברים האחרים, מעריכים, יותר מאשר התושבים האחרים, שמצב התעסוקה במושב הוא טוב ויש ירידה במספר המובטלים בהשוואה לעבר. נראה שחברי הועדים רואים את עצמם אחראים, במידה זו או אחרת, למצב התעסוקה במושב ונוטים לכן להציג אותו כשפיר.

הממצאים שהוצגו מחייבים לפעול לשיקום מערכת היחסים בין מעברים לבין הועדים. יש צורך להבנות את הקשרים ולהקים בכל מושב ועדת תעסוקה בראשות אחד מחברי הועד שתלווה את עבודת מעברים. הוועדה תקיים התייעצויות לגבי ההדגשים הרצויים בעבודת מעברים במושב ותביא לאישור לוועד המושב את התוכנית השנתית של מעברים במושב. ללא קבלת מחויבות להצלחת התוכנית על ידי ועדי המושבים, קשה להגיע לשיתוף הפעולה החיוני להצלחת התוכנית.

היקף הנרשמים

אחד האינדיקטורים החשובים להערכת תוכנית מעברים במושבים הוא מספר הנרשמים. השאלה היא באיזו מידה הצליחה מעברים להגיע לאוכלוסיות היעד שלה. במרץ 2005 עמד מספר הנרשמים הכולל שהגיעו למעברים מסיבות שונות – תעסוקה, הכשרה ויזמות, על 330 תושבים. שיעור זה אינו נמוך. הוא מגיע ל-17% מכלל האוכלוסייה הבוגרת ול-28% מכלל האוכלוסייה הפוטנציאלית הכוללת את האוכלוסייה שאינה מועסקת ואת המועסקים בעבודות חלקיות או זמניות. מרבית הנרשמים למעברים – 74%, הגיעו למעברים לשם חיפוש עבודה. השאר התחלקו בין 16% שפנו בגלל הרצון לעבור הכשרה מקצועית כלשהי ו-10% הגיעו למעברים מסיבות הקשורות ביזמות.

השוואה בין מספר הנרשמים במרץ 2005 עם מספרם בנובמבר 2003 – כשנה מתחילת התוכנית, מצביעה על גידול, אך בשיעור נמוך מזה שנמדד בשנה הראשונה. מספר הנרשמים בנובמבר 2003 עמד על 225, כלומר, במהלך שנה וחצי בין שתי המדידות נוספו 105 נרשמים חדשים. הירידה היחסית במספר הנרשמים החדשים נבעה בעיקר מירידה במספרם של אלה שנרשמו מסיבות הקשורות להכשרה ויזמות כתוצאה מצמצום הפעילות של מעברים בתחומים אלה. בסה"כ, היקף התושבים שטופלו במעברים היה גבוה ומעברים הגיעה למרבית התושבים שנוקו לתמיכה תעסוקתית.

השמה בעבודה

מידת הצלחה בהשמה בעבודה מהווה מדד מרכזי בהערכת הצלחתן או כישלונן של תוכניות תעסוקתיות, לעיתים קרובות מדד יחיד, זאת למרות העובדה שברוב התוכניות החברתיות בכלל והתעסוקתיות בפרט, מוגדרות בדרך כלל גם מטרת קהילתיות (Rosi & Freeman, 1989).

הסיבה אינה נובעת מכך שהמעריכים אינם מודעים לקיומן של תרומות נוספות, אולי לא פחות חשובות, אלא מקשיים במדידה. בתוכניות תעסוקתיות כוללניות, כדוגמת תוכנית מעברים במושבים, קיים קושי גם בהגדרת המושג "השמה בעבודה" שלכאורה הוא משתנה הניתן לכימות בקלות יחסית. הקושי נובע ממספר סיבות. הסיבה הראשונה קשורה לכך שבשונה מהמצב בחלק מהתוכניות התעסוקתיות האחרות, רוב הרשומים אינם מחפשים עבודה רק במסגרת מעברים. לפיכך, התרומה של מעברים במקרה שמטופל מוצא עבודה יכולה לנוע בין 100% כאשר המטופל נעזר רק במעברים ומצא עבודה באמצעותה, לבין תרומה פחותה בהרבה כאשר המטופל כמעט ולא נעזר בשירותי מעברים ומצא את העבודה בעצמו. סיבה שנייה קשורה לניידות של האוכלוסייה. קיימת מוביליות ניכרת של תושבים ממצב של תעסוקה למצב של אבטלה או יציאה מכח העבודה וחזרה אליו. לאורך זמן, מטופל יכול להיות מושם בעבודה יותר מפעם אחת. העדרה של קבוצת השוואה מקשה אף היא על מדידת ההצלחה. הנתון של מספר השמות שהתבצעו בתקופה נתונה הוא נתון קשה להערכה ללא השוואה עם אוכלוסיות דומות במושבים אחרים. מאחר וניתן להניח כי חלק גדול ממטופלי מעברים היו מוצאים עבודה גם במידה ותוכנית מעברים לא הייתה פועלת, שאלת התרומה השולית של התוכנית היא שאלה חשובה שלא ניתן היה לענות עליה במסגרת המחקר הנוכחי. בנוסף, הערכת המספרים המוחלטים של ההשמות מחייבת התייחסות לאוכלוסייה הרלוונטית שממנה הם נגזרו. ההתייחסות במקרה זה יכולה להיות לכלל התושבים בגיל העבודה במושבים, לכלל האוכלוסייה הרלוונטית העשויה להזדקק לעזרת מעברים, לכלל הנרשמים במעברים לצורך חיפוש עבודה או לכלל המובטלים.

מספר הנרשמים למעברים שמצאו עבודה, על פי דיווח הרפרנטים, הסתכם עד מרץ 2005, קרוב לשנתיים וחצי מפתחת התוכנית הניסויית, ב-146 תושבים. מספר זה אינו כולל השמות כפולות, כלומר, נרשמים שהושמו פעמים או יותר במהלך התקופה שנבדקה. 29% מהשמות אלה היו באמצעות משרות מעברים והשאר השיגו את העבודה בעצמם. לא כל הנרשמים שהושמו בעבודה הצליחו להחזיק בה. על פי נתוני המעקב, 63% מהמושמים היו מועסקים במרץ 2005 בעוד שהשאר – 37%, נפלטו מהעבודה והיו בעת הבדיקה מובטלים, מחוץ לכוח העבודה או מחוץ למושב. הנרשמים שהושמו בעבודה היוו 8% מכלל האוכלוסייה הבוגרת במושבים, 27% מהאוכלוסייה הרלוונטית ו-46% מכלל מחפשי העבודה במושב.

כפי שצוין, יש קושי בהערכת היקף ההשמות במושבים עקב העדרה של קבוצת ביקורת המאפשרת לאמוד מה היה מצב התעסוקה במושבים ללא הפעילות של מעברים. קובץ נתוני סקר כ"א של הלמ"ס מאפשר להשוות בין שתי מדידות של אותם משקי בית המתבצעות במהלך אותה שנה. על פי נתוני הלמ"ס לשנת 2004, 23% מהנבדקים שדיווחו על אבטלה בתחילת השנה נמצאו מועסקים בבדיקה שנייה לקראת סוף אותה שנה. שיעור המושמים בעבודה במושבים שנכללו בתוכנית גבוה מעט מזה שנמדד בכלל האוכלוסייה, אך כפי שצוין, יש להתייחס להשוואה כזו בזהירות מאחר ואין בהכרח דמיון בין אוכלוסיית מחפשי העבודה במושבים לבין כלל מחפשי העבודה בישראל. בסה"כ, הנתונים מצביעים על הצלחה חלקית בלבד של מעברים

בהשמת מחפשי עבודה, זאת בעיקר עקב מספר המשרות המוגבל שהיא הצליחה להשיג לרשומים בתוכנית. נראה שניתן לשפר את התוצאות על ידי היערכות מתאימה וקביעת סדרי עבודה חדשים כגון: הגדרה מחודשת של תפקידי הרפרנט והעובד הקהילתי-תעסוקתי, היערכות שונה לגיוס משרות פנויות, לא בהכרח באמצעות שירות התעסוקה, מחשוב שלוחות השטח ושימוש באתרי האינטרנט.

הכשרה מקצועית

אחת המטרות המרכזיות שהוגדרו בתוכנית מעברים במושבים הייתה, כפי שצוין, להכשיר קבוצות שונות באוכלוסייה, הן מובטלים והן מועסקים, ללימוד מקצוע חדש, לשידרוג מקצוע קיים ולהעצמה של אוכלוסייה חסרת השכלה. בפועל, חלקה של ההכשרה המקצועית בתוכנית היה מוגבל ומרבית הקורסים התקיימו במהלך השנה הראשונה להפעלת התוכנית. הממצאים הצביעו על הצלחה בהשמה בעבודה ובשדרוג תעסוקתי בקורסים שבהם המשתתפים עבדו במקצוע הנלמד כעובדים בלתי מקצועיים או שהיה ביקוש מוכח לבוגרי הקורסים. לקורסים מסוג זה, קורסים המיועדים בעיקר לשדרוג של מועסקים בלתי מקצועיים, חשיבות רבה. אוכלוסייה זו כמעט ואינה מכוסה בתוכניות ההכשרה הקיימות של האגף להכשרה מקצועית במשרד התמי"ת המיועדות כמעט בלעדית למובטלים, בעיקר למקבלי הבטחת הכנסה. שמירת מקום העבודה של מועסקים, בעיקר מועסקים בלתי מקצועיים, היא מטלה חשובה שכדאי להקדיש לה משאבים. לעיתים קרובות, השקעה בשדרוג של מועסקים הנמצאים בסכנת היפלטות משוק העבודה כדאית יותר מההשקעה באותה אוכלוסייה לאחר שיצאה משוק העבודה והפכה למובטלת (Relave, 2003). נושא זה צריך להיכלל, להערכתך, גם בתוכניות העבודה של האגף להכשרה מקצועית במשרד התמי"ת. יש מקום להשתתפות ממשלתית בקורסים שייקנו תעודה מקצועית לעובדים בלתי מקצועיים במקרים שבהם לא ניתן לצפות שהדבר יתבצע על ידי המעסיקים.

יזמות

אחד התפקידים שמעברים לקחה על עצמה במסגרת תוכנית המושבים הוא הטיפול ביזמים וביזמים פוטנציאליים. זהו תחום הנמצא בתנופת פיתוח בישראל כמו גם במדינות רבות בעולם. הפעילות של מעברים בתחום זה התרכזת בשלושה כיוונים עיקריים: פתיחת קורסים ליזמות, ליווי בהקמה של עסקים חדשים או שידרוגם של עסקים קיימים, ופיתוח מיזמים כוללים כמו שוק איכרים או השכרת קרוונים לסטודנטים. פרויקט נוסף לפיתוח יזמי במושב נבטים נמצא רק בראשיתו. בפרוייקט זה, שחלקו מופעל במסגרת "כפר 2000" שמטרתו לפתח את ענף התיירות במגזר הכפרי, מעברים היא אחת השותפות. בנבטים, בגלל קיומה של תוכנית כוללת ומתוקצבת, נושא היזמות קודם וישנם ניסיונות להקמת עסקים חדשים או לשידרוגם של עסקים קיימים.

היקף הטיפול של מעברים בתחומי היזמות במהלך השנתיים הראשונות להפעלת התוכנית היה קטן יחסית. רק במקרים בודדים מעברים הייתה שותפה פעילה בתהליך וגם המיזמים הכוללים לא זכו ברובם להצלחה. בקורסים ליזמות שארגנה מעברים, רוב המשתתפים היו שכירים ולא נפתחו כמעט עסקים חדשים, או שודרגו עסקים קיימים, בעקבות ההשתתפות בקורסים.

נראה שלאור המגבלות התקציביות ומגבלות הידע – טיפול ביזמות דורש ידע ספציפי שאינו מצוי בהכרח בידי הצוות הנוכחי של מעברים, יש לשקול ויתור על מעורבות ישירה בתחום זה והתרכזות בתחום הארגוני ובתחום המידע. בתחום הארגוני, הכוונה היא לפעילות מול כל הגורמים הקשורים לתחום היזמות לצורך עידוד הנושא והקצאת תקציבים לקידומו, כולל מעורבות בפרייקטים מושביים כדוגמת המיזם בנבטים. בתחום המידע הכוונה היא לריכוז מידע על גורמים היכולים לעזור, שמות אנשי קשר, ריכוז טפסי בקשות, הכנת הנחיות וחומר הדרכה, ריכוז נתונים באתר אינטרנט ודאגה להפצת המידע באוכלוסיות רלוונטיות. לפעילות זו חשיבות רבה וזוהי מטלה שמעברים צריכה ויכולה לקחת על עצמה. טיפול ישיר ביזמים יוכל להתבצע רק באמצעות העסקת עובד המתמחה בתחום, כולל הקצאה של שעות ליווי והנחיה על פי הצרכים.

"החשיפה" של מעברים

ממצאים שונים מצביעים על כך שמעברים לא הצליחה להגיע לכל האוכלוסייה שאליה היא התכוונה להגיע. חלק לא מבוטל מהתושבים שלא טופלו במעברים, כולל חברי ועדים, מדווחים שהם לא מכירים את הפעילות של מעברים במושבים. ממצא זה חזר על עצמו גם לקראת סוף התוכנית הניסויית, למרות שהרפרנטים הקדישו לא מעט זמן לעידכון ושימור לוחות מודעות, לדיור ישיר, להפצת ברושורים ולהעברת אינפורמציה בערוצים שונים.

לאור ההצלחה החלקית בלבד בהקניית ידע על פעילות מעברים במושבים, יש מקום לבחון דרכים נוספות להפצת מידע על מעברים. הכוונה היא בעיקר להקניית ידע על בסיס פרטני. במסגרת הפעילות של מעברים נערך מיפוי של התושבים שתפקידו למפות את המצב התעסוקתי - כלכלי של כלל התושבים בכל מושב. מאחר ומצב התעסוקה, כולל נטייה להתחיל לחפש עבודה או להחליף עבודה, אינו מצב קבוע והוא משתנה לעיתים תדירות, יש צורך לעדכן את המיפוי לפחות אחת לשנה. הקצאת משאבים לצורך פנייה לכלל משקי הבית במושבים ועדכון הנתונים, תוך עידוד צרכנים פוטנציאליים לפנות למעברים, יכול להוות מכשיר פרסום מרכזי עבור מעברים.

במסגרת ה"מכירה" של תוכנית מעברים יש להתייחס גם למצב התעסוקה במושבים. רוב התושבים במעברים, כולל חברי ועדים, אינם תופסים את מצב התעסוקה במושבים כחמור. כאשר מצב התעסוקה נחשב סביר, יורדת בהכרח החשיבות היחסית של פעילות מעברים. לפיכך, יש למצוא את הדרך להדגיש לועדים ולתושבים את הבעיות התעסוקתיות של תושבי המושב.

נתונים מעודכנים על מספר מחפשי עבודה, מספר הבלתי מועסקים, מספר המועסקים הרוצים להחליף עבודה, מספר המועסקים העובדים בעבודות זמניות או חלקיות או מספר העוזבים את המושב, חלקם הגדול מסיבות תעסוקתיות, יכול להמחיש לתושבי המושב שהמצב התעסוקתי של חבריו אינו דומה למצב כפי שנתפס על ידם.

מסלול פרסום ושיווק אפשרי נוסף עבור מעברים הם אתרי האינטרנט. יותר ויותר תושבים במושבים, בדומה למגמה בכל הארץ, עושים שימוש באינטרנט להשגת מידע. הפרסום הנוכחי של מעברים במועצה האזורית שער הנגב ובמועצות האזוריות האחרות אינו עונה על הצרכים ודורש שידרוג.

שביעות הרצון ממעברים

בסה"כ, שביעות הרצון של הנרשמים למעברים מהתוכנית הייתה גבוהה למדי. בסקר שנערך בשנת 2005 נמצא כי קרוב לשני שלישי מהתושבים שמצאו עבודה היו מרוצים מהטיפול שקיבלו. שיעור זה נמוך מעט מהשיעור שנמדד בסקר שנערך בשנת 2003. בסקר זה, שבו נבדקו כלל הפונים למעברים, נמצא כי קרוב לשלושה רבעים היו שבעי רצון מהטיפול שקיבלו במעברים.

נושא הערכת הפעילות של מעברים נבדק גם בקרב ה"אוכלוסייה החזקה" במושבים - תושבים מועסקים וחברי ועדים. הממצאים העלו שרמת ההערכה לפעילות של מעברים באוכלוסייה זו היא בינונית כאשר לא נמצאו כמעט הבדלים בין חברי ועדים לתושבים מועסקים אחרים.

הגברת ההתייחסות החיובית של תושבי המושבים לתוכנית, בעיקר של חברי הוועדים, דורשת הקניית מידע לכלל התושבים, הגברת שיתוף הפעולה של מעברים עם ועדי התושבים וביצוע שינויים בתוכנית במטרה להגביר את האפקטיביות של הפעילות.

מערך הנתונים

אחת מנקודות החולשה שנפתרו רק חלקית במהלך שלוש שנות הפעלת התוכנית היא מערך הנתונים, הדיווח והבקרה על העבודה המתבצעת בשטח. הצעד הראשון למיסוד תהליכים אלה נעשה כאשר מעברים רכשה את תוכנת "אדם" המיועדת לטיפול במשאבי אנוש. קיומה של התוכנה במרכז מעברים אינו מספק. ללא קשר עם שלוחות השטח – הרפרנטים, יש קושי באיסוף הנתונים, בדיווח שוטף ובבקרה מתאימה. לאחרונה הסתיים תהליך של קליטת הנתונים הבסיסיים של רוב הפונים לתוכנת אדם במרכז מעברים. לתהליך זה שהתבצע ע"י הרפרנטים חשיבות רבה, אך הוא אינו מהווה פיתרון לבעיה ויש צורך במערך לעדכון שוטף של נתוני הטיפול. השוואת נתונים לאורך זמן בין נתונים שדווחו ע"י הרפרנטים לצוות ההערכה של התוכנית, בין נתונים שדווחו ע"י הרפרנטים למרכז מעברים ובין נתונים שנאספו בסקרים, הצביעה במקרים לא מעטים על פערים שנובעים מעידכון לא מסודר, לא ממוחשב ולא בזמן אמת. חיבור שלוחות השטח במושבים לרשת מעברים הוא חשוב ביותר וצריך להוות תנאי

להמשך התוכנית או לפתיחתן של תוכניות דומות. קיומו של מערך נתונים ממוחשב ומעודכן יכול לאפשר גם בקרה ממוחשבת של הפעילות.

לסיכום: תוכנית מעברים במושבים היא תוכנית תעסוקתית בעלת שני מאפיינים ייחודיים. המאפיין הראשון קשור למיקום הגיאוגרפי של האוכלוסייה, תושבי מושבים בדרום הארץ המהווים פריפריה בתוך פריפריה, ישובים שהמרכזים העירוניים שלהם הם במרבית המקרים עיירות הפיתוח בדרום. המאפיין השני קשור לאוכלוסיית היעד של התוכנית – כלל האוכלוסייה הנזקקת לסיוע בתחומי התעסוקה, הן מובטלים, הן אנשים מחוץ לכוח העבודה והן מועסקים בעבודות חלקיות, זמניות או בלתי מתאימות המחפשים עבודה אלטרנטיבית. כמעט כל התוכניות התעסוקתיות האחרות בישראל מיועדות לאוכלוסיית מקבלי הבטחת הכנסה. העיקרון של "הבאת שירות התעסוקה הביתה למושב" מאפשר לתוכנית להגיע לקבוצות אוכלוסייה חלשות שהמערכות הקיימות אינן מגיעות אליהן.

בסה"כ הצליחה התוכנית להגיע למרבית האוכלוסייה הנזקקת לסיוע תעסוקתי במושבים ולסייע למספר לא קטן של תושבים, אך התוכנית לא הצליחה למצות את הפוטנציאל הטמון בה. מיצוי כזה דורש התייחסות לשלוש נקודות עיקריות:

א. קביעת מודל עבודה מבין שתי אלטרנטיבות אפשריות. המודל הראשון הוא המודל המקורי של התוכנית לפני השינויים שהוכנסו בו – רפרנט סמי מקצועי תושב המקום בכל מושב ועובד קהילתי-תעסוקתי האחראי על הטיפול המקצועי. המודל השני הוא מודל המבוסס על טיפול באמצעות עובדים חיצוניים מקצועיים ללא רפרנטים במושב. מבין שתי האלטרנטיבות יש עדיפות למודל הראשון של רפרנט בכל מושב, אך גם המודל השני עדיף על המצב הזמני הנוכחי של עבודה עם רפרנטים מקצועיים לכאורה שאינם בהכרח תושבי המושב.

ב. קביעת סדרי עדיפויות בעבודת מעברים, כולל עבודת הרפרנטים והעובדים הקהילתיים - תעסוקתיים, ועדכון מטרות התוכנית. במסגרת המשאבים הקיימים לא ניתן לטפל בכל המטלות שמעברים לקחה על עצמה וסדרי העדיפויות נקבעים, במידה רבה, על ידי העובדים בשטח.

ג. חיבור כל שלוחות השטח למחשב. המידע הקיים כיום במרכז מעברים על העבודה המתבצעת בשטח הוא מוגבל ולא ניתן לפקח בצורה סבירה על שלוחות השטח ולקבוע סדרי עדיפויות.

רשימת מקורות

Belous, R.S. (1989) **The Contingent Economy: the Growth of the Temporary, Part-Time, and Subcontracted Work-Force**, Washington, DC: National Planning Association.

ERS - Economics Research Services (1997) **Understanding Rural America, Economics of Food, Farming' Naturals Resources and Rural America**, United States Department of Agriculture.

ERS - Economics Research Services (2003) **Rural Labor Education: Rural Employment and Unemployment, Economics of Food, Farming' Naturals Resources and Rural America**, United States Department of Agriculture.

Frenkel, D. (2001). Why High Technology Firms Choose to Locate in or Near Metropolitan Areas? **Urban Studies**, Vol. 38, No. 7 (2001).

I.L.O. (2005) **Skills Training for Gainful Employment Programme**, International Labor Organization, European Commission and United Nations Development Programme.

Miller, J.P. (1985). Rethinking Small Business as the Best Way to Create Rural Jobs. **Rural Development Perspectives**, 1(2), 9-12.

National Rural Employment Guarantee Act (2004) National Common Minimum Programme of the Government of India.

Relave, N. (2003) **Incumbent Worker Training for Low Wage Workers**, Welfare Information Network, Issue Notes, Vol. 7, No. 13.

Rosi, P. H. & H. E. Freeman (1989) **Evaluation: A Systematic Approach**. Newbury, Sage.

Rural Economy and Employment (2005) Department for Environment, Food and Rural Affairs, Government of England.

Silliker, S. A. (1993). The role of social contacts in the successful job search, *Journal of Employment Counseling*, 30, pp. 25-33.

Weitz, R. (1995) *The Future of Israeli Rural Settlement*, National & Economics Planning Authority.

אפלבוים, ל. & קידר, פ. (1992) **הרחבת המושבים - מדיניות וביצוע**, המרכז ללימודי פיתוח רחובות.

הנדלס, ש. (2005) **דו"ח מעקב מס' 5**, הוגש לוועדת ההיגוי של תוכנית הרשי"ת באשדוד (לא פורסם).

הספר הירוק (1991) מדיניות שיקום ופיתוח החקלאות בתקופת משבר ועלייה המונית 1990 - 1995, משרד החקלאות והסוכנות היהודית, המחלקה להתיישבות, הרשות לתכנון ופיתוח החקלאות ההתיישבות והכפר.

כהנא, ר. סטאר, ל. פולצ'יק, א. קבצניק, ק. (1982) **ניתוח משווה של החינוך הטכנולוגי בישראל על ציפיות תלמידיו**, האוניברסיטה העברית בירושלים.

סופר, מ. (2002) **פרופיל הדור הצעיר במושבים: חקלאות וריבוי תעסוקות**, דו"ח מחקר מס' 4587, הרשות לתכנון ופיתוח החקלאות, ההתיישבות והכפר.

סקר המעסיקים השוטף (2004) מינהל תכנון מחקר וכלכלה, משרד התעשייה המסחר והתעסוקה.

פייר, ש. (טרם פורסם) **יגעת – מצאת, היבטים חברתיים - כלכליים וריבודיים של תהליכי חיפוש ומציאת עבודה בישראל**, מינהל תכנון מחקר וכלכלה, משרד התעשייה המסחר והתעסוקה, ירושלים.

פיתוח המרחב הכפרי (2000) **תוכנית לאומית לשנים 2001 - 2005**, הרשות לתכנון ופיתוח החקלאות, ההתיישבות והכפר, משרד החקלאות.

קמחי, א. אפלבוים, ל. ויתקון, ג. פוט, ה. פינקלשטיין, י. (2004) **עתידי המגזר הכפרי וההתיישבותי**, המרכז למחקר בכלכלה חקלאית, רחובות.

קמחי, א. (2004) **פרוייקט הכפר בישראל 2010**, המרכז למחקר בכלכלה חקלאית, פיתוח כפרי ומדיניות כפרית במדינות מפותחות - סקר ספרות.

קרקובר, ש. (2004) **מעברי מגורים בעקבות עבודה בקרית גת**, הוצג בכנס האיגוד למדע האזור, אוניברסיטת בו גוריון בנגב, באר שבע.

רדאי, פ. (1995) נשים בשוק התעסוקה, **מעמד האישה בחברה ובמשפט**, בעריכת רדאי, פ. שלו, כ. ליבן - קובי, מ. הוצאת שוקן, ע"מ 79-90.

רזין, ע. (1996) **תמורות בשוליים העירוניים - כפריים במטרופולין תל אביב - השלכות על השלטון המקומי**, מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות, ירושלים.

נספחים

שאלון בסיסי לנרשמים למעברים

רישום ב"מעברים": 1. כן 2. לא

תאריך ראיון: שנה _____ חודש _____ יום _____

שם המרואיין _____

מספר סידורי _____

תאריך רישום ב"מעברים": שנה _____ חודש _____

שם המושב _____ קוד המושב _____

המגדר: 1. גבר 2. אישה

פתיח

שמי _____ ואני מהחברה שבדקת את הצלחת פרויקט המושבים המתבצע ע"י "מעברים" במושב שלך. כזכור לך, נתת את הסכמתך להשתתף במחקר שבדק את פרויקט המושבים כאשר המטרה היא לעזור בתחומי התעסוקה לתושבי מושבים ברחבי הארץ.

אנו מתחייבים לשמור על סודיות הנתונים.

הייתי מבקש להתחיל עם מספר שאלות המתייחסות לתעסוקה.

1. האם כיום אתה עובד? אם כן כשכיר או כעצמאי?

1. לא עובד (כולל עובד חלקית ללא שכר במשק חקלאי)

2. שכיר

3. עצמאי (כולל עבודה במשק חקלאי)

4. גם כשכיר וגם כעצמאי

{ העובדים עוברים לשאלה 4 }

2. האם עבדת בשלוש השנים האחרונות?

1. כן

2. לא (עבור לשאלה 12)

3. מדוע הפסקת לעבוד בעבודה זו? (אם עבד ביותר מעבודה אחת, להתייחס לעבודה

עיקרית)

למראיין: השאלות 4 עד 11 מיועדות גם לעובדים כיום וגם לאלה שעבדו בשלוש השנים

האחרונות. שאל בהווה או בעבר על פי העניין)

4. מהי הפעילות העיקרית של מקום העבודה שבו עבדת (לעובד כיום: "אתה עובד")? לדוגמא: גידול עופות, מטעים, סופרמרקט, מפעל לייצור תרסיסים. (אם עבד או עובד ביותר ממקום אחד - להתייחס למקום עבודה עיקרי) _____

5. תאר את העבודה שאותה עשית במקום עבודה זה (לעובד כיום: "שאתה עושה"). לדוגמא: מנהל חממות, פקיד בנק, גננת, מוכר בחנות, מנהל משק חקלאי _____

6. כמה שנים עבדת במקום עבודה זה (לעובד כיום: "אתה עובד")? (פחות מחצי שנה, לרשום 0) _____

7. כמה שעות בשבוע עבדת בדרך כלל במקום עבודה זה? (לעובד כיום: "אתה עובד") _____

8. מה המרחק בק"מ בין מקום מגוריך ומקום העבודה זה? (לעובד: "אתה עובד") _____

9. השכר הממוצע ברוטו לחודש בישראל הוא כ - 7,000 ₪. האם השכר שלך היה: (לעובד כיום: "הוא" (להקריא קטגוריות – לעצמאים - לשאול על הכנסה)

1. הרבה יותר גבוה
2. קצת יותר גבוה
3. דומה לממוצע
4. קצת יותר נמוך
5. הרבה יותר נמוך

10. האם העבודה הייתה זמנית (עבודה עונתית או החלפה של עובד בחופשה)(לעובד כיום: "היא")? _____

1. כן
2. לא

11. בסה"כ באיזו מידה היית מרוצה או לא מרוצה מהעבודה במקום עבודה זה? (לעובד כיום: "אתה מרוצה") (להקריא קטגוריות)

1. מרוצה מאד
2. די מרוצה
3. ככה - ככה
4. לא כל כך מרוצה
5. בכלל לא מרוצה

12. האם כיום אתה מחפש עבודה ?

1. כן

2. לא (עבור לשאלה 16)

3.

13. כמה זמן אתה כבר מחפש עבודה? (בחודשים) _____

14. באילו מהדרכים הבאות השתמשת לצורך חיפוש עבודה בחודש האחרון?

	כן	לא
שלחת קורות חיים למודעות המתפרסמות בעיתונים	1	2
חיפשת באינטרנט	1	2
נרשמת בשירות תעסוקה פרטי או בחברת כח אדם	1	2
פנית ביוזמתך למקומות עבודה	1	2
חיפשת דרך חברים ומשפחה	1	2

15. מדוע החלטת להתחיל לחפש עבודה או להחליף עבודה? _____

16. האם אתה פועל להקמת עסק עצמאי?

1. כן

2. לא

17. האם אתה מקבל דמי אבטלה או הבטחת הכנסה? (להקריא קטגוריות)

1. לא

2. מקבל דמי אבטלה } עבור לשאלה 19

3. מקבל אבטחת הכנסה } עבור לשאלה 19

18. האם קבלת דמי אבטלה או הבטחת הכנסה בשלוש השנים האחרונות? (להקריא קטגוריות -

אפשר יותר מתשובה אחת)?

1. לא קיבל

2. קיבל דמי אבטלה

3. קיבל הבטחת הכנסה

אשאל אותך עכשיו מספר שאלות על העבודה שאתה רוצה לעסוק בה

19. באיזה מקצוע היית רוצה לעבוד? _____

20. האם אתה מעדיף לעבוד ב: (להקריא קטגוריות)

1. עבודה חלקית
2. עבודה מלאה, אך ללא שעות נוספות
3. עבודה מלאה כולל שעות נוספות

21. לפי הערכתך, מה הסיכויים שלך להשיג עבודה במקצוע זה? (להקריא קטגוריות)

1. סיכויים גדולים מאד
2. סיכויים די גדולים
3. סיכויים בינוניים
4. סיכויים מעטים
5. סיכויים מעטים מאד

22. האם אתה מוכן לעבוד: (להקריא קטגוריות)

1. רק במושב
2. רק קרוב למושב
3. גם במקום רחוק יחסית מהמושב

השאלות הבאות מתייחסות לפרוייקט המושבים המתבצע ע"י "מעברים"

23. האם שמעת על פרוייקט המושבים? תוכנית התעסוקה של "מעברים"?

1. כן
2. לא (עבור לשאלה 34)

24. האם אתה מכיר אנשים במושב שנרשמו לפרוייקט המושבים?

1. כן
2. לא

25. האם אתה מכיר מישהו במושב שסודר בעבודה באמצעות פרוייקט המושבים?

1. כן
2. לא

26. הפרסום של מעברים

	כן	לא
האם הגיע אליך פרוספקט של פרוייקט המושבים?	1	2
האם יש לך בבית מגנט עם הטלפונים של נציגי תנועת המושבים?	1	2
האם ראית את הפרסומים של פרוייקט המושבים על לוח המודעות במושב?	1	2

27. האם נרשמת לפרוייקט המושבים באמצעות עובד קהילתי, יועץ תעסוקתי או מישהו אחר ממעברים?

1. לא

2. כן (עבור לשאלה 30)

28. מדוע לא נרשמת לפרוייקט?

---

29. האם אתה מעוניין שנציג הפרוייקט במושב יתאם אתך פגישה?

1. כן

2. לא

(עבור לשאלה 34)

30. כמה זמן אתה כבר רשום בפרוייקט המושבים? (בחודשים) _____

31. ממי או היכן שמעת על פרוייקט המושבים?

1. מאיש הקשר של הפרוייקט במושב

2. מיועץ תעסוקתי של פרוייקט המושבים

3. משירות התעסוקה

4. מודעה בעיתון או עלון

5. מלוח מודעות במושב

6. מהודעה בתיבת הדואר

7. מחברים או בני משפחה

8. ממקור אחר, איזה? _____

9. לא זוכר

32. האם השתתפת בקורס להכשרה מקצועית, או קורס אחר שאורגן ע"י "מעברים" בפרוייקט המושבים?

1. לא

2. כן, איזה קורס _____

33. האם קבלת הפנייה למקומות עבודה ע"י מישהו הקשור לפרוייקט המושבים? (להקריא קטגוריות)

1. לא

2. כן, למקום אחד או שנים

3. כן, לשלושה מקומות או יותר

34. האם אתה רשום, או היית רשום, בשירות התעסוקה (לשכת עבודה)? (להקריא קטגוריות)

1. לא (עבור לשאלה 37)

1. רשום כיום

2. היה רשום ב - 3 השנים האחרונות

35. האם השתתפת בקורס שאורגן ע"י משרד העבודה בשלוש השנים האחרונות?

1. לא

2. כן, איזה קורס _____

36. האם הופנתה למקומות עבודה ע"י שירות התעסוקה בשלושת החודשים האחרונות? אם כן,

כמה פעמים?

4. לא

5. כן, למקום אחד או שנים

6. כן, לשלושה מקומות או יותר

37. האם יש לך מקצוע? אם כן, איזה?

1. אין (עבור לשאלה 41)

2. יש, איזה _____

38. האם יש לך תואר או תעודה מוכרת במקצוע הזה?

1. כן

2. לא

39. האם יש לך מקצוע נוסף? אם כן, איזה?

1. אין

2. יש, איזה _____

40. האם בעת הרישום בפרוייקט המושבים או בשירות התעסוקה בקשת לעבוד רק במקצוע או

במקצוע קרוב?

1. כן

2. לא

41. האם בעת הרישום בפרוייקט המושבים או בשירות התעסוקה ציינתי גובה השכר מינימאלי

שאתה מבקש?

1. כן

2. לא

42. בעת ההרשמה לפרוייקט המושבים ניתן בדרך כלל ייעוץ ראשוני בנושאים הקשורים לתעסוקה. איזה מהנושאים הבאים עלו בעת הייעוץ שלך? (להקריא קטגוריות – אפשר יותר

מתשובה אחת)

1. קבלת החלטה על התחלת חיפוש עבודה או החלפת עבודה
2. דרכי חיפוש עבודה
3. הקמת עסק עצמאי
4. השתתפות בקורס להכשרה או הסבה מקצועית
5. השתתפות בסדנא לחיפוש עבודה
6. נושא אחר, איזה? _____
7. לא זוכר
8. לא ניתן ייעוץ (עבור לשאלה 44)

43. האם ניתנו המלצות או הצעות במהלך הייעוץ (כגון: להשתתף בקורס להכשרה, להקים עסק, להחליף עבודה וכו')?

1. לא

2. כן, איזה? _____

44. בסה"כ, באיזו מידה אתה מרוצה או לא מרוצה מהטיפול שקבלת עד עכשיו בפרוייקט המושבים? (להקריא קטגוריות)

1. מרוצה מאד

2. די מרוצה

3. ככה - ככה

4. לא כל כך מרוצה

5. בכלל לא מרוצה

45. האם יש דברים בפרוייקט המושבים שאפשר לשפר או כדאי לשנות?

1. לא

2. כן, איזה? _____

לסיום, אני מבקש לשאול אותך מספר שאלות רקע נוספות

46. על פי הערכתך, מה המצב במושב שלך בתחומים הבאים : (להקריא קטגוריות)

גרוע	די גרוע	בינוני	די טוב	טוב מאד	
1	2	3	4	5	מצב התעסוקה במושב
1	2	3	4	5	היחסים החברתיים במושב
1	2	3	4	5	המצב הכלכלי של חברי המושב
1	2	3	4	5	מצב הרוח הכללי

47. בן כמה אתה? _____

48. האם אתה : (להקריא קטגוריות)

1. רווק

2. נשוי או חי עם בת זוג

3. אחר

49. האם יש לך ילדים? אם כן, כמה ילדים יש לך?

0. אין (עבור לשאלה 51)

יש, כמה _____

50. כמה מהילדים הם עד גיל 14? _____

51. האם אתה מגדיר את עצמך כ : (להקריא קטגוריות)

1. חרדי

2. דתי

3. מסורתי

4. חילוני

52. כמה שנים למדת בבתי ספר? (לא כולל קורסים) _____

53. האם יש לך רכב שיכול לשמש אותך כדי להגיע לעבודה?

1. כן

2. לא

אנו מודים לך על עזרתך בהערכת פרויקט המושבים.

שאלון לתושבים מועסקים שלא נרשמו במעברים

שמי _____ והתבקשתי לבדוק נושאים הקשורים לתעסוקה ולפעילות של מעברים במושב שלך, זאת במטרה לשפר את הפעילות של מעברים ואת מצב התעסוקה במושב. אני מבקש לשאול אותך מספר שאלות. אנו מתחייבים לשמור על סודיות הנתונים.

שם המושב _____

שם המרואיין _____

המגדר

1. גבר 2. אישה

האם חבר ועד?

1. כן 2. לא

(למרואיין: שאל את השאלות בשאלון בהתאם למגדר של המרואיין)

1. האם לך או למישהו מבני משפחתך הקרובה (בן/בת זוג, הורים, ילדים) היה קשר עם מעברים לצורך עזרה בחיפוש עבודה?

1. כן

2. לא

2. האם אתה מכיר את הרפרנטית של מעברים במושב שלך?

1. כן

2. לא

3. באיזו מידה אתה מכיר את הפעילות של מעברים במושב שלך? (להקריא קטגוריות)

1. במידה רבה

2. במידה די רבה

3. במידה בינונית

4. במידה מעטה

5. בכלל לא מכיר

4-6. האם יש במושב קבוצות מסוימות של תושבים שיש להן בעיות תעסוקה רבות מאלה של קבוצות אחרות? אם כן, באיזו קבוצות מדובר? (ציין עד שתי קבוצות)

1. לא

2. לא יודע

3. כן, איזה קבוצות _____

7-11 באיזו מידה הצליחה לדעתך מעברים להשיג את הדברים הבאים : (להקריא קטגוריות)

	במידה רבה	במידה די רבה	במידה בינונית	במידה מעטה	בכלל לא	לא יודע
7. למצוא עבודות למובטלים	1	2	3	4	5	9
8. להגדיל את הידע, היכולת והמוטיבציה של מובטלים לחפש עבודה	1	2	3	4	5	9
9. להגביר את הנכונות לשיתוף פעולה בין תושבים	1	2	3	4	5	9
10. לעזור ליזמים ועצמאים	1	2	3	4	5	9
11. לשפר באופן כללי את המצב המושב	1	2	3	4	5	9

12. באיזו מידה חשוב לדעתך שמעברים תמשיך לפעול במושב שלך? (להקריא קטגוריות)

1. חשוב מאד (עבור לשאלה 14)

2. חשוב (עבור לשאלה 14)

3. לא כל כך חשוב

4. בכלל לא חשוב

13-14. מדוע לא כל כך חשוב לדעתך להמשיך את פעילות מעברים במושב? (ציין עד שתי סיבות)

15-18. האם ישנם דברים או פעולות שמעברים צריכה לדעתך לעשות במושב והיא אינה עושה אותם או אינה עושה אותם מספיק? אם כן, מה מעברים צריכה לעשות או להדגיש יותר? (ציין עד שלוש פעולות)

1. לא

2. לא יודע

3. כן, איזה דברים

19-26 נשאל אותך מספר שאלות המתייחסות למצב הכללי במושב שלך? (להקריא קטגוריות)

	נכון מאד	די נכון	לא כל כך נכון	בכלל לא נכון
19. מצב התעסוקה של רוב התושבים במושב הוא טוב	1	2	3	4
20. היחסים בין רוב התושבים במושב הם טובים	1	2	3	4
21. אין כמעט תושבים שרוצים לעזוב את המושב	1	2	3	4
22. המצב הכלכלי והחברתי של המושב טוב מזה שהיה לפני חמש שנים	1	2	3	4
23. מצב התעסוקה במושב טוב מזה של מושבים אחרים בסביבה	1	2	3	4
24. קיימת נכונות של תושבים רבים לעזור לתושבים אחרים	1	2	3	4
25. יש לא מעט תושבים הנמצאים בתהליך של פתיחת עסק חדש	1	2	3	4
26. יש היום פחות מובטלים במושב מאשר היו לפני חמש שנים	1	2	3	4

27. האם יש בבעלותך או בבעלות המשפחה הקרובה (בן/בת זוג, הורים, ילדים) משק/נחלה במושב?

1. כן

2. לא (עבור לשאלה 28)

28. האם במשק/נחלה? (להקריא קטגוריות)

1. יש משק חקלאי המופעל ע"י המשפחה

2. יש משק חקלאי המופעל ע"י אחרים

3. יש עסק לא חקלאי המופעל ע"י המשפחה

4. יש עסק לא חקלאי המופעל ע"י אחרים

5. המשק לא פעיל

29. נסה להעריך כמה אנשים מעל גיל 18 השייכים למשפחה המורחבת שלך (כולל דודים, בני

דודים, גיסים וכו' גרים במושב? _____

30. מהו הגיל שלך _____

31. האם אתה: (להקריא קטגוריות)

1. עובד במשק שלך

2. עובד כעצמאי

3. עובד כשכיר

4. עובד גם כשכיר וגם כעצמאי

5. לא עובד כרגע

שאלון לבלתי מועסקים ולעובדים חלקית שלא נרשמו למעברים

שמי _____ והתבקשתי לבדוק נושאים הקשורים לתעסוקה ולפעילות של מעברים במושב שלך, זאת במטרה לשפר את מצב התעסוקה. אני מבקש לשאול אותך מספר שאלות. אנו מתחייבים לשמור על סודיות הנתונים.

שם המושב _____

שם המרואיין _____

המגדר: 1. גבר 2. אישה

(למראיין: שאל את השאלות בשאלון בהתאם למגדר של המרואיין)

---

1. האם אתה מתגורר במושב _____? (לציין שם המושב)

1. כן

2. רק בסופי שבוע

3. לא

2. מהו הגיל שלך? _____

3. מהו מצבך המשפחתי?

1. נשוי, חי עם בן/בת זוג

2. רווק

3. גרוש, חי בנפרד, אלמן

4. האם יש ילדים עד גיל 18, אם כן, כמה? _____ (אין ילדים לציין 0)

5. כמה שנות לימוד למדת בסה"כ _____

6. האם יש לך מקצוע, במידה וכן, מהו המקצוע העיקרי שלך?

0. אין מקצוע

יש מקצוע, איזה, _____

7. האם לך או למשפחה שלך יש נחלה (משק)?

1. כן

2. לא (עבור לשאלה 9)

8. האם בנחלה (להקריא קטגוריות)

1. יש משק חקלאי המופעל ע"י המשפחה
2. יש משק חקלאי המופעל ע"י אחרים
3. יש עסק לא חקלאי המופעל ע"י המשפחה
4. יש עסק לא חקלאי המופעל ע"י אחרים
5. הנחלה לא פעילה

9. האם בשלוש השנים האחרונות היה לך קשר כלשהו עם מעברים?

1. כן
2. לא (עבור לשאלה 12)
3. לא יודע מה זה מעברים (עבור לשאלה 12)

10. האם אתה מכיר את הרפרנטית של מעברים במושב שלך?

1. כן
2. לא

11. האם אתה מרוצה או לא מרוצה מהטיפול שקבלת במעברים? (להקריא קטגוריות)

1. מרוצה מאוד
2. די מרוצה
3. ככה - ככה
4. לא כל כך מרוצה
5. בכלל לא מרוצה

12. איך היית מגדיר את המצב הכלכלי של המשפחה שלך?

1. טוב מאוד
2. די טוב
3. ככה - ככה
4. לא כל כך טוב
5. בכלל לא טוב

13. האם מבחינה כלכלית אתה יכול להרשות לעצמך לא לעבוד?

1. כן
2. לא
3. אולי, לא בטוח

14. במידה ויש בן זוג, האם הוא : (להקריא קטגוריות)

1. עובד
2. מובטל
3. פנסיונר
4. לא עובד ולא מחפש עבודה
5. אחר, מה? _____
9. אין בן זוג

15-16. האם אתה לומד? במידה וכן היכן? (להקריא קטגוריות)

1. אוניברסיטה
2. מכללה
3. לבגרות או להכנה לאוניברסיטה
4. קורס מקצועי, איזה? _____
5. אחר, איזה? _____

17-22 באיזו מידה אתה מסכים או לא מסכים עם המשפטים הבאים :

	מסכים בהחלט	די הסכים	לא כל כך מסכים	בכלל לא מסכים
המצב הכלכלי של המושב היום טוב מכפי שהיה לפני 5 שנים	4	3	2	1
התושבים במושב דואגים אחד לשני ורוצים שכולם יצליחו	4	3	2	1
קיימת נכונות לשיתוף פעולה כלכלי בין תושבים	4	3	2	1
מעברים מצליחה להשיג עבודה ללא מעט תושבים במושב	4	3	2	1
הפעילות של מעברים תרמה להגברת הנכונות לשיתוף פעולה בין תושבים	4	3	2	1
הפעילות של מעברים תורמת בסה"כ לא מעט לשיפור המצב במושב	4	3	2	1

23. האם אתה עובד כיום? אם כן, האם כשכיר או כעצמאי?

1. שכיר
2. עצמאי
3. גם שכיר וגם עצמאי
4. לא (עבור לשאלה 36)

24. מה אתה עושה בעבודה? (חקלאי, טכנאי טלוויזיה, מלצר) _____

25. כמה זמן אתה כבר עובד במקום זה? _____ (להפוך לשנים, פחות משה חודשים
לכתוב 0)

26. האם אתה עובד במשרה מלאה או חלקית?

1. מלאה (עבור לשאלה)

2. חלקית

3. פר"ח או תוכנית דומה

27. האם העבודה החלקית היא מבחירה או בגלל שלא מצאת עבודה אחרת?

1. בחירה שלו

2. לא מצא עבודה אחרת

3. סיבה אחרת, מה? _____

28. האם העבודה היא זמנית?

1. כן

2. לא

3. לא יודע

29. כמה דקות לוקח לך להגיע לעבודה? _____

30. באיזה אמצעי תחבורה אתה מגיע לעבודה?

1. ברכב שלי

2. תחבורה ציבורית

3. ברגל או באופניים

4. דרך אחרת, איזו _____

31. איך השגת את העבודה שבה אתה עובד?

1. בעצמי

2. בעזרת מעברים

3. בעזרת שירות התעסוקה

4. בדרך אחרת, איזו _____

32. באיזו מידה אתה מרוצה מהעבודה? (להקריא קטגוריות)

1. מרוצה מאד

2. מרוצה

3. ככה - ככה

4. לא כל כך מרוצה

5. בכלל לא מרוצה

33-34 האם אתה מחפש או מתכוון לחפש בקרוב עבודה אחרת או עבודה נוספת? במידה וכן, מדוע?

1. לא

2. כן, מדוע? _____

35. בהערכה כללית, כמה שעות בממוצע בשבוע אתה מקדיש לחיפוש עבודה? _____

הודה למרואיין וסיים ראיון

36. כמה זמן אתה כבר לא עובד? _____ (לכתוב בשנים, פחות מששה חודשים לכתוב 0)

37-38. האם אתה מחפש כיום עבודה או מתכוון לחפש בקרוב? במידה ולא, מדוע?

1. מחפש

2. מתכוון לחפש (עבור לשאלה 40)

3. לא מחפש, מדוע לא? _____ (עבור לשאלה

40)

39. כמה זמן אתה כבר מחפש עבודה (לכתוב בחודשים) _____

40. האם אתה נמצא בתהליך של הקמת עסק עצמאי או מתכוון להתחיל בקרוב בהקמת עסק?

1. נמצא בתהליך

2. מתכוון להתחיל

2. לא

41. אם אתה מחפש עבודה או תחליט לחפש עבודה בקרב, מה הסיכויים שלך להערכתך להשיג

עבודה מתאימה?

1. סיכויים טובים מאד

2. סיכויים די טובים

3. סיכויים בינוניים

4. סיכויים די קטנים

5. סיכויים קטנים מאד

הודה למרואיין וסיים ראיון

שאלון למטופלי מעברים שהושמו בעבודה

שמי _____ ואני בודק מטעם הביטוח הלאומי את הצלחת תוכנית "מעברים" במושב שלך. אני מבקש לשאול אותך 10 שאלות בלבד בנושאים הקשורים לעבודה. אנו מתחייבים לשמור על סודיות הנתונים.

שם המושב _____

שם המרואיין _____

---

1. האם אתה עובד כיום?, אם כן, האם כשכיר או כעצמאי

1. שכיר

2. עצמאי

3. גם שכיר וגם עצמאי

4. לא (עבור לחלק ב')

2. מה אתה עושה בעבודה? (חקלאי, טכנאי טלוויזיה, מלצר) _____

---

3. כמה זמן אתה כבר עובד במקום זה? _____ (להפוך לחודשים)

4. האם אתה עובד במשרה מלאה או חלקית?

1. מלאה

2. חלקית

5. האם העבודה היא זמנית (עבודה עונתית או החלפה של עובד בחופשה)?

1. כן

2. לא

3. לא יודע

6. באיזו מידה אתה מרוצה מהעבודה? (להקריא קטגוריות)

1. מרוצה מאד

2. מרוצה

3. ככה - ככה

4. לא כל כך מרוצה

5. בכלל לא מרוצה

7. האם אתה מחפש או מתכוון לחפש בקרוב עבודה אחרת או עבודה משלימה?

1. כן

2. לא

8. איך השגת את העבודה הזאת? (להקריא קטגוריות)

1. בעצמי

2. בעזרת פרוייקט המושבים (מעברים) (עבור לשאלה 10)

3. בעזרת שירות התעסוקה

4. בדרך אחרת, איזו _____

9. האם נעזרת במעברים בנושאים הבאים:

	כן	לא
עזרה בכתובת תולדות חיים	1	2
ייעוץ בנושאים הקשורים לחיפוש עבודה או ראיונות עבודה	1	2
ייעוץ בנושאים הקשורים להכשרה מקצועית או לימודים	1	2
פגישה עם היועצת התעסוקתית של מעברים (לא רפרנטית)	1	2
הפניות לעבודה	1	2
ייעוץ ביזמות	1	2
קורסים או סדנאות במעברים	1	2
ייעוץ או עזרה אחרת, מה _____	1	2

10. האם בסה"כ אתה מרוצה או לא מרוצה מהטיפול שקבלת בפרוייקט המושבים? (להקריא

קטגוריות)

1. מרוצה מאד

2. די מרוצה

3. ככה - ככה

4. לא כל כך מרוצה

5. בכלל לא מרוצה

סיים שאלון – תודה רבה

חלק ב'

11. האם עבדת בשנה האחרונה? אם כן, האם כשכיר או כעצמאי

4. שכיר

5. עצמאי

6. גם שכיר וגם עצמאי

4. לא עבד (עבור לשאלה 17)

12. מה עשית בעבודה? (לדוגמא - חקלאי, טכנאי טלוויזיה, מלצר)

13. כמה זמן עבדת במקום זה? _____ (להפוך לחודשים)

14. האם עבדת במשרה מלאה או חלקית?

1. מלאה

2. חלקית

15. מדוע הפסקת לעבוד בעבודה זו?

16. איך השגת את העבודה הזאת? (להקריא קטגוריות)

1. בעצמי

2. בעזרת פרוייקט המושבים (מעברים)

3. בעזרת שירות התעסוקה

4. בדרך אחרת, איזו _____

17. האם נעזרת במעברים בנושאים הבאים:

	כן	לא
עזרה בכתובת תולדות חיים	1	2
ייעוץ בנושאים הקשורים לחיפוש עבודה או ראינות עבודה	1	2
ייעוץ בנושאים הקשורים להכשרה מקצועית או לימודים	1	2
פגישה עם היועצת התעסוקתית של מעברים (לא רפרנטית)	1	2
הפניות לעבודה	1	2
ייעוץ ביזמות	1	2
קורסים או סדנאות במעברים	1	2
ייעוץ או עזרה אחרת, מה _____	1	2

18. האם אתה מחפש כיום עבודה?

1. כן

2. לא, מדוע לא?

---

19. האם אתה רשום או היית רשום בשירות התעסוקה?

1. רשום

2. היה רשום

3. לא רשום ולא היה רשום

20. האם בסה"כ אתה מרוצה או לא מרוצה מהטיפול שקבלת בפרוייקט המושבים? (להקריא

קטגוריות)

1. מרוצה מאד

2. די מרוצה

3. ככה - ככה

4. לא כל כך מרוצה

5. בכלל לא מרוצה

21. האם יש לך כיום קשר עם מעברים?

1. כן

2. לא

תודה רבה

שאלון מעקב קורס יזמות

שמי _____ ואני בודק מטעם הביטוח הלאומי את הצלחת תוכנית "מעברים" במושב שלך. אני מבקש לשאול אותך מספר שאלות הקשורות לקורס היזמות שעברת במסגרת מעברים. אנו מתחייבים לשמור על סודיות הנתונים.

שם המושב _____

שם המרואיין _____

המגדר - 1. גבר 2. אישה

1. מה עשית בזמן שלמדת בקורס היזמות? (להקריא קטגוריות)

1. עבד כשכיר, באיזו עבודה _____
2. עבד כעצמאי, במה? _____
3. חיפש עבודה
4. למד
5. לא עבד ולא חיפש עבודה
6. אחר, מה _____

2. מה אתה עושה כיום? (להקריא קטגוריות)

1. עובד כשכיר, באיזו עבודה _____
2. עובד כעצמאי, במה? _____
3. מחפש עבודה
4. לומד
5. לא עובד ולא מחפש עבודה
6. אחר, מה _____

3. (לעובדים) כמה זמן אתה עובד במקום עבודה נוכחי? _____

4. (למי שעובד פחות משנתיים) איך השגת את העבודה הזאת? (להקריא קטגוריות)

1. בעזרת מעברים
2. בעזרת שירות התעסוקה
3. בדרך אחרת, איזו _____

5. (למי שפתח או מתכוון לפתוח עסק) האם לאחר הקורס פתחת עסק עצמאי, החלפת עסק או אתה מתכוון לפתוח עסק?

1. כבר פתחתי עסק או החלפתי עסק, איזה? _____
2. מתכוון לפתוח או להחליף, איזה? _____
3. לא מתכוון, מדוע? _____
4. לא יודע עדיין

6. באיזה שלב של הקמת העסק את נמצא כיום? (להקריא קטגוריות)

1. בשלב ההתלבטות האם להקים עסק או איזה עסק
2. בשלב גיוס הכספים
3. בשלב חיפוש המקום
4. בשלב ההקמה - שיפוצים, קניית מכונות וכו'
5. העסק כבר פועל

7. בסה"כ, האם היית מרוצה מהקורס? (להקריא קטגוריות)

1. מרוצה מאד
2. מרוצה
3. ככה - ככה
4. לא מרוצה

8. האם היית ממליץ לחברים המתעניינים ביזמות להשתתף בקורס שאותו עברת?

1. כן
2. לא

9. באיזו מידה הקורס תרם להגברת הסיכויים שלך להצליח כעצמאי? (להקריא קטגוריות)

1. במידה רבה מאד
2. במידה רבה
3. במידה בינונית
4. במידה מעטה

10. מהם לדעתך הסיכויים שלך להצליח לפתוח עסק או לפתח עסק שפתחת: (להקריא קטגוריות)

1. סיכויים גדולים מאד
2. סיכויים די גדולים
3. סיכויים בינוניים
4. סיכויים די מעטים
5. סיכויים מעטים מאד
6. לא מעוניין לפתוח עסק

11. האם יש לך או היה לך קשר עם מעברים מחוץ להשתתפות בקורס ליזמות?

1. לא

2. כן, פרט את כל הקשרים והפגישות עם נציגי מעברים ?

---

12. בסה"כ, באיזו מידה אתה מרוצה או לא מרוצה מהטיפול שקבלת במעברים עד כה? (להקריא

קטגוריות)

1. מרוצה מאד
2. די מרוצה
3. ככה - ככה
4. לא כל כך מרוצה
5. בכלל לא מרוצה

12. בן כמה אתה? _____

13. האם למדת (לומד) מקצוע בבית ספר או בקורס? אם כן, איזה?

תודה רבה

שאלון לרפרנטים

תאריך ראיון: שנה _____ חודש _____ יום _____
שם המרואיין _____
מספר ראיון _____
שם המושב _____ קוד המושב _____

פתיח

שמי _____ ואני מהחברה שבודקת את הצלחת פרויקט המושבים המתבצע ע"י "מעברים" במושב שלך. כידוע לך, נערך מחקר ההערכה על הפרוייקט כאשר המטרה היא לעזור למכסימום אנשים במושבים בכל רחבי הארץ.

אנו מתחייבים לשמור על סודיות הנתונים.

השאלון הוא קצר והייתי מבקש להתחיל עם מספר שאלות המתייחסות לתפקיד שלך.

1. האם השתתפת בפגישות ההדרכה והעדכון המשותפות לכל הרפרנטים של "מעברים" בפרוייקט המושבים?

1. כן

2. לא (עבור לשאלה 3)

2. באיזו מידה היית מרוצה או לא מרוצה מההדרכה שקבלת בפגישות אלה? (להקריא קטגוריות)

1. מרוצה מאד

2. די מרוצה

3. ככה - ככה

4. לא כל כך מרוצה

5. בכלל לא מרוצה

3. האם יש לך הערות או הצעות לגבי פגישות ההדרכה המשותפות בעתיד?

1. לא

2. כן, פרט _____

4. האם אתה מקבל הדרכה והנחייה אישית מהיועץ התעסוקתי של "מעברים"?

1. כן

2. לא (עבור לשאלה 8)

5. כמה פעמים בשבוע? _____

6. כמה זמן בממוצע נמשכת ההדרכה האישית בכל פגישה? _____

7. באיזו מידה אתה מרוצה או לא מרוצה מההדרכה האישית שאתה מקבל מהיועץ התעסוקתי?

(להקריא קטגוריות)

1. מרוצה מאד

2. די מרוצה

3. ככה - ככה

4. לא כל כך מרוצה

5. בכלל לא מרוצה

8. האם ההכשרה שקבלת עד היום בכל המסגרות היא מספקת?

1. כן

2. לא, מה חסר? _____

9. האם קבלת נהלים/הנחיות כתובות כיצד לבצע את העבודה?

1. כן

2. לא (עבור לשאלה 11)

10. האם יש לך הערות לנהלים/הנחיות שקבלת? אם כן, פרט

1. אין

2. יש, מה ההערות? _____

11. האם אתה מדבר לפעמים על פרויקט המושבים עם רפרנטים במושבים אחרים מחוץ

לפגישות הכלליות ב"מעברים"?

1. כן

2. לא (עבור לשאלה 13)

12. עם איזה רפרנטים אתה מדבר ? (פרט לפי שמות מושבים)

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

13. האם יש במושב אנשים שרצית לשכנע אותם להירשם ב"מעברים" ולהיפגש עם היועץ התעסוקתי, אך עד עכשיו לא הצלחת?

0. לא (עבור לשאלה 15)

כן, כמה בערך _____

14. מה היו הסיבות העיקריות לכך שאנשים לא הסכימו להיפגש עם היועץ?

---

15. האם יש אנשים שפונים אליך מיוזמתם ומבקשים להגיע ליועץ התעסוקתי של מעברים?

(להקריא קטגוריות)

1. כן, הרבה
2. כן, מעט
3. אין

16. כמה זמן עובר, בדרך כלל, מהיום שבו אדם הביע רצון להיפגש עם היועץ ועד שהמפגש מתבצע? _____ (בשבועות)

17. האם אתה נעזר בעבודתך ב"מעברים" באנשים נוספים במושב?

1. לא

2. כן, במה מתבטאת העזרה? _____

---

18. באיזו מידה אתה נעזר בעבודתך באנשים ממזכירות המושב? (להקריא קטגוריות)

1. במידה רבה מאד
2. במידה רבה
3. במידה בינונית
4. במידה מעטה
5. בכלל לא

19. האם אתה מרוצה מהמקום בו מתבצעות הפגישות של היועץ התעסוקתי של "מעברים" עם אנשי המושב?

1. כן

2. לא, מה צריך לשפר או לשנות לדעתך? _____

---

20. האם יש לך מקום במושב שבו אתה יכול לבצע את עבודתך?

1. יש

2. אין (עבור לשאלה 22)

21. האם אתה מרוצה מהמקום בו אתה עובד במושב?

1. כן

2. לא, מה צריך לשפר או לשנות לדעתך? _____

---

22. מהם הקשיים העיקריים שאתה נתקל בהם בעבודתך? פרט

---

23. האם יש לך רשימה של אנשים במושב שיש להם בעיות תעסוקה, אך לא הצלחתם לייצור איתם קשר?

1. יש

2. אין

24. האם יש תחומי פעולה או אוכלוסיות ספציפיות שאתה מתעניין בהם במיוחד? לדוגמא: יזמות, איתור מעסיקים פוטנציאליים, טיפול בנשים מובטלות וכו'

1. אין

2. יש, מהם התחומים או האוכלוסיות האלה? _____

---

25. באיזו מידה אתה מרוצה או לא מרוצה מההתקדמות עד כה של תוכנית פרויקט המושבים במושב שלך? (להקריא קטגוריות)

1. מרוצה מאד

2. די מרוצה

3. ככה - ככה

4. לא כל כך מרוצה

5. בכלל לא מרוצה

26. על פי הערכתך, מה המצב במושב שלך בתחומים הבאים : (להקריא קטגוריות)

גרוע	די גרוע	בינוני	די טוב	טוב מאד	
1	2	3	4	5	מצב התעסוקה במושב
1	2	3	4	5	היחסים החברתיים במושב
1	2	3	4	5	המצב הכלכלי של חברי המושב
1	2	3	4	5	מצב הרוח הכללי

27. ובהשוואה למושבים האחרים המשתתפים בפרוייקט של "מעברים", מה המצב במושב שלך?

(להקריא קטגוריות)

הרבה יותר גרוע	קצת יותר גרוע	אותו דבר	קצת יותר טוב	הרבה יותר טוב	
1	2	3	4	5	מצב התעסוקה במושב
1	2	3	4	5	היחסים החברתיים במושב
1	2	3	4	5	המצב הכלכלי של חברי המושב
1	2	3	4	5	מצב הרוח הכללי

28. האם אתה עובד בעבודה נוספת מחוץ לעבודה ב"מעברים"?

1. לא

2. כן, במה אתה עובד? _____

אנו מודים לך על עזרתך בהערכת פרויקט המושבים.

שאלון לאנשי ועדים

תאריך ראיון: שנה _____ חודש _____ יום _____
 שם המרואיין _____
 מספר ראיון _____
 שם המושב _____ קוד המושב _____

פתיח

שמי _____ ואני מהחברה שבודקת את הצלחת פרויקט המושבים המתבצע ע"י "מעברים" במושב שלך. כזכור לך, נתת את הסכמתך להשתתף במחקר שבודק את פרויקט המושבים כאשר המטרה היא לעזור למכסימום אנשים במושבים בכל רחבי הארץ.

אנו מתחייבים לשמור על סודיות הנתונים.

השאלון הוא קצר והייתי מבקש להתחיל עם מספר שאלות המתייחסות למושב שלך.

1. איזה תפקיד אתה ממלא במושב? _____

2. איך היית מעריך את המצב במושב שלך בתחומים הבאים? (להקריא קטגוריות)

	טוב מאד	די טוב	בינוני	די גרוע	גרוע מאד
מצב התעסוקה	5	4	3	2	1
היחסים החברתיים	5	4	3	2	1
המצב הכלכלי	5	4	3	2	1
מצב הרוח הכללי	5	4	3	2	1

3. איך היית מעריך את מצב המושב שלך, בהשוואה למושבים אחרים באזור, בתחומים הבאים:

(להקריא קטגוריות)

	הרבה יותר טוב	קצת יותר טוב	אותו דבר	קצת יותר גרוע	הרבה יותר גרוע
מצב התעסוקה	5	4	3	2	1
היחסים החברתיים	5	4	3	2	1
המצב הכלכלי	5	4	3	2	1
מצב הרוח הכללי	5	4	3	2	1

4. האם אתה מכיר את הפעילות של פרוייקט המושבים המתבצע ע"י "מעברים" במושב?

1. כן

2. פחות או יותר

3. לא

5. באיזו מידה תמכת או התנגדת לצירוף המושב שלך לתוכנית פרוייקט המושבים המתבצע ע"י "מעברים" במושב שלך? (להקריא קטגוריות)

1. תמכתי מאד (עבור לשאלה 7)

2. די תמכתי (עבור לשאלה 7)

3. לא תמכתי ולא התנגדתי

4. די התנגדתי

5. התנגדתי מאד

6. מדוע התנגדת?

---

7. האם היית מעורב במכרז לבחירת הרפרנט של פרוייקט המושבים?

1. כן

2. לא

8. האם אתה מרוצה מתהליך הבחירה?

1. כן

2. לא

9. האם נפגשת עם העובד הקהילתי - תעסוקתי של פרוייקט המושבים המטפל במושב שלך?

1. כן

2. לא

10. באיזו מידה לדעתך הפעילות של פרוייקט המושבים תורמת להגברת התעסוקה במושב?

(להקריא קטגוריות)

1. במידה רבה מאד

2. במידה רבה

3. במידה בינונית

4. במידה מעטה

5. במידה מועטה מאד

11. האם שמעת על אנשים במושב שהשיגו עבודה באמצעות פרויקט המושבים?

1. כן

2. לא

12. מה לפי דעתך הסיבות לכך שאנשים מהמושב שמחפשים עבודה מתקשים להשיג אותה?

---

13. האם לפי דעתך אנשים המתקשים להתפרנס מחקלאות, עדיף שרובם יחפשו עבודה כשכירים או עדיף שרובם יפתחו עסק אחר במקום המשק החקלאי?

1. עדיף לחפש עבודה כשכירים

2. עדיף עסק עצמאי במקום המשק החקלאי

3. תלוי

14. מה לפי דעתך יכולים פרויקט המושבים, המועצה האזורית, שירות התעסוקה או גופים אחרים לעשות לשיפור התעסוקה במושב, מעבר למה שנעשה כיום?

אנו מודים לך על עזרתך בהערכת פרויקט המושבים.

Abstract

The Israeli moshavim have undergone excessive economical, occupational and social changes during in the last decades that have transformed the lifestyle of their residents, mainly the result of a collapse in the agricultural life style in these settlements. Presently, only 21% of moshavim residents work in agriculture and only 11% earn their living exclusively from agriculture. The accumulated difficulties of moshavim, as well as of kibbutzim, concerning employment, loss of young individuals, and the weakening of the community, led the Southern regional councils of Shahr Hanegev, Beni Shimon and Yoav, to seek solutions for these problems that up until now were not attained at the national level. Therefore, the regional councils responded by establishing the 'Mahavarim' organization in order to aid attaining employment opportunities while strengthening the communities.

The 'Mahavarim' program begun as a pilot program in 2001 based on a unique model supporting the 'delivery' of the employment agency into every household. The idea is to provide each moshav with an assisting employment agency which is based on a referent (semi-professional worker) who resides in the moshav and who can identify residents who require occupational assistance while getting their full cooperation. Additionally, professional community-occupational workers are responsible for the professional counseling, teaching and guidance of the referents. As soon as the program, originally based on volunteer referents, demonstrated success, the National Insurance Institute, JOINT, Ministry of Social Affairs and other organizations committed themselves to the program. Consequently, the program was officially accepted as an experimental employment program for a three-year period.

The program covered approximately 2,700 residents and included all nine moshav communities of the three regional councils: Yachini, Brosh, Tidhar, Teashur, Nevatim, Kefar Hrif, Nachla, Segula and Vardon.

The Mahavarim program has two unique characteristics, the first being associated with the geographic location of the population – inhabitants of the moshavim in

southern Israel. Such communities can be defined as a "periphery within a periphery" in which their urban centers are not more than small underdeveloped towns. The second characteristic is concerned with the nature of the population, which includes all individuals that require occupational assistance – unemployed people that are not in the labor force and employees in part-time jobs, temporary jobs or unfit jobs – who are looking for alternative jobs. Most of other occupational programs in Israel are designated for unemployed persons who get "Hvtachat Hchnasa" (income support benefit). The principle of "bringing the employment agency up to every household" enables the program to provide services to the weaker, more vulnerable population groups in which the standard systems cannot reach or get access to.

Mahavarim program is a comprehensive program that intends to take care of most of the moshavim residents in many diverse areas such as: obtaining jobs for the unemployed, assigning better-quality jobs for presently employed people, consultation regarding the search for new jobs, profession or learning discipline, entrepreneurship consultation, and courses for professional education.

In retrospect, lack of resources to complete all of the program's tasks and missions had unavoidably led to formulate a list of priorities in Mahavarim's, including the referents and the community-occupational workers and updating the program's goals and objectives. In the current stage, it is not possible to provide all required tasks and priorities are now given in many cases by the referents themselves.

Mahavarim's program was essentially altered along the three-year period of activity. The most prominent change was the transfer from one referent per moshav to one referent per cluster of moshavim. In this model, one referent who resides in one of the clusters of moshavim provided services to the other two or three communities in the cluster. Currently the referent is not only responsible for administrative tasks, but also for professional duties such as candidate interview for diagnosis of applicant requirements, work plan design for the registered, guidance for curriculum vitae writing, and preliminary consultation in entrepreneurship. According to this model,

the community-occupational workers serve mainly as the referents' tutors and assist them in complicated tasks and projects.

We assume that the present Mahavarim program model is a temporary one and should undergo additional changes until reaching its final structure. Therefore, it is important to choose one of the two possible modes for the model. The first is based on the original model and supports a local semi-professional referent in every moshav having a community-occupational worker responsible for his professional consultation and guidance. The second possible mode is based on recruiting external professional workers, not necessarily a moshav resident, who is responsible for the entire operation. Among the two possibilities, the better model is the first one – a resident referent in every moshav, but also the second model of external professional workers is preferable in the present situation – semi-professional referents, resident of one of the moshavim in the cluster, doing a professional task.

Overall, Mahavarim succeeded in recruiting most of the relevant population in need of such assistance. These individuals received assistance in guidance, training, consultation, information and new job acquirement. Throughout the program, many of the program-registered individuals acquired jobs, some by themselves while others using the assistance provided by Mahavarim.

As mentioned, Mahavarim should design a final working model and should arrange the duties and functions of the referents and the community-occupational workers. However, Mahavarim should also ensure the work arrangement, focusing on the issue of an appropriate computer infrastructure in the moshavim, identifying additional sources having vacant jobs for their clients, "selling" the program to the whole population of the moshavim and institutionalizing the interaction with the moshavim labor committees.

Owing to the high motivation of Mahavarim's team members and the high degree of willingness to continue improving the working model, it seems that Mahavarim can institute the changes required for the continuation of the program and its expansion to other geographical regions.

NATIONAL INSURANCE INSTITUTE

Research and Planning Administration

Division for Service Development

**The Moshavim:
From Occupational Crisis to Livelihood**

by

Shuky Hendeles, Ph.d.

Jerusalem, June 2006